

ants

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

Як росія обходить санкції:
адаптація режиму та вразливі
місця архітектури санкцій

Автори:

Ілля Несходовський

Марія Нежива

Максим Бабик

Артем Деяк

Єгор Остапов

Зміст

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ЕКСПОРТ ТОВАРІВ З РОСІЇ: ОБМЕЖЕННЯ ТА ОБХІД САНКЦІЙ У СФЕРІ ЕНЕРГОНОСІЇВ ТА ІНШИХ ТОВАРІВ	9
1.1. Нафтове ембарго та цінова стеля (Price Cap): Динаміка протистояння...	10
1.2. «Тіньовий флот» як ключовий інструмент обходу санкцій	12
1.3. Роль третіх країн у переорієнтації експорту	14
1.4. Газовий сектор: трубопровідний газ та ЗПГ	15
1.5. Вугілля	16
1.6. Зерно та добрива: Продовольча безпека як інструмент впливу	16
1.7. Ядерний сектор: критична залежність від «Росатому»	18
1.8. Алмази: обхід санкцій через Бельгію та Індію	19
1.9. Інші стратегічні товари: титан, паладій, нікель	19
1.10. Рекомендовані заходи щодо посилення санкцій проти експорту	20
Список використаних джерел	24
РОЗДІЛ 2. ІМПОРТ ДО РОСІЇ: ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ	29
2.1. Історично-правова рамка санкційного режиму (2014-2025)	30
2.2. Поточний стан санкцій та їх вплив на імпорт технологій	34
2.3. Механізми обходу санкцій на імпорт	36
2.4. Рекомендації щодо посилення санкційної політики	38
Список використаних джерел	40
РОЗДІЛ 3. БАНКІВСЬКА СФЕРА, ФІНАНСОВІ САНКЦІЇ	41
3.1. Огляд фінансових санкцій та їх адаптація Росією	42
3.2. Міжнародна реакція та наслідки для фінансового сектору	43
3.3. Посилення фінансової ізоляції та невідповідність принципам FATF.....	47
3.4. Виявлені схеми обходу санкцій (OFAC, FinCEN).....	48
3.5. Оцінка ризиків у країнах, що сприяють фінансовим потокам рф	51
3.6. Розвиток міжнародних санкцій проти російських банків	55
3.7. Міжнародні судові спори та арешти активів	58
3.8. Рекомендовані заходи для послаблення російської банківської системи ..	60
Список використаних джерел	65

РОЗДІЛ 4. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИЧНА ТА ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЇ ЗА КОРДОНОМ.....	70
4.1. Політико-економічний вплив росії у країнах Глобального Півдня	71
4.2. Механізми впливу росії на ЄС	76
4.3. Обхід санкцій через транснаціональні схеми	80
4.4. Аналіз ефективності існуючих обмежень	87
4.5. Рекомендації щодо посилення санкційного режиму	92
Список використаних джерел	94
5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	99
5.1. Оцінка поточного стану російської економіки і бюджету	100
5.2. Посилення санкцій щодо експорту росії.....	103
5.3. Посилення санкцій щодо імпорту в росію.....	106
5.4. Посилення санкцій щодо банківського сектору	108
5.5. Посилення санкцій щодо зовнішньої діяльності росії	109
5.6. Пріоритетні рекомендації	111
Список використаних джерел	114
ДОДАТКИ.....	120
Додаток 1. Схема екосистеми «тіньового флоту».....	121
Додаток 2. Схема механізму легалізації викраденого зерна.....	122
Додаток 3. Схема шляхів обходу санкцій на уран.....	123

Вступ

Після повномасштабного вторгнення в Україну у лютому 2022 року міжнародна спільнота запровадила проти Російської Федерації безпрецедентні за своїм масштабом економічні та фінансові санкції, відкривши новий фронт у протистоянні – фронт економічної війни. Цей крок, що не мав аналогів в сучасній історії за швидкістю та охопленням, був спрямований на досягнення чітких стратегічних цілей: підірвати здатність Кремля фінансувати агресію, обмежити доступ його військово-промислового комплексу до західних технологій та створити максимальний економічний тиск на режим для примушення його до миру.

Початковий ефект був відчутним і вселяв обережний оптимізм. На початку 2023 року доходи федерального бюджету РФ від нафтогазового сектору впали на понад 40%, а профіцит поточного рахунку скоротився в рази, що свідчило про шоківий вплив на російську економіку. Здавалося, що західна коаліція знайшла дієвий механізм для стримування агресора. Однак цей успіх виявився тимчасовим. Москва, всупереч очікуванням швидкого колапсу, продемонструвала вражаючу здатність до адаптації, перетворивши свою економіку на мілітаризовану фортецю, здатну витримувати тривалу облогу.

Кремль швидко переорієнтував експортні потоки, створив паралельну тіньову торговельну екосистему та, що найважливіше, навчився систематично використовувати прогалини в архітектурі західних санкцій. В результаті, ретельно вибудований санкційний режим перетворився на «діряву блокаду», що дозволило російській економіці не лише уникнути краху, але й стабілізуватися на воєнних рейках і продовжувати фінансування повномасштабної агресії.¹

Проблема полягає не в неефективності окремих обмежувальних заходів, а в системній недооцінці здатності Росії до гібридної економічної війни. Кремль експлуатує фундаментальні слабкості західної політики: відсутність єдиної, синхронізованої санкційної бази в коаліції G7+, що є «ахіллесовою п'ятою» всього режиму; збереження стратегічних залежностей Заходу від російських товарів, що діють як «санкційні щити»; та недостатню політичну волю для переслідування пособників у третіх країнах.

На тлі глобальної геополітичної турбулентності Москва активно формує стратегічний альянс з Китаєм, Іраном та Північною Кореєю, останнім часом додається Індія – «вісь невдоволених», об'єднану спільною метою підірвати світовий порядок, очолюваний Заходом. Ця співпраця виходить далеко за межі дипломатичної підтримки, охоплюючи обмін чутливими військовими технологіями, зокрема ракетними та створення і воєнного застосування безпілотних систем, що створює довгострокову загрозу глобальній безпеці.

Цей звіт проводить глибокий аналіз ефективності існуючого санкційного режиму, виявляє ключові механізми адаптації та обходу обмежень, розроблені Кремлем, та

пропонує комплексну, багатовимірну стратегію для подальшого посилення економічного тиску. Його мета – вийти за межі простої констатації прогалин і запропонувати фундаментальний стратегічний зсув: перехід від фрагментарних, реактивних заходів до проактивної, інтегрованої стратегії економічного удушення, спрямованої на системний демонтаж глобальних мереж ухилення від санкцій, створених Росією та її пособниками.

Для досягнення цієї мети, дослідження структуроване навколо чотирьох критичних напрямків, що відображають архітектуру російської машини обходу санкцій:

- 1. Експортні артерії:** Аналіз механізмів захисту ключових джерел доходу росії – експорту нафти, газу, зерна, добрив та урану. Особлива увага приділяється функціонуванню «тіньового флоту», ролі третіх країн у «відмиванні» російських товарів та використанню стратегічних залежностей Заходу.
- 2. Технологічні канали:** Розкриття мережі «паралельного імпорту», через яку російський військово-промисловий комплекс отримує доступ до критично важливих західних компонентів. Досліджується роль Китаю як центрального пособника та аналізуються слабкості в режимах експортного контролю G7+.
- 3. Фінансові потоки:** Оцінка неповноти фінансової ізоляції росії, включаючи використання альтернативних платіжних систем (СПФС), банків-посередників у третіх країнах, криптовалют та ролі професійних «пособників» (юристів, консультантів), які допомагають приховувати активи.
- 4. Геополітичне прикриття:** Дослідження глобальної кампанії впливу росії, спрямованої на формування політичної підтримки в країнах Глобального Півдня, та аналіз правових і політичних шляхів для повної конфіскації заморожених російських суверенних активів.

В основі звіту лежить кабінетне дослідження (Desk Research), що включає аналіз відкритих джерел: офіційних звітів урядів та міжнародних організацій (IEA, CREA, FATF), публікацій провідних аналітичних центрів (KSE Institute, Atlantic Council, IISS та інших), а також розслідувань незалежних ЗМІ. Методологія поєднує системний підхід, порівняльний аналіз та кейс-стаді для надання об'єктивної та всебічної оцінки.

Таким чином, цей звіт є не лише діагнозом поточних проблем, але й дорожньою картою для дій. Він доводить, що ефективність майбутніх санкцій залежить від готовності Заходу перейти від оборонної позиції до наступальної стратегії. Мета – не просто стримувати, а системно виснажувати російську воєнну економіку, позбавляючи її ресурсів для ведення війни. Цей документ надає політикам та аналітикам вичерпний інструментарій для ухвалення обґрунтованих рішень, спрямованих на досягнення цієї стратегічної мети.

Розділ 1.

Експорт товарів
з росії: обмеження
та обхід санкцій у
сфері енергоносіїв
та інших товарів

Аналіз експортних обмежень проти російської федерації свідчить, що попри безпрецедентний масштаб санкцій, їхній ефект залишається обмеженим через високу адаптивність російської економіки та наявність значних прогалин у санкційному режимі. Критична залежність російського бюджету від експортних доходів, насамперед від нафти, газу, добрив, зерна та ядерних технологій, робить цей сектор головною мішенню для тиску.

1.1. Нафтове ембарго та цінова стеля (Price Cap): Динаміка протистояння

Запровадження у грудні 2022 року ембарго на морські поставки російської нафти до країн ЄС та США, а також встановлення цінової стелі (price cap) на рівні \$60 за барель країнами G7+ стали безпрецедентними заходами, спрямованими на підрив фінансової основи російської воєнної машини. Початковий ефект був відчутним: доходи федерального бюджету рф від нафтогазового сектору в січні-березні 2023 року впали на понад 40% порівняно з аналогічним періодом попереднього року, а частка нафтових доходів у бюджеті скоротилася з 30-35% до 23%.¹ Профіцит поточного рахунку росії за перші п'ять місяців 2023 року обвалився з \$124 млрд до \$23 млрд.²

Проте цей успіх виявився тимчасовим. Росія швидко адаптувалася, перенаправивши експортні потоки до Азії та створивши складну систему обходу санкцій. Вже у 2024 році доходи рф від експорту нафти й газу сягнули \$235 млрд, що перевищило показники 2023 року і майже зрівнялося з доповідним 2019 роком.³ Аналіз показує, що головним досягненням початкової стелі було не стільки довгострокове скорочення доходів Кремля, скільки запобігання глобальному стрибку цін на нафту, що було ключовою політичною метою коаліції.² Статична стеля в \$60 виявилася неефективною: коли ринкові ціни на російську нафту Urals падали нижче цього рівня, вона ставала нерелевантною, а коли перевищували – її масово обходили.²

Визнаючи недоліки попереднього підходу, 18-й пакет санкцій ЄС, що набуває чинності з 3 вересня 2025 року, вводить новий механізм – «динамічну» цінову стелю.⁴ Вона встановлюватиметься на 15% нижче за середню ринкову ціну російської нафти за попередні шість місяців і буде переглядатися кожні пів року.⁵ Очікується, що початковий рівень стелі становитиме близько \$47,60 за барель.⁶ Цей крок є фундаментальною зміною стратегії. Замість встановлення статичного бар'єра, який легко обійти, коаліція переходить до активного, керованого механізму тиску. Його мета – не просто зафіксувати ціну, а інституціоналізувати постійний дисконт на російську нафту, гарантуючи, що росія структурно зароблятиме менше за своїх конкурентів, незалежно від глобальних цінових коливань.⁵ Це свідчить про дозрівання санкційної політики Заходу – перехід від реактивної, каральної моделі до проактивної, довгострокової стратегії економічного стримування. За прогнозами, новий механізм

може скоротити валютні надходження росії на \$10-20 млрд на рік та ВВП на 1%, що еквівалентно втратам бюджету в розмірі близько \$24 млрд.⁷

Таблиця 1.1: Еволюція та вплив нафтових санкцій на доходи РФ (2022-2025 рр.)

Період	Санкційний захід	Середня ціна Urals (\$/барель)	Доходи РФ від експорту нафти та газу	Ключовий результат/ Спостереження
Грудень 2022 - Березень 2023	Ембарго ЄС на сиру нафту, цінова стеля \$60/барель	Нижче \$60	Падіння доходів бюджету на >40% р/р ¹	Початковий шок для російської економіки, успішне запобігання глобальному стрибку цін.
Середина 2023 - Середина 2024	Адаптація РФ, розбудова "тіньового флоту"	Перевищує \$60	Доходи стабілізуються, у 2024 р. сягають \$235 млрд ³	Масове ухилення від стелі через шахрайство з атестацією та "тіньовий флот". Статична стеля втрачає ефективність.
Червень 2025	Стабільні обсяги експорту	~\$60	\$13.6 млрд (зростання на \$0.8 млрд до попереднього місяця) ⁸	Доходи зростають через тимчасове підвищення світових цін, що демонструє залежність від ринкової кон'юнктури.
Липень 2025	Посилення контролю, очікування нових санкцій	~\$65 ⁹	Доходи від морської нафти впали на 12% м/м ⁹	Посилення контролю та санкції проти "тіньового флоту" починають давати ефект, але ціни залишаються вищими за стелю.
3 3 вересня 2025	Введення динамічної цінової стелі (15% дисконт) ⁴	Очікується ~\$47.60 ⁶	Прогноз: скорочення доходів на \$10-20 млрд/рік ⁷	Перехід від статичного бар'єра до активного механізму тиску, спрямованого на інституціоналізацію дисконту.

1.2. «Тіньовий флот» як ключовий інструмент обходу санкцій

Для нейтралізації ефекту цінової стелі, яка прив'язана до послуг західних компаній (страхування, фрахт), росія створила масштабну паралельну логістичну інфраструктуру – так званий «тіньовий флот». За різними оцінками, його розмір становить від 600 до 1400 суден.¹⁰ Цей флот, що забезпечує до 82% морського експорту російської нафти, складається переважно зі старих танкерів, значна частина яких (щонайменше 230 одиниць на суму \$6 млрд) була опосередковано придбана у компанії з країн ЄС, Великої Британії та США через юрисдикції, що не приєдналися до санкцій, як-от Індія, Гонконг та В'єтнам.¹⁰

Для обходу обмежень флот використовує цілий арсенал обманних практик. Найпоширенішими є відключення або підміна даних Автоматичної ідентифікаційної системи (AIS) для приховування реального маршруту судна, перевалка нафти з судна на судно (ship-to-ship, STS) у відкритому морі (особливо біля узбережжя Греції та Марокко), часта зміна прапорів реєстрації на «зручні» (прапори країн з м'яким регулюванням) та використання складних офшорних структур для приховування реальних власників.¹⁰

Створення «тіньового флоту» мало критичний побічний ефект: він перетворився на екологічну та безпекову бомбу уповільненої дії. Флот складається переважно зі старих, погано обслуговуваних танкерів, середній вік яких зріс з 8.3 років у 2020 році до 17-20 років і більше у 2023-2024 роках, що значно перевищує галузеву норму списання (15-20 років).¹¹ Це створює величезну загрозу розливів нафти та інших екологічних катастроф, особливо у вузьких та жвавих морських шляхах, як-от Данські протоки, Балтійське море та Ла-Манш.¹¹

Ключовою вразливістю є проблема страхування. Більшість цих суден не мають належного страхового покриття від членів International Group of P&I Clubs, що є світовим стандартом. Вони покладаються на сумнівні поліси від російських державних («Ингосстрах») або інших неперевіраних компаній, які не здатні покрити багатомільярдні збитки від великої аварії. У разі інциденту, весь тягар витрат на ліквідацію наслідків ляже на прибережні держави, чийм водам та екосистемам буде завдано шкоди.¹¹ Ця вразливість відкриває для Заходу новий, нефінансовий вектор тиску. Замість покладатися виключно на складні фінансові санкції, прибережні держави можуть використовувати загальновизнані норми міжнародного морського права (UNCLOS, MARPOL) щодо безпеки судноплавства та запобігання забрудненню.¹³ Вимагаючи суворих інспекцій на предмет наявності дійсного страхування та технічної справності у ключових морських вузлах, ці країни можуть легально затримувати або забороняти прохід невідповідним суднам. Це дозволяє переформатувати протидію з «виконання санкцій» (що може викликати опір третіх країн) на «захист довкілля» – загальноприйнятую глобальну норму, перетворюючи рішення росії (ство-

рення флоту) на її нову величезну проблему.

Західні країни вже почали посилювати тиск у цьому напрямку. США, ЄС, Велика Британія та Австралія вносять до санкційних списків конкретні судна (загалом понад 500), їхніх власників та навіть капітанів. Країни Балтійського регіону (Данія, Фінляндія, Швеція, Німеччина) та Велика Британія розпочали програму перевірок танкерів, що проходять їхніми водами, вимагаючи надання доказів належного страхування.¹⁴ Хоча понад 90% суден надають певні документи, їхня легітимність залишається під великим питанням, і ця інформація використовується для подальших розслідувань та санкцій.¹⁶ (Детальніше див. Додаток 1).

Таблиця 1.2: Екосистема «тіньового флоту» рф: Механізми, ризики та заходи протидії

Характеристика	Проблема	Проблема	Захід протидії
Розмір: 600-1400 суден ¹⁰	Екологічний ризик: Висока ймовірність розливів нафти через старіння флоту ¹¹	Екологічний ризик: Висока ймовірність розливів нафти через старіння флоту ¹¹	Санкції проти суден: Внесення конкретних танкерів, власників, менеджерів до "чорних списків" ¹⁰
Середній вік: 17-20+ років ¹¹	Відсутність страхування: Немає покриття від надійних P&I клубів; фіктивні поліси ¹⁸	Відсутність страхування: Немає покриття від надійних P&I клубів; фіктивні поліси ¹⁸	Перевірка страхування: Вимога надати докази страхування при проході через територіальні води (напр., Данія, Фінляндія) ¹⁶
Прапори: "Зручні прапори" (Ліберія, Маршаллові О-ви) та їх часта зміна ¹⁰	Безпековий ризик: Загроза аварій та зіткнень через поганий технічний стан та відключення AIS ¹¹	Безпековий ризик: Загроза аварій та зіткнень через поганий технічний стан та відключення AIS ¹¹	Вторинні санкції: Тиск на порти (Туреччина, Індія, Малайзія), що обслуговують "тіньовий флот" ²¹
Власність: Складні офшорні структури, що приховують бенефіціарів ¹⁰	Фінансування війни: Дозволяє рф заробляти мільярди доларів понад цінову стелю ⁵	Фінансування війни: Дозволяє рф заробляти мільярди доларів понад цінову стелю ⁵	Санкції проти капітанів: Персональні обмеження проти екіпажів, що беруть участь у схемах ²³

1.3. Роль третіх країн у переорієнтації експорту

Переорієнтація російського експорту була б неможливою без активної участі третіх країн, які перетворилися на ключові хаби для торгівлі та обходу санкцій. Головними ринками для російської нафти, витісненої з Європи, стали Китай, Індія та Туреччина. За даними на червень 2025 року, ці три країни разом купували 95% морського експорту російської сирої нафти.⁸ Китай та Індія є найбільшими покупцями, на яких припадає 47% та 38% відповідно від загального обсягу російського експорту сирої нафти з моменту введення санкцій.⁹

Однак роль Індії та Туреччини не обмежується простим споживанням. Вони стали центральними ланками у схемах «відмивання» російських нафтопродуктів для подальшого реекспорту до ЄС. Ці країни купують російську сиру нафту зі значним дисконтом, переробляють її на своїх НПЗ, а потім продають дизельне пальне, бензин та інші нафтопродукти до Європи за ринковими цінами, отримуючи надприбутки.²⁴ У першому кварталі 2025 року ЄС імпортував з Індії та Туреччини близько 450 000 барелів нафтопродуктів на добу.²⁴ Ключову роль у цій схемі в Індії відіграє нафтопереробний завод Vadinar, 49,13% акцій якого належить російській державній компанії «Роснефть».²⁴ У Туреччині деякі термінали, навіть не маючи значних переробних потужностей, різко збільшили закупівлі російського палива, одночасно нарощуючи експорт до ЄС.²⁴

У відповідь на ці схеми 18-й пакет санкцій ЄС вперше ввів пряму заборону на імпорт до ЄС нафтопродуктів, вироблених у третіх країнах з російської нафти, і конкретно націлився на продукцію з НПЗ Vadinar.²⁴ Це є важливим кроком для закриття однієї з найбільших лазівок. Водночас росія розробляє нові гібридні схеми повернення на ринки ЄС. За аналізом українського експерта Михайла Гончара, розглядаються варіанти, коли російська нафта маскуватиметься під формально неросійський ресурс. Наприклад, схема «угорської нафти» передбачає, що угорська компанія MOL Group перебирає у власність російську нафту на білорусько-українському кордоні, після чого вона транспортується до Угорщини, Словаччини та Чехії вже як «угорська». Інший варіант – «катарська нафта» для Німеччини, де катарський суверенний фонд може придбати німецькі активи «Роснефті» і постачати туди російську нафту під виглядом катарської транзитом через Польщу.²⁵

Водночас існує ширша мережа обходу санкцій, де центральним вузлом є Китай (включно з Гонконгом), на який, за оцінками німецького МЗС, припадає до 80% всіх схем обходу.²¹ Інші країни, такі як Об'єднані Арабські Емірати, Казахстан, Вірменія, Сербія та Киргизстан, використовуються як транзитні юрисдикції для постачання до росії підсанкційних товарів, зокрема електроніки та компонентів подвійного призначення, критично важливих для військово-промислового комплексу.²¹

1.4. Газовий сектор: Трубопровідний газ та ЗПГ

Газовий сектор демонструє найбільш різку суперечність у санкційній політиці Заходу. З одного боку, ЄС досяг значного успіху у зменшенні залежності від російського трубопровідного газу. Його імпорт різко скоротився: якщо у 2021 році він становив понад 40% від загального споживання в ЄС, то у 2024-2025 роках ця частка впала до 11-17%.²⁸ Залишкові потоки йдуть переважно через південну гілку газогону «Дружба» та «Турецький потік» до країн, які залишаються залежними від російських поставок, зокрема до Угорщини та Словаччини.⁹

З іншого боку, на тлі цього падіння спостерігається парадоксальне зростання імпорту російського зрідженого природного газу (ЗПГ). У 2024 році поставки російського ЗПГ до ЄС зросли на 18%.³² Росія залишається другим за величиною постачальником ЗПГ до Євросоюзу (після США), контролюючи 17-19% ринку.²⁸ Найбільшими покупцями є Іспанія, Франція та Бельгія.⁹ За 2024 рік країни ЄС заплатили за російський ЗПГ мільярди євро, причому ці суми іноді перевищували обсяги фінансової допомоги, наданої Україні.³²

Ця ситуація викриває фундаментальну ваду в стратегічній узгодженості політики ЄС. Короткострокові побоювання щодо енергетичної безпеки та стабільності цін, а також наявність довгострокових контрактів у деяких європейських компаній, дозволили кільком країнам-членам заблокувати запровадження жорстких санкцій проти російського ЗПГ. Росія майстерно використала цю нерішучість. Втрачаючи ринок трубопровідного газу, вона просто перенаправила свої доходи через інший канал – ЗПГ, продаючи його тому ж самому Євросоюзу. Як зазначає Михайло Гончар, Кремль також розробляє гібридні схеми для збереження транзиту газу через Україну після 2024 року. Одна з них – схема «азербайджанського газу», за якою російський газ на кордоні з Україною формально ставатиме «азербайджанським» і далі транспортуватиметься до Центральної Європи, зокрема до Словаччини, яка активно лобіює такий варіант.²⁵

Усвідомлюючи цю невідповідність, Єврокомісія запропонувала план повної відмови від усього російського газу (включно з ЗПГ) до 2027 року. План передбачає заборону на укладення нових контрактів та поступове припинення дії існуючих.²⁹ Однак його реалізація залежатиме від політичної волі всіх країн-членів подолати свої вузькі національні інтереси заради спільної стратегічної мети.

Таблиця 3: Газовий парадокс ЄС: Динаміка імпорту російського газу (2021-2025 рр.)

Показник	2021 (до вторгнення)	2024	I кв. 2025
Імпорт трубопровідного газу (млрд м ³)	~150 ²⁹	52 ²⁹	п/а

Імпорт трубопровідного газу (частка в імпорті ЄС)	48% ²⁸	~11% ³⁸	11.1% ³⁰
Імпорт ЗПГ (млн тонн)	н/д	15.5 ³⁹	п/а
Імпорт ЗПГ (частка в імпорті ЄС)	22% ²⁸	Зростання на 18% р/р ³²	17.0% ³⁰
Ключові імпортери ЗПГ в ЄС (2024-2025)	Іспанія, Франція, Бельгія ⁹	Іспанія, Франція, Бельгія ⁹	Іспанія, Франція, Бельгія ⁹
Тенденція	Різне падіння імпорту трубопровідного газу при одночасному зростанні імпорту ЗПГ, що створює стратегічну суперечність.		

1.5. Вугілля

На відміну від нафти та газу, санкції проти російського вугілля виявилися значно ефективнішими. Ембарго ЄС на купівлю, імпорт та транспортування російського вугілля, яке набуло чинності в серпні 2022 року, стало одним із найбільш повних та рішучих обмежень в енергетичному секторі.⁴⁰ Це змусило росію повністю переорієнтувати свої експортні потоки, які раніше значною мірою залежали від європейського ринку. Головним покупцем російського вугілля став Китай, на який припадає 44% усього експорту з моменту введення санкцій.⁹ Хоча Росія і знайшла нові ринки, повна втрата преміального європейського ринку та необхідність продавати вугілля з дисконтом і з вищими логістичними витратами завдали удару по рентабельності галузі. Цей сектор є прикладом того, що повне та рішуче ембарго може бути дієвим інструментом, навіть якщо воно призводить до перерозподілу світової торгівлі, а не до її повного припинення.

1.6. Зерно та добрива: Продовольча безпека як інструмент впливу

Сектор сільськогосподарської продукції став ареною для однієї з найцинічніших маніпуляцій з боку росії. Західні країни свідомо вивели російське зерно та добрива з-під прямих санкцій, намагаючись уникнути звинувачень у провокуванні глобальної продовольчої кризи та не втратити підтримку країн Глобального Півдня. Однак росія перетворила цей оборонний крок Заходу на свій наступальний геополітичний інструмент.

Чорноморська зернова ініціатива (липень 2022 – липень 2023), яка дозволила експортувати майже 33 млн тонн української агропродукції та стабілізувати світові ціни, постійно використовувалася Кремлем для шантажу.⁴⁴ Росія скаржилася на уявні перешкоди для власного експорту, хоча він ніколи не був під прямими санкціями, і врешті-решт вийшла з угоди, розпочавши систематичні атаки на українську портову інфраструктуру.⁴⁵ Метою цих дій було витіснення України зі світових ринків та створення умов для зростання цін, від якого виграє сама росія.

Водночас росія активно використовувала «санкційну лазівку» для посилення свого впливу. Вона позиціонує себе як надійного гаранта продовольчої безпеки для країн Азії, Африки та Латинської Америки, протиставляючи себе «неоколоніальному» Заходу. Ця риторика підкріплюється реальними діями: експорт добрив до країн BRICS зріс на 60% за останні три роки.⁴⁶ У 2024 році росія експортувала рекордні 42 млн тонн добрив, 75% з яких було спрямовано до «дружніх країн».⁴⁸

Таким чином, створюється небезпечна економічна залежність. Країни, як-от Бразилія, яка імпортує понад 80% необхідних їй добрив (з них майже третина – з росії), та Індія, що стала головним ринком для російських добрив, стають дедалі більш вразливими до тиску з боку Кремля.⁴⁹ Ця залежність перетворюється на політичний капітал, який ускладнює для цих регіональних лідерів приєднання до західних ініціатив проти росії та фактично нейтралізує значну частину міжнародної спільноти. Росія майстерно перевернула логіку санкційної політики: виняток, зроблений з гуманітарних міркувань, став інструментом для побудови проросійського блоку, підриву західної дипломатії та забезпечення стабільного, непідсанкційного джерела доходів.

Крім прямого геополітичного тиску, росія активно використовує складні схеми для маскування походження агропродукції та обходу навіть непрямих обмежень. Однією з ключових тактик є змішування вкраденого українського зерна з російським. Розслідування показують, що мільйони тонн зерна, вивезеного з окупованих територій України, транспортуються до портів рф або окупованого Криму, де його змішують з російським врожаєм. Після цього, як зазначають трейдери, визначити справжнє походження зерна стає практично неможливо, що дозволяє росії легалізувати вкрадену продукцію та продавати її на світових ринках під виглядом власної. Ця схема не лише приносить Кремлю сотні мільйонів доларів доходу, але й слугує інструментом економічного удурення України.

Подібні схеми транзиту через треті країни застосовуються і для експорту добрив. Попри те, що добрива з рф формально не підпадають під більшість санкцій, існують обмеження щодо конкретних компаній або логістичні перешкоди. Для їх обходу російські, а також білоруські виробники, що перебувають під жорсткішими санкціями, експортують свою продукцію через порти та компанії в «дружніх» країнах. Часто продукція постачається з підробленими сертифікатами походження або під інши-

ми товарними кодами, щоб приховати її справжнє джерело та уникнути санкційного контролю. Це дозволяє не лише продовжувати торгівлю, але й зберігати присутність на ринках, які офіційно відмовилися від прямої співпраці. (Детальніше див. Додаток 2).

1.7. Ядерний сектор: Критична залежність від «Росатому»

Якщо винятки для агропродукції були свідомим політичним вибором Заходу, то ситуація в ядерному секторі є наслідком багаторічної стратегічної помилки. США та ЄС опинилися в критичній залежності від російської державної корпорації «Росатом», яка є не просто комерційною компанією, а глибоко інтегрованою частиною російського військово-промислового та політичного істеблшменту.⁵⁰ «Росатом» контролює близько 46% світових потужностей зі збагачення урану та 38% послуг з його конверсії.⁵¹ Росія постачає близько 25% збагаченого урану для американських реакторів та надає до 30% послуг зі збагачення для європейських АЕС.⁵¹

Ця залежність є результатом десятиліть політики, в якій західні енергетичні компанії пріоритезували економічну ефективність, укладаючи контракти з «Росатомом», що пропонував нижчі ціни завдяки державним субсидіям. Це призвело до поступової атрофії власних західних потужностей зі збагачення та конверсії урану, створивши серйозну стратегічну вразливість.

Повномасштабне вторгнення 2022 року викрило цю проблему в усій її гостроті. Захід опинився в ситуації, коли накладення повноцінних санкцій на ключову компанію держави-агресора, яка до того ж бере участь в окупації Запорізької АЕС та виробництві зброї, означало б ризик для стабільності власної енергосистеми і потенційну зупинку ядерних реакторів.⁵⁰ Ця самостворена залежність надала росії фактичний «санкційний щит» у критично важливому високотехнологічному секторі.

Як наслідок, санкції проти «Росатому» залишаються вкрай обмеженими. США ухвалили закон про заборону імпорту російського урану, але він повноцінно набуває чинності лише з 2028 року і до того часу містить механізм винятків (waivers), якими активно користуються.⁵² ЄС досі не запровадив жодних санкцій проти російського ядерного сектору, значною мірою через вето Угорщини, де «Росатом» будує АЕС «Пакш-2», що є ще одним прикладом використання енергетичної залежності як політичного важеля.⁵⁰ Тим часом «Росатом» продовжує заробляти мільярди доларів на експорті (близько \$1 млрд на рік лише від США), які прямо чи опосередковано фінансують російську агресію.⁵⁴ Ситуація з «Росатомом» є хрестоматійним прикладом того, як пріоритет короткострокових економічних вигод над довгостроковою стратегічною стійкістю може призвести до катастрофічного провалу політики безпеки. (Детальніше див. Додаток 3).

1.8. Алмази: Обхід санкцій через Бельгію та Індію

Санкції проти російських алмазів, запроваджені країнами G7 з 1 січня 2024 року, стали важливим кроком для обмеження доходів Кремля, проте їхня ефективність підривається через складні схеми обходу, що пролягають через світові центри торгівлі дорогоцінним камінням – Бельгію та Індію.³⁸ Російська державна компанія «Алроса», яка контролює близько 30% світового ринку сирих алмазів, продовжує генерувати значні прибутки, використовуючи прогалини в системі контролю.

Ключова схема обходу полягає у змішуванні російських алмазів з камінням іншого походження в торгових хабах, таких як Антверпен (Бельгія) та Сурат (Індія). Після огранювання та змішування в партіях з камінням з Ботсвани, Канади чи інших країн, визначити початкове російське походження стає майже неможливо. Індія, яка обробляє близько 90% усіх сирих алмазів у світі, відіграє центральну роль у цьому процесі. Незважаючи на офіційну підтримку санкцій, індійські компанії продовжують закуповувати російську сировину через посередників в ОАЕ та інших юрисдикціях, після чого «відмиті» діаманти легально потрапляють на ринки США та ЄС.

Система сертифікації «G7 Certificate», яка мала б забезпечити простежуваність, виявилася недостатньо герметичною. Вона покладається на самодекларування імпортерів, що створює широкі можливості для маніпуляцій. Бельгія, яка тривалий час блокувала жорсткі санкції, захищаючи інтереси свого потужного алмазного лобі в Антверпені, наполягла на менш суворих правилах, що дозволило зберегти лазівки. Таким чином, сектор, який приносить росії до \$4,5 млрд доходу щорічно, залишається значним джерелом фінансування війни.

1.9. Інші стратегічні товари: Титан, паладій, нікель

Залежність західних високотехнологічних галузей, зокрема аерокосмічної та автомобільної, від російських стратегічних металів є ще однією критичною вразливістю, яка дозволяє росії уникати повноцінних санкцій у цих секторах.

Титан: Російська компанія «ВСМПО-АВІСМА» є найбільшим у світі виробником титану, що є незамінним у виробництві літаків (Airbus, Boeing), космічних апаратів та військової техніки. Попри заклики до повної відмови, західні компанії продовжують закуповувати російський титан через побоювання щодо руйнування ланцюгів постачання та відсутності швидких альтернатив. Хоча Airbus заявив про намір відмовитися від російського титану в довгостроковій перспективі, повне ембарго досі не запроваджено.

Паладій та нікель: Росія є ключовим світовим постачальником паладію (близько

40% світового ринку), який використовується в автомобільних каталізаторах, та нікелю високої чистоти (близько 20%), необхідного для виробництва акумуляторів для електромобілів. Російський гігант «Норнікель» залишається центральним гравцем на цих ринках. Спроби обмежити торгівлю цими металами наштовхуються на опір промислових лобі в ЄС та США, які вказують на ризик різкого зростання цін та дефіциту, що може загальмувати зелений перехід та вдарити по автомобільній промисловості.

Ця залежність створює парадоксальну ситуацію: Захід намагається послабити російську економіку, але водночас продовжує фінансувати її стратегічні галузі через закупівлю критично важливої сировини, демонструючи межі санкційної політики, коли вона вступає в конфлікт з власними економічними інтересами.

Table 1.4: Western countries' dependence on Russian strategic goods (2024 vs. first half of 2025)

Товар	Частка рф у світовому виробництві	Ключові західні імпортери	Динаміка імпорту (2024 vs. I пол. 2025)	Примітки
Титан (губчастий)	~25-30%	США (аерокосмічна галузь), ЄС (Airbus)	Незначне скорочення, але імпорт триває	Прямі санкції не введені через критичну важливість для авіабудування.
Паладій	~40%	США, ЄС, Японія (автомобільна промисловість)	Стабільний імпорт	Ключовий компонент для каталізаторів; відсутність альтернатив.
Нікель (високої чистоти)	~20%	ЄС, США (виробництво акумуляторів)	Скорочення імпорту до ЄС, але не повне ембарго	Важливий для "зеленого переходу" та виробництва електромобілів.
Алмази (необроблені)	~30%	Бельгія (Антверпен), Індія (для обробки)	Запроваджено санкції G7, але обхід через змішування	Доходи РФ залишаються значними (\$4-4.5 млрд/рік).

1.10. Рекомендовані заходи щодо посилення санкцій проти експорту

Аналіз свідчить, що попри безпрецедентний масштаб санкцій, їхній ефект залишається обмеженим через високу адаптивність російської економіки та наявність

значних прогалин у санкційному режимі. Російський бюджет, як і раніше, критично залежить від експортних доходів, насамперед від нафти та газу, які становили близько 30% федеральних надходжень у 2024 році.³⁸ Водночас доходи від експорту добрив, зерна та ядерних технологій є не лише значними, але й, що важливіше, переважно непідсанкційними, забезпечуючи Кремлю стабільний приплив валюти та важелі геополітичного впливу.

Головні прогалини та вразливості санкційного режиму:

Недостатній контроль за ціноювою стелею на нафту: Масове ухилення через шахрайство з атестацією цін, коли покупці надають фіктивні документи, та використання величезного «тіньового флоту» нівелювали значну частину ефекту нафтових санкцій. Це дозволило росії продавати нафту за цінами, що значно перевищують встановлений ліміт, і генерувати мільярди доларів додаткових доходів.³

Парадокс ЗПГ: Відсутність обмежень на імпорт російського зрідженого природного газу до ЄС є кричущою невідповідністю, яка повністю підриває логіку енергетичних санкцій. ЄС, скоротивши закупівлі трубопровідного газу, парадоксально збільшив імпорт ЗПГ з росії, продовжуючи фінансувати агресора.³

Стратегічні залежності Заходу: Залежність США та ЄС від російських добрив, ядерного палива від «Росатому», а також від стратегічних металів (титан, паладій, нікель) та алмазів створює «захищені» від санкцій сектори, які росія безперешкодно експлуатує для отримання доходів та політичного впливу.

Центральна роль третіх країн: Недостатній тиск на транзитні, переробні та фінансові хаби (зокрема, Туреччину, ОАЕ, Китай, Індію та країни Центральної Азії) дозволяє Росії створювати ефективні логістичні та фінансові ланцюги для обходу санкцій та імпорту критичних товарів.²¹

Для того, щоб санкційний тиск став справді дієвим, необхідний перехід від фрагментарних заходів до комплексної стратегії, спрямованої на герметизацію існуючих прогалин та створення максимального економічного дискомфорту для режиму.

Нафтовий сектор: Перетворення «дірявої блокади» на герметичну

Агресивне зниження та жорсткий контроль цінової стелі: Необхідно не лише впроваджувати динамічну стелю, а й встановити її на рівні, близькому до собівартості видобутку та транспортування в рф. Експертні оцінки вказують на доцільність рівня близько \$30 за барель, що позбавить росію надприбутків, але збереже її нафту на ринку.⁹ Водночас слід кардинально посилити вимоги до контролю, зобов'язавши страховиків та фінансові установи G7+ вимагати не лише цінові атестати від продавця, а й деталізовані контракти купівлі-продажу та транспортні накладні для кожної

партії вантажу.²

Тотальна війна з «тіньовим флотом»: Слід розширити санкції на всі 1400+ суден, ідентифікованих як частина «тіньового флоту», а також на їхніх зареєстрованих та бенефіціарних власників, компанії-менеджери та страховиків. Необхідно застосувати вторинні санкції до портів (зокрема в Туреччині, Індії, Малайзії), які систематично обслуговують підсанкційні танкери, відмовляючи їм у доступі до фінансової системи G7.²³

Використання екологічного важеля: Потрібно ініціювати через Міжнародну морську організацію (IMO) та регіональні угоди (наприклад, Паризький меморандум про взаєморозуміння) програму посилення інспекцій суден «тіньового флоту» на предмет відповідності міжнародним стандартам безпеки (SOLAS) та страхування від розливів нафти (CLC). Держави, що контролюють ключові морські проходи (наприклад, Данія – Данські протоки), повинні затримувати або забороняти прохід суднам, які не можуть надати доказів належного страхування та становлять очевидну екологічну загрозу.¹¹

Газовий сектор: Ліквідація парадоксу ЗПГ

Запровадження поетапного ембарго на російський ЗПГ до ЄС: Необхідно встановити чіткий, юридично зобов'язуючий графік повної відмови від імпорту російського ЗПГ до 2027 року, як це пропонує Єврокомісія, щоб надати ринку чіткий сигнал і стимулювати пошук альтернативних постачальників.²⁹

Негайне блокування реекспорту: Слід негайно заборонити перевалку (траншшипмент) російського ЗПГ в портах ЄС (наприклад, у Зебрюгге та Монтуарі). Це суттєво обмежить логістичні можливості росії для поставок до інших регіонів світу, оскільки вона використовує європейські порти як хаби для перевантаження газу з арктичних танкерів льодового класу на звичайні газозовози.³⁵

Санкції проти майбутніх проєктів: Потрібно запровадити повну заборону на постачання технологій, надання фінансування, страхування та будь-яких послуг для нових російських ЗПГ-проєктів (зокрема, «Арктик СПГ 2» та майбутніх). Це підірве довгостроковий експортний потенціал росії та її здатність компенсувати втрату європейського ринку трубопровідного газу.

Неенергетичний та фінансовий сектори: Закриття лазівок

Посилення тиску на «Росатом»: Необхідно прискорити реалізацію програм інвестицій (\$2.72 млрд в США, аналогічні програми в ЄС) у розбудову західних потужностей зі збагачення та конверсії урану. Це єдиний шлях до якнайшвидшого позбавлення від критичної залежності, що уможливить запровадження повноцінних санкцій проти «Росатому» та його дочірніх компаній.⁵³

Закриття «алмазної» ланки: Необхідно посилити систему сертифікації G7, запровадивши обов'язкову блокчейн-простежуваність для всіх алмазів, що імпортуються, від видобутку до роздрібно́ї торгівлі. Слід застосувати вторинні санкції проти компаній в Індії та ОАЕ, які свідомо беруть участь у схемах «відмивання» російських алмазів.

Зменшення залежності від стратегічних металів: Потрібно розробити та профінансувати довгострокову стратегію G7+ зі зменшення залежності від російського титану, паладію та нікелю. Це має включати інвестиції у розробку нових родовищ у дружніх країнах, підтримку проєктів з переробки та рециклінгу, а також стимулювання досліджень альтернативних матеріалів.

Обмеження торгівлі добривами: Хоча повне ембарго на добрива є ризикованим через загрозу продовольчій безпеці, можливе введення прогресивних мит або тарифних квот на російські добрива. Кошти, отримані від цих мит, можна спрямувати на підтримку України. Також слід застосувати вторинні санкції проти ключових фінансових установ, що обслуговують ці торговельні потоки, щоб максимально ускладнити розрахунки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Price Cap on Russian Oil: A Progress Report | U.S. Department of the Treasury, URL: <https://home.treasury.gov/news/featured-stories/the-price-cap-on-russian-oil-a-progress-report>
2. The oil price cap and embargo on Russia work imperfectly, and ..., URL: <https://www.bruegel.org/analysis/oil-price-cap-and-embargo-russia-work-imperfectly-and-defects-must-be-fixed>
3. What effects have energy sanctions had on Russia's ability to wage war?, URL: <https://www.economicsobservatory.com/what-effects-have-energy-sanctions-had-on-russias-ability-to-wage-war>
4. Нова цінова стеля на російську нафту набуде чинності 3 вересня, - Єврокомісія, URL: <https://novynarnia.com/2025/08/06/nova-czinova-stelya-na-rosijsku-naftu-nabude-chynnosti-3-veresnya-yevrokomisiya/>
5. New oil price cap adds to Russia's economic distress - Bank of Finland Bulletin, URL: <https://www.bofbulletin.fi/en/blogs/2025/new-oil-price-cap-adds-to-russia-s-economic-distress/>
6. Як впливають дії Заходу на ціну російської нафти та на рф ..., URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4800777-yak-vplyvauit-dii-zakhodu-na-tsinu-rosiiskoi-nafty-ta-na-rf-vzahali>
7. Енергетичні санкції проти росії моніторинг ефективності (I квартал 2025 року), URL: <https://dixigroup.org/analytic/energetychni-sankcziyi-proty-rosiyi-monitoryng-efektyvnosti-i-kvartal-2025-roku/>
8. Russian Oil Tracker – July 2025: Temporary Surge in Global Oil Prices Yields Limited Revenue Growth - Kyiv School of Economics, URL: <https://kse.ua/about-the-school/news/russian-oil-tracker-july-2025-temporary-surge-in-global-oil-prices-yields-limited-revenue-growth/>
9. July 2025 – Monthly analysis of Russian fossil fuel exports and ..., URL: <https://energyandcleanair.org/july-2025-monthly-analysis-of-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/>
10. У «тіньовому флоті» Росії виявили танкери з ЄС та США ..., URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rf-tinjoyvi-flot-es-ssha/33303317.html>
11. Russia's growing dark fleet: Risks for the global maritime order ..., URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/russias-growing-dark-fleet-risks-for-the-global-maritime-order/>

12. State Capture_CREA_Shadow fleet policy briefing_Final_08.2024.docx, URL: https://energyandcleanair.org/wp/wp-content/uploads/2024/09/State-Capture_CREA_Shadow-fleet-policy-briefing_Final_08.2024.pdf
13. Oil Spill Insurance and the Shadow Fleet, URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/Shadow-Fleet-Insurance_Feb2025.pdf
14. Norway to Inspect Sanctioned Tankers in Efforts To Curb Russian Shadow Fleet, URL: <https://www.highnorthnews.com/en/norway-inspect-sanctioned-tankers-efforts- curb-russian-shadow-fleet>
15. Oslo takes measures against Russian 'shadow fleet' - The Barents Observer, URL: <https://www.thebarentsobserver.com/news/oslo-takes-measures-against-russian-shadow-fleet/434655>
16. More than 90% of shadow fleet ships are producing insurance certificates when challenged, URL: <https://www.lloydlist.com/LL1154189/More-than-90-of-shadow-fleet-ships-are-producing-insurance-certificates-when-challenged>
17. German push against Russian shadow fleet begins with tanker insurance checks, URL: <https://www.offshore-energy.biz/german-push-against-russian-shadow-fleet-begins-with-tanker-insurance-checks/>
18. Russian shadow fleet - Wikipedia, URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Russian_shadow_fleet
19. Зеленський ввів санкції проти капітанів російського тіньового флоту - Бабель, URL: <https://babel.ua/news/120247-zelenskiy-vviv-sankciji-proti-kapitaniv-rosiyskogo-tinovogo-flotu>
20. Тіньовий флот РФ: чи вдасться Заходу знекровити режим Путіна – DW – 29.11.2024, URL: <https://www.dw.com/uk/tinovij-flot-rf-ci-vdastsa-zahodu-znekroviti-rezim-putina/a-70925560>
21. Китай відповідає за 80% схем обходу санкцій проти РФ, але заперечує причетність – МЗС Німеччини - 5 канал, URL: <https://www.5.ua/svit/kytai-vidpovidaie-za-80-skhem-obkhodu-sanktsii-proty-rf-ale-zaperechuie-prychetnist-mzs-nimechchyny-352276.html>
22. Китай відповідає за 80% обходу санкцій проти РФ – Tagesschau | UA.NEWS, URL: <https://ua.news/ua/world/kitai-vidpovidaie-za-80-obkhodu-sanktsii-proti-rf-tagesschau>
23. Крюїнгові компанії допомагають тіньовому флоту РФ експортувати нафту та газ попри санкції - Zaxid.net, URL: https://zaxid.net/kryuyingovi_kompaniyi_dopomagayut_tinovomu_flotu_rf_eksportuvati_naftu_ta_gaz_popri_sanktsiyi_n1616552

24. ЄС блокує обхід нафтового ембарго: під ударом поставки з Індії ..., URL: <https://forbes.ua/news/es-zablokuvav-mozhlyvist-dlya-indii-ta-turechchini-zaroblyati-na-pereprodazhi-naftoproductiv-iz-rosiyskoi-nafti-18072025-31379>
25. Гібридна стратегія повернення рф на нафтовий і газовий ринки ..., URL: <https://geostrategy.org.ua/uk/media/statti/gibrydna-strategiya-povernennya-rf-na-naftovyy-i-gazovyy-rynky-yevropy>
26. Ifo Institute / EconPol Europe: Russia Circumventing Sanctions via CIS Countries and Turkey | Press release, URL: <https://www.ifo.de/en/press-release/2024-02-21/ifo-institute-econpol-europe-russia-circumventing-sanctions-cis-countries>
27. New Measures to Degrade Russia's Wartime Economy - United States Department of State, URL: <https://2021-2025.state.gov/new-measures-to-degrade-russias-wartime-economy/>
28. EU trade with Russia - latest developments - Statistics Explained - Eurostat, URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_trade_with_Russia_-_latest_developments
29. EU to fully end its dependency on Russian energy - European Commission, URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_1131
30. EU imports of energy products - latest developments - Statistics Explained - Eurostat, URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_imports_of_energy_products_-_latest_developments
31. EU Gas Flows Tracker - IEEFA, URL: <https://ieefa.org/eu-gas-flows-tracker>
32. The final push for EU Russian gas phase-out | Ember, URL: <https://ember-energy.org/latest-insights/the-final-push-for-eu-russian-gas-phase-out/>
33. European LNG Tracker - IEEFA, URL: <https://ieefa.org/european-lng-tracker>
34. EU Paid Near 300% More for Russian LNG in 2024 Compared to Early 2021, URL: <https://www.highnorthnews.com/en/eu-paid-near-300-more-russian-lng-2024-compared-early-2021>
35. The EU's sanctions odyssey: Understanding the proposed restrictions on Russian LNG and helium | ECFR - European Council on Foreign Relations, URL: <https://ecfr.eu/article/the-eus-sanctions-odyssey-understanding-the-proposed-restrictions-on-russian-lng-and-helium/>
36. The EU's continued dependency on Russian gas could jeopardize its foreign policy goals, URL: <https://www.chathamhouse.org/2024/06/eus-continued-dependency-russian-gas-could-jeopardize-its-foreign-policy-goals>
37. EU's thirst for natural gas risks swapping one dependency for another, URL: <https://>

www.theparliamentmagazine.eu/news/article/the-eus-thirst-for-natural-gas-risks-swapping-one-dependency-for-another

38. Analysis: Will 18th Russia Sanctions Package Hurt Russia? Not Enough Analysts Say - Kyiv Post, URL: <https://www.kyivpost.com/post/58058>
39. Євросоюз у 2024 році імпортував рекордний обсяг російського LNG, URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/yevrosoiuz-u-2024-rotsi-importuvav-rekordnyi-obsiyah-rosiiskoho-lng>
40. В ЄС набуло чинності ембарго на імпорт вугілля з росії - Укрінформ, URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3541286-v-es-nabulo-cinnosti-embargo-na-import-vugilla-z-rosii.html>
41. В Євросоюзі від сьогодні діє ембарго на імпорт російського вугілля, URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/226382.html>
42. В ЄС почало діяти ембарго на імпорт російського вугілля - Суспільне, URL: <https://suspilne.media/266657-v-es-pocalo-diati-embargo-na-import-rosijskogo-vugilla/>
43. Санкції в енергетичній галузі - Європейська комісія - European Commission, URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine/sanctions-energy_uk
44. Black Sea Grain Initiative - Wikipedia, URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Black_Sea_Grain_Initiative
45. Що означає для світу кінець угоди з експорту українського зерна, – Bloomberg, URL: https://24tv.ua/vihid-rosiyi-iz-zernovoyi-ugodi-naslidki-dlya-svitu-ukrayini_n2356503
46. Зернова угода зробила свою справу. Що далі? – Forbes.ua, URL: <https://forbes.ua/money/vikhid-rosii-z-zernovoi-ugodi-ne-kritichniy-kritichniy-dunay-agroekspert-oleg-nivevskiy-rozvinchav-odin-z-putinskikh-mifiv-shchodo-ugodi-ta-rozpoviv-chomu-vona-bula-nevigidnoyu-dlya-silgospvirobnikiv--26072023-15050>
47. Чим загрожує світові розпочата кремлем «зернова війна» - Укрінформ, URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3741030-cim-zagrozue-svitovi-rozpocata-kremlem-zernova-vijna.html>
48. EXCLUSIVE REPORT - Russia's Strategic Expansion of Fertilizer Exports to India, Africa and Brazil - <https://debuglies.com>, URL: <https://debuglies.com/2025/07/08/exclusive-report-russias-strategic-expansion-of-fertilizer-exports-to-india-africa-and-brazil/>
49. Експорт зерна заради хамону: як російська пропаганда дискредитує Чорно-

морську зернову ініціативу - MediaSapiens., URL: <https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplivi/post/31965/2023-05-18-eksport-zerna-zarady-khamonu-yak-rosiyska-propaganda-dyskredytuie-chornomorsku-zernovu-initsiatyvu/>

50. Ending European Union imports of Russian uranium - Bruegel, URL: <https://www.bruegel.org/analysis/ending-european-union-imports-russian-uranium>
51. Rosatom HFAC-Europe, URL: <https://docs.house.gov/meetings/FA/FA14/20240312/116830/HHRG-118-FA14-Wstate-Sabonis-HelfT-20240312.pdf>
52. U.S. Senate Passes Bill Banning Russian Uranium Imports | Covington & Burling LLP, URL: <https://www.cov.com/en/news-and-insights/insights/2024/05/us-senate-passes-bill-banning-russian-uranium-imports>
53. Enriched Uranium Fuels Russia's War Machine. But the US Still Imports It - Bellona.org, URL: <https://bellona.org/news/nuclear-issues/2025-03-enriched-uranium-fuels-russias-war-machine-but-the-u-s-still-imports-it>
54. Enriched Uranium Fuels Russia's War Machine. But the U.S. Still Imports It - The Moscow Times, URL: <https://www.themoscowtimes.com/2025/03/13/enriched-uranium-fuels-russias-war-machine-but-the-us-still-imports-it-a88274>
55. Prohibiting Imports of Uranium Products from the Russian Federation - State Department, URL: <https://2021-2025.state.gov/prohibiting-imports-of-uranium-products-from-the-russian-federation/>
56. Increase in imports of liquified gas, drop in petroleum - News articles - Eurostat, URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250626-2>
57. Why Russia's economic model no longer delivers - Bruegel, URL: <https://www.bruegel.org/analysis/why-russias-economic-model-no-longer-delivers>
58. The Russian Oil Price Cap Can Work Again | Yale Insights, URL: <https://insights.som.yale.edu/insights/the-russian-oil-price-cap-can-work-again>
59. Тінювий флот російської нафти: статус і план дезактивації - Економічна правда, URL: <https://epravda.com.ua/experts/shcho-take-tinovyj-flot-rosiji-i-yak-rosiya-eksportuye-naytu-popri-sankciji-800367/>
60. Treasury Disrupts Russia's Sanctions Evasion Schemes, URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy2785>

Розділ 2.

Імпорт до росії:
високотехнологічні
засоби

Санкційний режим, спрямований на обмеження доступу росії до високотехнологічних товарів, пройшов значну еволюцію з 2014 року. Незважаючи на посилення контролю, росія продовжує отримувати критично важливі компоненти для свого військово-промислового комплексу (ВПК) через складні схеми обходу.

2.1. Історично-правова рамка санкційного режиму (2014-2025)

Перші санкції, які охоплювали сферу імпорту високотехнологічних засобів, були посиленням попередніх в липні 2014 року як відповідь на збиття з російської пускової установки малайзійського пасажирського літака рейсу МН17. Саме ж посилення відбувалося через накладання секторальних економічних санкцій та обмежень щодо торгівлі продукцією військового та подвійного призначення. З боку ЄС це було реалізовано через ембарго на імпорт та експорт зброї та супутніх матеріалів з/до росії, а також через заборону експорту товарів і технологій подвійного призначення для військового використання в росії або в росію. Список таких товарів та технологій охоплював 10 категорій¹, а саме:

Категорія 0	Ядерні матеріали, об'єкти та обладнання
Категорія 1	Спеціальні матеріали та пов'язане з ними обладнання
Категорія 2	Обробка матеріалів
Категорія 3	Електроніка
Категорія 4	Комп'ютери
Категорія 5	Телекомунікації та «інформаційна безпека»
Категорія 6	Датчики та лазери
Категорія 7	Навігація та авіоніка
Категорія 8	Морський
Категорія 9	Аерокосмічна техніка та двигуни

У свою чергу США ввели обмеження на експорт технологій для російського нафтопрому. Хоча самі обмеження не впливали на вже діючі на той момент проекти з видобутку та продажу нафти, а торкалися майбутніх, вони змогли загальмувати плани «Роснефти» і «Газпрому» з розвідки та розробки родовищ на шельфах і в Арктиці. У серпні до санкцій долучилася Японія та Швейцарія яка пізніше заборонила імпорт з Росії матеріалів військового призначення і обмежила експорт нафтового обладнання.

Також Ізраїль під тиском США припинив співробітництво з Росією на постачання нових безпілотників.

У вересні ЄС ввів заборону на організацію боргового фінансування для трьох найбільших російських оборонних концернів – «Уралвагонзавод», «Оборонпром» і Об'єднаної авіабудівної корпорації та 9 оборонних концернів, яким забороняються поставки технологій подвійного призначення².

У жовтні до останнього пакету санкцій ЄС приєдналися тодішні країни-кандидати на вступ до ЄС: Чорногорія, Ісландія, Албанія, Ліхтенштейн і Норвегія. У листопаді до пакету приєдналася й Швейцарія.

У червні 2015 року Канада та США посилили санкційний тиск. З боку Канади до розширеного списку санкцій увійшли компанії «Газпром», «Газпром нафта», «Сургутнефтегаз» і «Транснафта», підприємства «Оборонпром», «Станкоінструмент», «Високоточні комплекси», «Хімкомпозит», «Об'єднана авіабудівна корпорація», «Тульський збройний завод» і ВАТ «Сіріус»³. До списку санкцій США вперше потрапили «Газпром», «Лукойл», «Транснафта», «Газпром нафта» і «Сургутнафтогаз». Санкції забороняють поставки російським нафтогазовим компаніям товарів і технологій, що використовуються для освоєння родовищ вуглеводнів на глибоководних ділянках і арктичному шельфі, а також в сланцевих пластах. А у серпні США додали до списку санкцій Південно-Кіринське родовище нафти та газу, що призвело до фактичного блокування розробки цього родовища через відсутність власних технологій.

Наступним суттєвим кроком санкційного тиску, було підписання 2 серпня 2017 року Президентом США Дональдом Трампом закону про нові санкції (CAATSA, Countering America's Adversaries Through Sanctions Act). Даний закон накладав нові санкції на Іран, КНДР та росію. Серед заходів, які були спрямовані на росію, були штрафні заходи, в тому числі й для європейських компаній, які б співпрацювали з російським «Газпромом» при будівництві газопроводу Північний потік-2. У цьому ж році ЄС та США розширили санкції щодо компаній та осіб, залучених до незаконного ввезення газових турбін німецької компанії Siemens до анексованого Росією Криму.

29 жовтня 2021 року Міністерство фінансів США наклало санкції на компанію та її директорів за закупівлю двигунів і деталей для військової промисловості Ірану, заморозили її активи під юрисдикцією США. Ці ж санкції поширюються і на іноземні сторони, які сприяють транзакціям організації або іншим чином їй допомагають.

Хоч після анексії Криму Росією та дій на Донбасі були введені деякі санкції щодо високотехнологічних товарів та товарів подвійного призначення, їх виконання було слабким. Наглядним прикладом може бути те, що французькі та німецькі фірми згодом були залучені до передачі російським суб'єктам господарювання військових товарів та товарів подвійного призначення, що підпадали під санкції, включаючи високотехнологічні компоненти. Схожа ситуація була із заборною на високотехнологічне обладнання

для нафтових родовищ та військові технології, адже були докази того, що дані заборони було умовно легко обійти. Це викликало занепокоєння щодо ефективності режиму санкцій та необхідності більш суворих заходів з їх виконання ще до вторгнення⁴.

З початком повномасштабної агресії росії проти України, санкційні списки почали охоплювати все більше високотехнологічних засобів з метою позбавити військово-промисловий комплекс росії доступу до високотехнологічного та критично важливого технічного обладнання та компонентів. Обмеження були спрямовані на різні сектори, включаючи оборонний, військово-промисловий, гірничодобувний, нафтопереробний, хімічний, машинобудівний, авіаційний і космічний, суднобудівний, автомобільний, телекомунікаційний та ІТ. До прикладу, другий пакет санкцій ЄС запровадив додаткові обмеження на експорт товарів і технологій подвійного використання, а також обмеження на експорт певних товарів і технологій, які можуть сприяти технологічному вдосконаленню Росією свого оборонного та безпекового сектору, серед яких були напівпровідники та передові технології. Бюро промисловості та безпеки (BIS) США вжило швидких та жорстких заходів для запровадження суворого експортного контролю проти росії. Ці обмеження також були застосовані до Білорусі у відповідь на те, що вона суттєво сприяла вторгненню росії.

Також партнери почали спроби координувати свої дії щодо санкцій між собою. До прикладу, шостий пакет санкцій ЄС 3 червня 2022 року Узгоджував дії ЄС із заходами Сполучених Штатів, тоді як очікувалося, що інші партнери приєднаються найближчим часом. Пакет додав Велику Британію та Республіку Корея до Додатка країн-партнерів, які запровадили суттєво еквівалентні експортні обмеження. Пізніше ЄС почало додавати до списку країн-партнерів Австралію, Канаду, Нову Зеландію та Норвегію.

Певний внесок у координацію санкцій проти росії зробили міжнародні організації, зокрема FATF (Financial Action Task Force) в частині протидії обходу обмежень і фінансуванню війни. Хоч сама FATF і не накладає санкцій у прямому сенсі, вона встановлює стандарти фінансового моніторингу (AML/CFT) через які зобов'язує членів ідентифікувати підозрілі транзакції, пов'язані з РФ та звужувати канали анонімних фінансових операцій (включно з криптовалютами). Таким чином через FATF країни-учасниці мають можливість координувати списки ризикованих організацій, що допомагає швидше ідентифікувати підставні компанії та «обхідні» фінансові маршрути РФ.

Разом з тим санкції ЄС почали набувати екстериторіального характеру, хоча й самі високопосадовці ЄС бажать уникати такого трактування. Почали накладатися санкції на Іранські організації які використовували компоненти ЄС та постачали росії військові дрони «Шахед» для атак на цивільну інфраструктуру в Україні. Додаткові заборони почали накладатися й на товари, які можна легко перенаправити для використання на підтримку російських військових зусиль. У списку таких товарів можна знайти за частини для важких вантажівок, радари, електроніку, обладнання для обробки металів та товари, що використовуються в авіаційній промисловості, до прикладу, турбо-

реактивні двигуни.

Пізніше було виявлено, що ефективність санкцій викликає питання, адже станом на червень 2023 року у 58 одиницях російської військової техніки було знайдено загалом 1057 окремих іноземних компонентів. Мікročіпи та (мікро-)процесори разом становлять майже половину всіх компонентів, тим часом компанії з США відповідають приблизно за дві третини компонентів⁵.

Як наслідок, в одинадцятому пакеті санкцій окрім російських та іранських організацій, які вже перелічені, санкційний список вперше також поширюється на організації, зареєстровані в інших юрисдикціях, тобто у Вірменії, Гонконзі, Сирії, Об'єднаних Арабських Еміратах та Узбекистані. Вводяться додаткові заборони на транзит передової технологічної продукції, авіаційних товарів, а також реактивного палива та паливних добавок, що охоплюють весь транзит таких товарів через росію, незалежно від кінцевого пункту призначення. Мета полягала в тому, щоб гарантувати, що жодні чутливі товари не «випадають з вантажівки» під час перетину території росії⁶. Також ЄС почав використовувати новий інструмент проти обходу, який надавав ЄС можливість заборонити експорт товарів високого ризику, які, як доведено, потрапляють до росії з країн, які використовуються для обходу санкцій, а також заборонити надання пов'язаних з ними послуг.

Подальші пакети санкцій охоплювали все ширший спектр товарів та ширший перелік компаній. До списку товарів почали додавати все більше категорій, включаючи хімікати, термостати, двигуни постійного струму та серводвигуни для безпілотних літальних апаратів (БПЛА), верстати та деталі машин, електричні трансформатори, статичні перетворювачі та індуктори, що містяться, зокрема, в безпілотниках, а також алюмінієві конденсатори, які мають військове застосування, наприклад, у ракетах та безпілотниках, а також у системах зв'язку для літаків та суден. Серед компаній, які знаходяться у санкційному списку, з'явилося ще більше компаній з Китаю/Гонконгу, Сербії, з Ірану, Індії та Об'єднаних Арабських Еміратів. Схожі заходи були реалізовані й іншими партнерами.

Правова ж база санкційного режиму є достатньо міцною. До прикладу, Санкції ЄС приймаються Радою ЄС рішеннями (під чинною зовнішньою політикою – Common Foreign and Security Policy), згодом імплементуються Регламентами Комісії ЄС (щодо торгівлі і фінансів). Так виникають регламенти і рішення (постанови Ради) із конкретними заборонами. Найважливішими такими Регламентами, які постійно оновлюються є Регламент Ради (ЄС) № 833/2014 щодо обмежувальних заходів у зв'язку з діями росії, що дестабілізують ситуацію в Україні та Регламент Ради (ЄС) № 269/2014 щодо обмежувальних заходів стосовно дій, що підривають або загрожують територіальній цілісності, суверенітету та незалежності України. Також можна відмітити Регламент (ЄС) № 765/2006 щодо обмежувальних заходів з огляду на ситуацію в Білорусі та участь Білорусі в російській агресії проти України. Санкційна політика Великої Британії після

виходу з ЄС базується на Акті про санкції 2018. Офіс фінансової санкційної імплементації (OFSI) при Казначействі публікує консолідований «Financial Sanctions List». США у свою чергу проводять свою санкційну політику через Офіс зі зв'язку з іноземними активами (OFAC), який підпорядковується Мінфіну США та керує санкціями на підставі президентських Указів. Головними ж правовими основами є Закон про міжнародні надзвичайні економічні повноваження (IEEPA) та закони Конгресу і відповідні EO (Executive Order). Також OFAC публікує списки SDN (Specially Designated Nationals) і контролює експортно-імпорتنі ліцензії.

Важливу роль також відіграє міжнародна правова співпраця в межах окремих договорів або участі в міжнародних організаціях. Прикладом може бути раніше згадана FATF, яка засуджує агресію РФ, призупинила членство Росії 24 лютого 2023 року через її вторгнення в Україну і закликає країни бути пильними до схем обходу, зокрема, застерігає про ризики від «паралельних ринків».

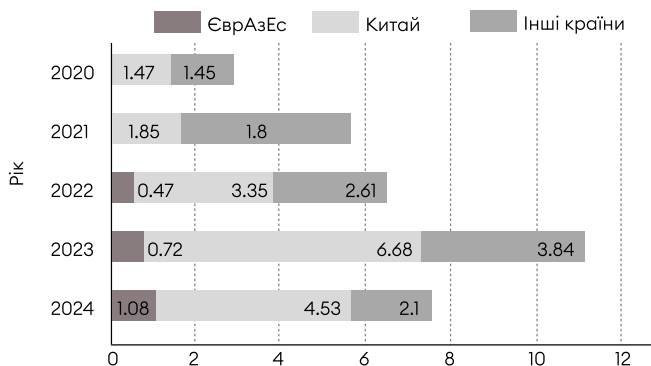
2.2. Поточний стан санкцій та їх вплив на імпорт технологій

Станом на 2025 рік діє вісімнадцятий пакет санкцій ЄС, який передбачає заборони на експорт на суму понад 2,5 мільярда євро, пізніше Британія у співпраці з ЄС оновила свій санкційний режим. Тим часом на початку 2025 року США посилює санкційний режим через запровадження санкцій на проти понад 150 організацій та фізичних осіб відповідно до Наказу № 14024 задля обмеження можливостей Росії по обходу санкцій.

Інші партнери так само продовжують тиск на Росію. Канада 17 червня 2025 року оголосила про розширення своїх санкційних заходів проти Росії. До розширення увійшли заборона експорту реактивного палива та продукції, пов'язаної з хімічною та біологічною зброєю. Разом з тим було розширено список організацій та фізичних осіб, які підлягають санкціям. Японією було затверджено список із 335 товарів, які не можна експортувати до Росії, серед яких двигуни та компоненти будівельної техніки, моторизовані велосипеди, засоби зв'язку та акустичні пристрої, а також механічні інструменти та клапани. Південна Корея посилює контроль над експортом приблизно півтори тисячі товарів. Тайвань також зробив кроки по обмеженню доступу Росії до технологій. Завдяки санкціям, експорт верстатів для комплексної обробки металу та висококласних токарних верстатів безпосередньо до Росії практично зведений до нуля. Легально все ще можна експортувати лише електроерозійні верстати.

Завдяки зусиллям партнерів щодо контролю експорту, ввезення товарів, що підпадають під санкції, до Росії істотно зменшилося. Аналіз інтернет-видання The Insider показує, що у 2024 році до Росії було поставлено промислових товарів на суму \$7,7 млрд порівняно з \$11 млрд роком раніше, причому за деякими позиціями (наприклад, в електроніці) поставки впали в десятки разів⁷.

Динаміка імпорту засобів виробництва в Росію, млрд\$

Джерело: The Insider

З 2020 року до 2023-го тільки ввезення з Китаю електронних компонентів, виготовлених у США, Європі, Японії та Кореї, зросло приблизно в 60 разів. Але в 2024 році воно впало в 17 разів. Зниження помітно також в імпорті енергетичних установок, металургійного обладнання, оптичних елементів, деталей механічних систем (трансмісійних валів, підшипників і центрифуг).

До 2024 року прямі поставки з країн, які дотримуються жорсткого санкційного режиму, – ЄС, Швейцарія, Велика Британія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Південна Корея, Японія – скоротилися до величини менше \$200 млн⁷.

Натомість тепер замість виробів відомих компаній, таких як Analog Devices (США) Texas Instruments (США), лідерами постачань технологій до росії тепер є компанії, які не входять у список лідерів своєї галузі. Серед таких компаній є Nekom Limited (перше місце), Fineline Asia Ltd (друге місце), Richlyton Electronic Limited (третє місце), Heshan TTE Circuit (п'яте місце), Inno Circuits Limited (сьоме місце). Дані компанії зареєстровані в Гонконгу або ж у Китаї. Тільки американська Texas Instruments була на четвертому місці станом на 2024 рік. Важливо зазначити, що жодна з п'яти зазначених вище компаній не знаходиться у санкційному списку країн-партнерів. А імпорт інтегральних схем з третіх країн(дружніх до Москви, але які не є частиною Євразійського економічного співтовариства) обвалився з \$1 млрд до \$44 млн, що є хорошим показником, прикладом якого може бути постачання продукції компанії Intel (США), яке було на першому місці з \$476 млн у 2022 році та \$235 млн у 2023. У 2024 році він змістився на 17 місце з лише \$7 млн імпорту в росію.

У галузі вимірювальних приладів всього з провідних 100 фірм-виробників, що експортувалися з Китаю, 25 некітайських, експорт їх продукції становить близько третини серед сотні компаній-лідерів⁷.

Ще краща ситуація панує серед виробників металургійного обладнання: присутність некитайців не відчувається взагалі. У числі топ-100 марок металургійної техніки, що ввозяться до росії, – тільки три некитайські, що дають не більше 4% за обсягом⁷.

Загалом накопичені раунди санкцій вже стали вагомим фактором, що призвів до дефіциту певних компонентів, які Російському ВПК часто доводиться замінювати на менш якісні та менш досконалі альтернативи. Представниками наукової спільноти зафіксовано значну залежність від імпорту в таких секторах: Мікроелектронні компоненти, особливо оптичні системи та мікročіпи; металообробні верстати та прецизійні машинобудівні інструменти; авіаційні, вертолiтні та морські силові установки; космічні технології та компоненти; спеціальні сталі та армовані металургійні вироби для броньованих транспортних засобів; підшипники для броньованих транспортних засобів⁸.

Вище перераховані факти вимагають від росії адаптації та пошуку альтернативних шляхів постачання. Від партнерів, у свою чергу, це вимагає продовження роботи над посиленням санкційного режиму та його удосконаленням, щоб зменшити ризик вразливостей та можливих шляхів обходу.

2.3. Механізми обходу санкцій на імпорт

Росія використовує різноманітні методи для обходу санкцій, головними з яких є:

Паралельний імпорт: Паралельний імпорт досі є великою лазівкою, через яку росія намагається задовольнити свій попит на критичні технології. Він дозволяє московському режиму купувати санкційні товари західного виробництва через країни, які не дотримуються санкційного режиму та займатися фактично крадіжкою.

Якщо ж узагальнювати, то головними методами, якими росія намагається паралельно імпортувати товари, які знаходяться під санкціями, є:

- Придбання на чорному ринку та мережі контрабанди;⁹
- Мережі несанкціонованих, не західних посередників, постачальників та індивідуальних агентів;⁹
- Підставні та фіктивні компанії, а також фальсифікація імен, маніфестів та сертифікатів у країнах, що перебувають під санкціями.¹⁰

Головними країнами, через які росія в більшості реалізовує свої заходи по обходу санкцій, станом на зараз є Китай, країни ЄврАзЄс, Туреччина, ОАЕ, Індія та з останнього часу ще більш “екзотичні” країни, такі як Камерун.

Особливо варто відмітити роль Китаю та Туреччини в цьому процесі, адже в той час як Китай став головним експортером майже всіх товарів, через Туреччину проходить значна частина західних високотехнологічних товарів, таких як комплексні метало-

бробні верстати. До прикладу, станом на вересень 2023 року, майже половина верстатів, які були імпортовані Росією з Туреччини, є тайванського виробництва.

У свою чергу Двигуни китайського виробництва таємно постачаються через підставні компанії державному виробнику дронів у росії під назвою «промислові холодильні установки», щоб уникнути виявлення після західних санкцій¹¹. Це дало можливість Іжевському електромеханічному заводу «Купол» збільшити виробництво ударного безпілотної «Гарпія-А1». Цього року компанія підписала контракт з Міністерством оборони росії на виробництво понад 6000 «Гарпій», порівняно з 2000 у 2024 році. У документі зазначається, що до квітня вже було поставлено понад 1500 безпілотної.¹¹

Хоча країни-партнери продовжують застосовувати заходи по обмеженню доступу росії до високотехнологічних засобів через посередників, досі існують певні лазівки. Прикладом однієї з таких лазівок, яку росія використала зовсім нещодавно, є описаною західним агентством Reuters, яке провело розслідування та висвітлює ситуацію, коли російський завод з виробництва бомб, незважаючи на санкції, купив технології Siemens через посередника.¹²

Мова йде про Бійський олеумний завод, який у жовтні 2022 року підписав угоду про придбання обладнання Siemens у російського посередника Techpribor. У свою чергу, близько до завершення 140-денного терміну поставки обладнання Techpribor отримала партію від китайського постачальника промислового обладнання під назвою Huizhou Funn Tek. Відповідно, зіставивши коди продукції Siemens з митними кодами та переглянувши описи в документах, агентство Reuters встановило, що два регулятори потужності Siemens, поставлені Huizhou Funn Tek, були ідентичними моделям, замовленим BOZ.

Фіктивні компанії та маршрути: Механізм дії полягає у використанні слабкого контролю митних органів у транзитних державах та відсутності реальних перевірок кінцевого споживача. Після розмитнення вантаж переоформлюється на іншу юридичну особу і переправляється до росії. У більшості випадків відбувається зміна митних кодів (HS codes), що дозволяє замаскувати товар як «запчастини», «електронні компоненти» чи «будівельне обладнання». Часто великі партії розділяються на менші, щоб уникнути перевірок. Також багато підставних компаній, через які реалізується дана схема, створюються спеціально з розрахунком на короткостроковість і швидко ліквідовуються після виконання декількох поставок

У червні 2025 року представники Національної поліції Іспанії за підтримки бюро ЄС з боротьби з шахрайством розкрила окрему мережу ухилення від санкцій, яка працювала саме за такою методологією. Шахраї використовували підставну компанію, яка декларувала треті країни як кінцевий пункт призначення для обладнання, звідки воно потім реекспортувалося до росії. Загалом іспанська компанія, якою керували росіяни, використовували мережу фіктивних компаній у Вірменії та Киргизстані, щоб прихова-

ти справжнє кінцеве місце призначення. Компанія експортувала обладнання подвійного призначення, яке складалося з автоматизованих верстатів які можуть виготовляти складні деталі, що використовуються переважно в галузях масового виробництва, таких як автомобільна металургія, аерокосмічна або військова промисловість.¹³

Недостатня координація між партнерами: Один з найголовніших негативних наслідків, який впливає з недостачі комунікації є асиметричність санкцій, як щодо суб'єктів, на які накладаються санкції, так і щодо засобів, які підпадають під заборону на експорт. Хорошим прикладом цієї асиметричності є «Ростех», найвідоміша державна компанія росії, яка потрапила під санкції в різні часові періоди від різних акторів. Приміром, Сполучені Штати та Україна наклали на Ростех обмеження до повномасштабного вторгнення, тоді як ЄС, Канада, Велика Британія, Австралія, Японія та Нова Зеландія - в перші дні після повномасштабного вторгнення. Швейцарія ж приєдналася до санкцій лише всередині 2023 року. І якщо холдингові компанії всередині Ростеху знаходяться під санкціями, зазвичай найменше уваги приділено саме тим підприємствам, з яких власне складаються ці холдинги - вони, як правило, опиняються лише у санкційних списках України.¹⁴

Така асиметричність дозволяє росії використовувати цей умовний часовий простір, щоб отримати якомога більше технологій, поки джерело постачання цих технологій не буде перекрито остаточно. Зараз така можливість є по відношенню до ООО «Ай Машин Технолоджи», на яку припадає найбільша частка імпорту тайванських верстатів з третіх країн. Хоча I Machine Technology під санкціями зі сторони Тайваню, не знайдено підтвердження, що вона внесена в санкційні списки США, ЄС, Великої Британії чи Канади. Повідомлення про санкції походять безпосередньо з тайванської сторони, як реакція на протиправний експорт. Це дозволяє продовжувати торгівлю через інших партнерів, фактично нівелюючи тайванські обмеження.

Так само відсутність комунікації між партнерами призводить до різних підходів до санкцій у правовому просторі. З осені 2023-го Мінторгівлі США (через BIS) різко посилило експортний контроль на *advanced computing items*: інтегральні мікросхеми і системи з ними під ECCN 3A090/4A090. Найважливішим аспектом тут є те, що ці обмеження мають глобальний радіус дії: для низки чипів потрібна ліцензія на відвантаження в будь-яку країну світу, якщо існує ризик потрапляння до заборонених юрисдикцій/одержувачів. Це фактично блокує легальні постачання таких товарів навіть через посередників у третіх країнах, і накладає додаткові вимоги на дистриб'юторів. У свою чергу ЄС не має власного еквівалента такому заходу, що призводить до того, що ЄС потрібно витратити більше ресурсів на відслідковування та значною мірою вирішувати проблеми пост-фактум.

2.4. Рекомендації щодо посилення санкційної політики

1. **Уніфікація санкційних списків:** Створення єдиного, обов'язкового для всіх країн G7+ списку підсанкційних осіб та компаній.
2. **Уніфікація реєстрів високотехнологічних товарів ризику:** Створення єдиного підходу до визначення товарів подвійного призначення.
3. **Створення постійного «санкційного штабу» при G7+:** Інституціоналізація координації санкційної політики для швидкого реагування.
4. **Жорсткіший контроль над «сірими зонами»:** Застосування вторинних санкцій до компаній-посередників у третіх країнах.
5. **Запровадження санкцій проти цілих технологічних кластерів:** Накладення обмежень на цілі виробничі ланцюги російського ВПК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1406553915752&uri=CELEX:02009R0428-20140702>
2. <https://www.consilium.europa.eu/media/21992/144868.pdf>
3. <https://web.archive.org/web/20150701085516/http://www.pravda.com.ua/news/2015/06/29/7072831/>
4. https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/KSE_One-year-of-war_Sanctions-impact-assessment.pdf
5. <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/06/Russian-import-of-critical-components.pdf>
6. https://finance.ec.europa.eu/news/eu-adopts-11th-package-sanctions-against-russia-its-continued-illegal-war-against-ukraine-2023-06-23_en
7. <https://theins.ru/inv/280269>
8. <https://www.chathamhouse.org/2025/07/russias-struggle-modernize-its-military-industry/identifying-weaknesses-russias-military>
9. <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/17/687111/>
10. <https://www.csis.org/analysis/back-stock-state-russias-defense-industry-after-two-years-war>
11. <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/chinese-engines-shipped-cooling-units-power-russian-drones-used-ukraine-2025-07-23/#:~:text=July%2023%20%28Reuters%29%20,and%20documents%20reviewed%20by%20Reuters>
12. <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/despite-western-sanctions-russian-bomb-factory-bought-siemens-tech-via-middleman-2025-08-07/#:~:text=TBILISI%20HONG%20KONG%2C%20Aug%207%20,that%20imports%20technology%20from%20China>
13. <https://www.worldcr.com/news/spain-busts-network-smuggling-dual-use-machinery-to-russia-via-third-countries/#:~:text=In%20the%20current%20case%2C%20the,acting%20as%20a%20front%20man>
14. <https://nako.org.ua/research/inconsistency-in-action-a-case-of-sanctioning-russian-military-industry>

Розділ 3.

Банківська сфера,
фінансові санкції

Центральною ціллю міжнародних санкцій стало послаблення російської банківської системи як ключового інструмента фінансування війни. Попри значні досягнення, росія змогла адаптуватися, використовуючи численні канали обходу обмежень.

3.1. Огляд фінансових санкцій та їх адаптація Росією

У відповідь на повномасштабну агресію РФ проти України країни Заходу запровадили безпрецедентні за масштабами санкційні заходи, які охопили фінансовий, технологічний та енергетичний сектори. Центральною ціллю цих обмежень стало послаблення російської банківської системи як ключового інструмента фінансування війни. Проте, попри значні досягнення – відключення основних банків від системи SWIFT, замороження сотень мільярдів доларів активів Центрального банку РФ та введення персональних санкцій проти керівників провідних фінансових установ – росія змогла адаптуватися до нових умов і частково зберегти функціональність фінансової інфраструктури.

Одним із найбільших викликів для ефективності санкційної політики є наявність численних каналів обходу обмежень, зокрема через банки-посередники у третіх країнах, використання власної системи передачі фінансових повідомлень (СПФС) як альтернативи SWIFT, розвиток розрахунків у національних валютах партнерів та активне застосування офшорних схем і цифрових валют. Ці механізми дають змогу російським фінансовим установам продовжувати міжнародні транзакції та зберігати доступ до зовнішніх ринків капіталу. При цьому контроль за «енейблерами» – юридичними, аудиторськими та консалтинговими компаніями, які допомагають приховувати бенефіціарів і активи підсанкційних осіб, залишається недостатнім.

Водночас посилюється ризик формування так званої «вісі зла» – мережі держав, готових надавати фінансову, логістичну та політичну підтримку Росії в обхід санкцій. Китай, Іран, КНДР, а також низка країн Центральної Азії та Близького Сходу дедалі активніше інтегруються у схеми транзиту російських фінансових потоків. Така співпраця ставить під сумнів здатність чинних обмежень досягти стратегічних цілей і вимагає більш жорстких, комплексних та скоординованих кроків з боку країн Заходу для підвищення стійкості санкційного режиму.

Банківська система Росії, а також цілі сектори економіки РФ мають бути заблоковані новими, додатковими санкціями, щоб реально позбавити Кремль можливості фінансувати його війну в Україні. «Ми повинні ізолювати Росію й не дати їй можливості фінансувати цю війну та розвиватися. Із 330 російських банків лише змєнька – буквально пара десятків банків – перебувають під повним блокуванням і санкціями. Треба накладати санкції на всіх», – наголосила посол України в США Оксана Маркарова.¹

Санкції проти росії у фінансовому секторі стали однією з ключових стратегій міжнародної спільноти у відповідь на агресивні дії росії проти України. Ці заходи спрямовані на обмеження фінансових можливостей країни, послаблення її економічного потенціалу та створення тиску на російський уряд з метою зміни його політики. Введені санкції охоплюють широкий спектр обмежень, включаючи замороження активів, відключення від міжнародних платіжних систем, заборони на інвестиції та надання фінансових послуг. Запровадження санкцій почалося з замороження активів російських банків та високопосадовців, які підтримують агресивну політику Кремля. Відключення декількох ключових російських банків від системи SWIFT суттєво ускладнило проведення міжнародних фінансових операцій для росії, знижуючи її здатність здійснювати розрахунки на глобальному рівні. Заборона на нові інвестиції та обмеження на операції з валютними резервами додатково посилили економічний тиск на країну. Окрім цього, санкції включають заборону на надання кредитів, страхових та перестраховальних послуг російським компаніям, що ускладнює їхню фінансову діяльність. Обмеження на експорт фінансових технологій та програмного забезпечення позбавляють росію доступу до сучасних фінансових інструментів та сервісів, необхідних для ефективного функціонування її економіки. У сукупності ці заходи створюють суттєві виклики для російської фінансової системи та спрямовані на досягнення політичних цілей міжнародної спільноти.

3.2. Міжнародна реакція та наслідки для фінансового сектору

Канада оголошує нові санкції в координації з Великою Британією та Сполученими Штатами. Санкції спрямовані проти фізичних та юридичних осіб, які підтримують російську армію шляхом фінансування, логістики та ухилення від санкцій. Під обмеження потрапили, зокрема «АльфаСтраховання» та «РЕСО-Гарантія». Також у список санкцій Канади внесено банк «Санкт-Петербург».²

Японія розширила санкції проти російських осіб і організацій, причетних до війни рф проти України, повідомило японське Міністерство закордонних справ. Під обмеження потрапили, зокрема «Тінккофф банк», японські активи якого будуть заморожені наприкінці березня.³

Державні банки Китаю посилюють обмеження щодо фінансування російських клієнтів після того, як Джо Байден підписав указ про вторинні санкції проти закордонних фінансових компаній, які допомагають Москві у війні в Україні.⁴ Джанет Еллен під час візиту до Китаю застерегла китайські банки, які сприяють підтримці росії, щодо можливих санкцій у відповідь.⁵

Ангола хоче вигнати росію зі спільного алмазовидобувного бізнесу. Через санкції, що були накладені на рф постачальники й банки відмовляються працювати з їх компанією.⁶

Найбільший банк Кіпру Bank of Cyprus закриття представництва у Москві та Санкт-Петербурзі і припинив акредитацію своїх відділень у Росії.⁷

Уряди Туреччини та Росії знайшли часткове вирішення проблеми з грошовими переказами з Росії до Туреччини для чотирьох секторів економіки. Турецькі експортери готового одягу, текстилю, взуття та продовольства почали отримувати оплату через державний банк Emlak Katılım Bankası.⁸

Банкомати в Австрії перестали видавати готівку власникам карток російського Газпромбанку. В австрійській компанії, яка обробляє платежі іноземних карток, пояснили, що ця проблема не є у межах її компетенції. У Газпромбанку заявили, що партнери банку в Австрії «відмовляються відповідати», чому не видають гроші. Російські ЗМІ повідомляють, що така ж проблема є і в Італії.⁹

Влада Узбекистану вирішила приєднатися до фінансових санкцій Заходу проти РФ, фігурантами яких на початок 2024 року стали понад 11 тисяч громадян і компаній. Нижня палата парламенту Узбекистану (олій мажліс) у першому читанні ухвалила закон, який заборонить банківські операції в країні для підсанкційних фізичних і юридичних осіб. Ініціатива запропонована через ризики застосування вторинних санкцій щодо Узбекистану, тобто заходів за порушення санкційного режиму, пояснили законодавці. Закон готували з урахуванням досвіду Чехії, Латвії та Естонії, які приєдналися до санкцій, він наділяє додатковими повноваженнями національний Центробанк. Він потрібен для «підвищення ефективності системи санкційного комплаєнсу в банківському секторі», підкреслили в мажлісі. Узбекистан, який став одним із хабів паралельного імпорту в Росію і одним із головних напрямків «карткового туризму» російських громадян, у перший рік війни прийняв понад 300 тис. росіян, з яких 60 тис. відкрили банківські рахунки. Обсяг грошових переказів із РФ до Узбекистану підскочив на 160%, до рекордних \$14,5 млрд (за 2022 рік), а російські підприємці стали рекордсменами за кількістю відкритих у республіці компаній. Але після неодноразових візитів у Середню Азію чиновників із ЄС і США банки Узбекистану посилюють умови для росіян. Фактично закон, який ухвалюють, лише закріпить практику, що вже склалася: банки в Узбекистані вже не проводять транзакцій із підсанкційними особами.¹⁰

Міжнародні банки закликають Великобританію посилити закони щодо арешту російських активів. Міжнародні банки попередили уряд Великої Британії, що він повинен встановити правові принципи, перш ніж натискати кнопку щодо арешту мільярдів фунтів стерлінгів російських активів, інакше він ризикує потенційними потрясіннями для світової фінансової системи та наразити установи на судові дії.¹¹ Деякі західні банки виступають проти пропозиції Євросоюзу використовувати відсотки, отримані від заморожених російських активів, для надання допомоги Україні. Банки побоюються, що згодом Росія може залучити їх до судових процесів.¹² Швейцарські банки почали закривати рахунки клієнтам з російським громадянством, на-

віть якщо вони одночасно мають паспорт іншої країни.¹³ При цьому російські банки отримують рекордні прибутки попри західні санкції.¹⁴

Країни Групи семи (G7) та Європейський Союз (ЄС) обговорюють запровадження санкцій проти банків третіх країн, які допомагають обходити санкції фінансовій системі росії. Деякі союзники розглядають заходи, спрямовані на кредиторів третіх країн, які використовують систему обміну фінансовими повідомленнями Банку росії, що є російським аналогом SWIFT. Це хочуть запровадити через їх допомогу росії обходити санкції, які запровадили у 2022 році.¹⁵

22 травня 2024 р. Казначейство Бельгії відмовило російському банку ВТБ в отриманні ліцензії на розблокування клієнтських активів, заморожених у Euroclear.¹⁶

Міністерство фінансів США 12 червня 2024 оголосило про розширення механізму, який передбачає накладання вторинних санкцій – тобто обмежень на осіб, які співпрацюють з уже підсанкційними особами, – стосовно росії. У положенні Мінфіну США було розширене визначення «військово-промислової бази росії», під яку тепер підпадають усі підсанкційні особи, зокрема російські банки ВТБ Банк та Сбербанк росії. Окремо американське Міністерство фінансів уточнило, що санкції поширюються на п'ять російських банків – Промсвязьбанк, Внешэкономбанк, Сбербанк Росії, ВТБ Банк і ВТБ Капітал Холдинг, а також їхні закордонні представництва, хай яку назву вони мають. Паралельно Мінфін США спільно з Міністерством торгівлі запровадив заходи для обмеження доступу військово-промислової бази росії до ІТ-консалтингових та проектних послуг, а також ІТ-підтримки та хмарних сервісів.¹⁷

Російський бізнес зіткнувся з новою хвилею проблем в Об'єднаних Арабських Еміратах, які після війни стали великим хабом для паралельного імпорту та фінансових зв'язків росії із зовнішнім світом. В останні місяці 2025 року банки ОАЕ запустили «зачистку» компаній з РФ, кількість яких у країні перевищила 4 тисячі, а також посилили контроль за платежами. За словами співрозмовників, від 20% до 30% російських компаній в ОАЕ зіткнулися з перевітками, обмеженнями операцій або прямим закриттям рахунків. Рахунки закривають, навіть коли клієнт «не відповів на дзвінок з банку або не надіслав листа рівно у зазначений час», нарікає керуючий партнер FTL Advisers Марія Чуманова. При цьому банки висувають жорсткі вимоги – інколи надати та запевнити до 20 документів протягом доби. В ОАЕ прагнуть виявляти клієнтів, діяльність яких слабко пов'язана із країною, або взагалі не має до неї відношення. Проблеми зазнає навіть «реальний» бізнес «з цілком легітимною діяльністю та цілком значущими за обсягом оборотами», каже партнер Pen & Paper Станіслав Данилов. Крім того, банки стежать за дотриманням санкцій: рахунки закриваються не лише підсанкційним компаніям, а й тим, хто працює з контрагентами, включеними до «чорних списків» США, ЄС та Британії. За даними Uppercase, минулого року в ОАЕ було зареєстровано ще 100 організацій з російською участю – у 2,5 рази більше, ніж 2023-го. Їхня загальна кількість у країні перевищила за 4

тисячі, хоча кожна сьома (14%) з раніше відкритих компаній припинила діяльність у країні. Найчастіше в ОАЕ відкривали бізнес компанії зі сфер рітейлу (26%), ІТ (21%) та виробництва (14%).¹⁸

18 липня 2025 року ЄС ухвалив 18-й пакет санкцій проти росії. Заходи у сфері фінансів:

Перетворення заборони на надання спеціалізованих послуг з обміну фінансовими повідомленнями з певними російськими банками на повну заборону трансакцій: компаніям ЄС заборонено вести будь-яку підприємницьку діяльність – разом із наданням спеціалізованих послуг з обміну повідомленнями, що підпадають під дію цього заходу – з 23 підсанкційними підприємствами.

До цієї заборони трансакцій і обміну повідомленнями додано ще 22 російські банки, з якими їхня загальна кількість збільшилась до 45. Жоден суб'єкт економічної діяльності ЄС не зможе безпосередньо або опосередковано взаємодіяти з будь-яким із підсанкційних банків, також і щодо надання спеціалізованих послуг з обміну повідомленнями.

Розширення заборони трансакцій на фінансових операторів третіх країн, разом із постачальниками криптоактивів, які допомагають обійти санкції, підтримують агресивну війну росії проти України або пов'язані з російськими послугами з обміну фінансовими повідомленнями. Суб'єктам економічної діяльності ЄС заборонено здійснювати трансакції з будь-яким із цих фінансових операторів.

Нова заборона трансакцій щодо російського фонду прямих інвестицій (РФПІ), його дочірніх компаній, інвестицій і фінансових установ, що їх підтримують. Нові заходи забороняють взаємодіяти з будь-якою юридичною особою, підприємством або органом, у якому РФПІ має будь-яку власність або інвестиції. Це перешкодить використанню росією РФПІ для отримання доступу до світових фінансових ринків, обходу санкцій ЄС, отримання іноземної валюти, підтримки своїх воєнних зусиль або підвищення стійкості своєї економіки. Цей пакет спрямовано на 4 компанії з інвестиціями РФПІ поряд з одночасним наданням економічним операторам підтримки у виконанні та дотриманні.

Заборона на надання певного банківського програмного забезпечення: заборона на надання уряду росії і російським компаніям послуг і програмного забезпечення охоплюватиме тепер основні види банківського програмного забезпечення.¹⁹

Сбербанк та ВТБ залишаються серед найсуворіше підсанкційних установ. Зокрема, вони включені до списку SDN США, що означає повне блокування активів і заборону співпраці для будь-яких американських або афілійованих структур. Більшість провідних банків росії – включно з Сбербанком, ВТБ, Промсвязьбанком, ВЭБ.РФ – відключені від SWIFT. Це серйозно ускладнило міжнародні розрахунки, зокрема із

західними партнерами. ЄС забороняє будь-які операції з новими державними та корпоративними борговими інструментами рф. США розширили ці обмеження на дочірні структури. Більшість міжнародних банків (у США, Німеччині, Франції) розі-рвали кореспондентські відносини з підсанкційними банками.

Керівники найбільших банків рф перебувають під індивідуальними санкціями ЄС, США, Великобританії, Канади, Швейцарії, Австралії, Нової Зеландії та Японії:

Герман Греф, директор і CEO Сбербанку. Підсанкційна особа у ЄС, США, Великобри-танії, Канади, Швейцарії, Австралії, Нової Зеландії з квітня-травня 2022 р.²⁰

Юрій Соловйов, перший заступник голови правління ВТБ Банку. Під санкціями США, Великобританії, Канади, Нової Зеландії як високопосадовець ВТБ з початку березня 2022.²¹

Денис Бортніков, заступник голови правління ВТБ Банку. У санкційних списках ЄС, США, Великобританії, Канади, Швейцарії, Австралії, Нової Зеландії та Японії з 2022 року.²²

Петро Фрадков, голова і CEO Промсвязьбанку (PSB). Санкції ЄС, США, Великобри-танії, Канади, Швейцарії, Австралії, Нової Зеландії та Японії накладено у лютому 2022 як на керівника обороноздатного банку.²³

Дмитро Патрушев, колишній голова Россельхозбанку, раніше міністр сільського господарства росії, віце- прем'єр-міністр з питань сільського господарства. Під санк-ціями Великобританії, Канади, Австралії, Нової Зеландії та Японії з 2022 року; США включили в розширені санкційні списки.²⁴

Андрій Акімів, Голова правління Газпромбанку. У санкційних списках США, Велико-британії, Канади, Австралії, Нової Зеландії з 2022 року.²⁵

Таким чином, розширення та посилення санкцій проти росії у фінансовому секторі демонструє рішучість міжнародної спільноти протидіяти агресії росії проти України. Нові обмеження з боку Канади, Великої Британії, США, Японії та інших країн знач-но ускладнюють фінансову діяльність російських банків та компаній, ізолюючи їх від глобальної економіки. Посилення обмежень з боку державних банків Китаю та приєднання Узбекистану до західних санкцій підкреслюють широку підтримку цих заходів на міжнародному рівні. Така скоординована відповідь світової спільноти створює серйозні виклики для російської економіки, сприяючи досягненню політич-них цілей щодо припинення військових дій та відновлення миру в Україні.

3.3. Посилення фінансової ізоляції та невідповідність принципам FATF

Організація Об'єднаних Націй 25 січня 2024 р. підтвердила, що відкрила рахунок у рублях в російському банку, оскільки західні санкції ускладнили використання зви-

чайних платіжних каналів. Представник ООН зазначив, що рахунок був відкритий ще у 2022 році для отримання обов'язкових і добровільних внесків у цю міжнародну організацію. З того часу організація отримала членські внески від трьох російських банків до програми фінансування клімату ООН.²⁶

Міністерство фінансів України та Державна служба фінансового моніторингу України закликають Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) стримати зростаючі зусилля росії, що спрямовані на підрив глобальної фінансової безпеки та посилення її зв'язків з Іраном та Північною Кореєю.

Два роки тому FATF призупинила членство росії за порушення ключових принципів організації, що полягають у сприянні безпеці, захищеності та цілісності світової фінансової системи. FATF також висловила глибоке занепокоєння повідомленнями про торгівлю зброєю між росією та державами, що перебувають під санкціями ООН, а також зловмисною кіберактивністю, що походить з росії. Ці заходи FATF, хоча і є важливими, не змогли стримати росію, яка відтоді стає все більш войовничою і поглиблює зв'язки з Північною Кореєю та Іраном.

Росія використовувала північнокорейські балістичні ракети та боєприпаси в Україні. Придбання таких ракет і конвенційних озброєнь у Північній Кореї є серйозним порушенням як санкцій ООН, так і принципів FATF. Росія дедалі більше використовує БПЛА іранського виробництва для продовження свого незаконного вторгнення і посилення атак проти цивільного населення України. Росія створила спільну платіжну систему, щоб допомогти Ірану оминати SWIFT, і поєднала банківські системи двох країн.²⁷

Таким чином, дії росії, спрямовані на обхід західних санкцій та продовження військової агресії, призводять до її дедалі більшої ізоляції від глобальної фінансової системи. Попри призупинення членства у FATF та занепокоєння щодо торгівлі зброєю з державами, що перебувають під санкціями ООН, росія посилює свої зв'язки з Північною Кореєю та Іраном, зокрема у військовій сфері. Україна закликає FATF до подальших дій, щоб стримати зловмисну фінансову активність росії, яка підриває глобальну фінансову безпеку та сприяє агресії проти України.

3.4. Виявлені схеми обходу санкцій (OFAC, FinCEN)

Управління контролю за іноземними активами (OFAC) Міністерства фінансів США здійснює управління та забезпечує виконання економічних і торговельних санкцій, заснованих на зовнішній політиці США та цілях національної безпеки, проти цільових іноземних країн та режимів, терористів, міжнародних наркоторговців, осіб, які займаються діяльністю, пов'язаною з розповсюдженням зброї масового знищення, та інших загроз національній безпеці, зовнішній політиці чи економіці Сполучених

Штатів.²⁸ Розглянемо кілька основних офіційних пресрелізів щодо накладених санкцій та обхідних схем (табл. 3.1).

Treasury Disrupts Russia's Sanctions Evasion Schemes (липень 2025). OFAC оголосило про розкриття схеми ухилення від санкцій, організованої спільно між суб'єктами РФ та Китаю для проведення міжнародних платежів за товарами подвійного використання та чутливими товарами. Також було санкційно відзначено фінансову установу в Киргизстані, що виступала посередником у цих схемах.²⁹

OFAC Imposes Largest-Ever Penalty on GVA Capital Ltd (червень 2025). На GVA Capital Ltd накладено штраф у розмірі понад \$215 млн за порушення санкцій проти росії й невиконання вимог повідомлення. Компанія здійснювала операції від імені санкційно пов'язаних олігархів, не провела належного due diligence, і продовжувала управління їхніми активами після накладення санкцій.³⁰

Gazprombank Sanctions (листопад 2024). OFAC включив до санкційних списків Gazprombank, понад 50 російських банків та 15 фінансових чиновників. У пресрелізі попереджається про ризик приєднання до СПФС як додатковий канал ухилення від обмежень.³¹

Таблиця 3.1. Схеми обходу санкцій, виявлені OFAC

Схема	Деталі
Треті країни як транзит	Схеми через Киргизстан, Китай, країни Близького Сходу, що виконують операції за дорученням російських осіб із обхідними схемами
Gatekeeper/помічники	Законодавці, юридичні фірми, адвокати, що допомагають перекладати активи на підставних осіб або shell-компанії, як у випадку GVA Capital
Фінансові установи	Центри обслуговування для незаконних потоків, як у випадку санкційної фінансової компанії з Киргизстану
СПФС як канал ухилення	Приєднання до російської СПФС розглядається як можливий шлях обходу SWIFT-обмежень

With Over 300 Sanctions, U.S. Targets Russia's Circumvention and Evasion, Military-Industrial Supply Chains, and Future Energy Revenues (травень 2023). У рамках ширшої кампанії OFAC наклав понад 300 санкцій, спрямованих на російську військово-промислову базу та цивільні структури. Зазначено ризик вторинних санкцій для

іноземних фінансових установ, які підтримують російську військову економіку або взаємодіють із заблокованими особами.³²

Таким чином, треті країни, зокрема Киргизстан, Китай, ОАЕ, Туреччина, використовуються як вузли для переміщення грошей або платежів за товарами, що можуть обходитись санкції. OFAC наголошує на відповідальності gatekeeper'ів – зовнішніх консультантів, які полегшують ухилення через реєстрацію активів або корпоративні схеми. Структури, що продовжують обслуговувати клієнтів після їх включення до санкційних списків, ризикують найбільшими штрафами – як у випадку GVA Capital.

Після запровадження масштабних санкцій проти росії після її вторгнення в Україну, Мережа боротьби з фінансовими злочинами (FinCEN) опублікувала попередження, закликаючи всі фінансові установи в США бути пильними щодо спроб обійти обмеження.

У своїй заяві виконавчач обов'язків директора FinCEN Гім Дасса заявив, що «для фінансових установ США життєво важливо бути пильними щодо потенційного ухилення від санкцій росією, зокрема як державними структурами, так і олігархами».

Щоб допомогти фінансовим установам виявляти будь-які спроби обійти санкції, FinCEN випустив низку «червоних прапорців», які, за його словами, є показниками незаконної діяльності. До них належать:

- використання корпоративних інструментів для приховування власності та джерела коштів;
- використання фіктивних компаній для проведення фінансових операцій;
- використання третіх сторін для приховування осіб кінцевих бенефіціарних власників компаній, зокрема під час продажу нерухомості;
- будь-які рахунки, на яких спостерігається раптове зростання переказів вартості без чіткого бізнес-обґрунтування;
- юрисдикції, які раніше були пов'язані з російськими фінансовими операціями, в яких нещодавно спостерігалось збільшення кількості створених нових компаній;
- будь-які щойно відкриті рахунки, з яких намагаються здійснювати транзакції з установами, що перебувають під санкціонуванням, або установою, нещодавно виключеною з SWIFT;
- будь-які нестандартні операції з фінансового обміну, особливо ті, що не відповідають загальним моделям діяльності;
- транзакції, що здійснюються з IP-адрес у росії або Білорусі;
- транзакції CVC, що відбуваються в країнах або юрисдикціях, на які поширюються санкції.

Окрім того, що фінансові установи повинні стежити за будь-якими підозрілими транзакціями, вони також повинні проводити нові перевірки санкцій щодо всіх існуючих клієнтів, щоб виявити тих, хто тепер підпадає під нові санкції.

Фінансові установи також повинні проводити ретельну перевірку клієнтів та скринінгові перевірки всіх нових клієнтів, щоб переконатися, що вони є тими, за кого себе видають, оскільки приховування особи є одним із ключових способів, за допомогою яких олігархи намагатимуться уникнути санкцій.³³

Таким чином, фінансові установи мають застосовувати комплексний підхід на основі ризиків, враховуючи red flags, щоб ефективно протидіяти схемам ухилення від санкцій росії. При виявленні таких ознак необхідно оперативно оформлювати SAR і застосовувати додаткові процедури AML/EDD.

3.5. Оцінка ризиків у країнах, що сприяють фінансовим потокам рф

Росія виключена з Public Edition через призупинення членства в FATF, але ризикові країни, які можуть бути використані для транзиту російських коштів, активно оцінюються у базі даних Expert Edition.

Basel AML Index ранжує 164 країни за composite-балом від 0 (низький ризик) до 10 (високий ризик), зважаючи п'ять доменів: AML/CFT-інфраструктура, корупція, фінансова прозорість, політичні ризики та ін.

Ключові юрисдикції, які можуть сприяти російським фінансовим потокам

Китай. Ранг 11 у глобальному рейтингу з високим ML/TF-ризиком. Слабка корупційна, фінансова та політична прозорість. Ключова транзитна країна для розрахунків у юанях, криптовалютах, а також канал платежів через корпоративних посередників.

Туркменістан. Розташований на 23 місці рейтингу – серед високоризикових країн. Часто використовується як транзитна юрисдикція Центральної Азії для російських схем, з огляду на слабкість регуляторних систем.

ОАЕ (Об'єднані Арабські Емірати) та Туреччина. Хоча не входять у топ-5, регіон Близького Сходу характеризується низькою фінансовою прозорістю та високим рівнем корупції у багатьох юрисдикціях.³⁴

Таким чином, в межах Basel AML Index 2024 країни із серйозними ризиками, тобто це ті, що мають слабкі AML/CFT-системи, низьку прозорість та високий рівень корупції, а це створює підґрунтя для транзиту або прихованих фінансових потоків. Китай (рахунки у юанях, комплексне фінансування), Туркменістан (транзитна точка), а також регіон Близький Схід (ОАЕ, Туреччина) слід розглядати як прикордонні країни з підвищеним ризиком.

Transparency International показує, що росія залишається надзвичайно корумпованою країною з високими системними ризиками, а схема фінансових потоків через офшори (Кіпр, Британські території тощо), криптовалюти, і «енайблери» створюють та підтримують транзит потоків, які використовуються для ухилення від санкцій. Слабкі інституції, низька прозорість, а також відсутність повноцінного контролю над посередниками, все це перешкоджає ефективному блокуванню незаконних фінансових схем.³⁵

Конгрес США повинен усунути лазівки щодо відмивання грошей та ухилення від санкцій у остаточному законодавстві про криптовалюту. 17 червня 2025 року Сенат США схвалив Закон про гарантування необхідних перевірок та єдиних гарантій (GENIUS Act), законопроект, спрямований на встановлення нових регуляторних стандартів для емітентів стейблкоїнів та ринків цифрових активів. Аналогічно, Палата представників США нещодавно почала просувати Закон про атрибуцію місцезнаходження криптовалют та реструктуризацію міжнародних загроз вам (CLARITY Act). Тепер очікується, що обидві палати узгодять остаточний текст для двопалатного ухвалення.

Оскільки Конгрес розглядає питання про те, як сформувати це законодавство, воно має включати чотири ключові зміни, необхідні для захисту фінансової системи США від зловживань з боку корумпованих осіб, клептократів та ворожих режимів. До них належать:

- усунення «лазівки Tether» шляхом чіткого визначення «емісії», включаючи іноземні стейблкоїни, що стали доступними на ринках США через вторинний ринок;
- застосування зобов'язань щодо боротьби з відмиванням грошей (AML) та фінансуванням тероризму (CFT) до всіх постачальників послуг цифрових активів, які переміщують або зберігають стейблкоїни, а не лише до емітентів стейблкоїнів;
- надання американським агентствам можливості забезпечувати дотримання санкцій іноземними користувачами стейблкоїнів та санкціонувати анонімізаційні сервіси, такі як міксери, що використовуються для приховування незаконних потоків;
- скасування винятків для децентралізованих платформ і сервісів і застосування стандартів боротьби з відмиванням коштів/фінансуванням тероризму до всіх сторін, які контролюють або впливають на мережі стейблкоїнів.

Скотт Грейтак, заступник виконавчого директора Transparency International US (TI US), опублікував наступну заяву. У поточній редакції, як Закон GENIUS, так і Закон CLARITY ризикують відкрити двері до нової ери незаконного фінансування, дозволя-

ючи супротивникам Америки, корумпованим чиновникам та іншим зловмисникам використовувати екосистему стейблкоїнів для відмивання грошей, фінансування корупції та ухилення від санкцій США. Ці чотири зміни – це не просто технічні виправлення, а важливі запобіжні заходи. Конгрес повинен діяти зараз, щоб закрити ці лазівки та запобігти тому, щоб інфраструктура цифрового долара Америки стала наступним притулком для клептократів та злочинців.³⁶

Таким чином, Transparency International US та її партнери закликають законодавців включити ці рішення до будь-якої остаточної версії Закону GENIUS. Невиконання цієї вимоги означатиме надання потужного нового інструменту тим самим суб'єктам, які прагнуть підірвати національну безпеку США, фінансову цілісність та демократичні інституції.

Держдума рф ухвалила закон, який дає змогу використовувати в міжнародних розрахунках цифрові фінансові активи, прив'язані до зерна або золота.³⁷ Це як альтернатива міжнародній SWIFT і російській СПФС, яка є особливо актуальною у зв'язку з відмовою навіть дружніх банків проводити платежі з росією.³⁸ НСПК Мир було створено у 2014 році після введення санкцій за анексію Криму на випадок проблем із міжнародними платіжними системами. 100% компанії належить Банку росії. Більшість банків Вірменії з 30 березня припинять працювати з картками російської платіжної системи Мир. Про це повідомив представник «дочки» російського банку ВТБ у країні.³⁹ Росія стикається із затримками платежів за нафту, оскільки банки Китаю, ОАЕ та Туреччини побоюються санкцій США.⁴⁰ Російський «Тінькофф банк» працює в окупованому рф Криму.⁴¹ Президент росії Володимир Путін дозволив Експобанку купити місцевий підрозділ HSBC Holdings Plc, дозволивши найбільшому європейському кредитору залишити країну після вторгнення в Україну.⁴²

Прибуток 20 найбільших банків росії знизився в 2024 році. Банки пояснюють падіння маржинальності бізнесу санкціями та зростанням ставок податку на надприбуток – так званім «податком на війну». Прибуток «Пошта-банку» впав у 31,2 раза, до 190 млн руб. (понад \$2 млрд), банку «Зеніт» – у 7,5 раза, до 174 млн руб. (близько \$1,9 млн), ХКФ-банку – у 5,5 раза, до 815 млн руб. (близько \$9 млн). Прибуток «Альфа-банку» знизився більш ніж утричі, до 8,5 млрд руб. (майже \$95 млн), ВТБ і «Совкомбанк» скоротили прибуток у 2,8 раза, до 35,2 млрд (близько \$4 млрд) і 11,4 млрд руб. (\$1,2 млрд) відповідно. У «Пошта-банку» назвали головною причиною охолодження ринку роздрібного кредитування, яке вплинуло на динаміку видач кредитів. У «Зеніті» основним фактором назвали потрапляння під санкції в лютому 2023 року. «Альфа-банк» уточнив, що зміна результату зумовлена «специфікою підрахунків за РСБО». Також прибуток знизився через зростання операційних витрат, консервативний підхід до нарахування резервів і вищі витрати з податку на прибуток. В Абсолют-банку, чий прибуток впав на 35,7% рік до року, відзначили вплив витрат з податку на прибуток. Крім того, у банку скоротилися доходи від операцій з інвалютою

на тлі занесення до SDN-списку США восени 2023 року.⁴³

Коли США і Європа намагалися відірвати росію від західної фінансової системи, Москва знайшла обхідні шляхи. Ключовий з них: банки в Перській затоці та Європі, які підтримували зв'язки з росією. Наразі зусилля Вашингтона, спрямовані на закриття цих лазівок, почали приносити результати. Головний державний банк Дубая закриття деякі рахунки російських олігархів і трейдерів російської нафти. Турецькі кредитори дедалі обережніше ставляться до роботи з бізнесом, пов'язаним з росією. США також попередили банкірів у Відні, іншому важливому фінансовому центрі. Ці кроки слідує за візитами американських чиновників і нещодавніми раундами санкцій проти торговельних фірм та інших. Наприкінці грудня Білий дім надав Міністерству фінансів США більші повноваження щодо санкцій, дозволивши йому карати іноземні банки за операції, пов'язані з російською військово-промисловою базою.⁴⁴

Росія активно використовує банки в Туреччині, ОАЕ, Казахстані, Узбекистані, Сербії та Китаї для обходу санкцій. США попередили банки в ОАЕ та Туреччині про можливість вторинних санкцій. Росія активно просуває СПФС як альтернативу SWIFT. До неї приєдналися десятки банків з країн СНД, Китаю та Близького Сходу, однак масштаб трансакцій обмежений. Карткова система «Мир» працює у зменшеній кількості країн. У 2025 році банки Вірменії, Казахстану та Таджикистану припинили співпрацю через тиск з боку США. До 60% зовнішньої торгівлі РФ у 2025 році проводиться в юанях, рупіях, дирхамах. Проте обмеження на вивід коштів із Китаю та Індії створюють затримки. РФ зосередила увагу на використанні криптовалюти для обходу обмежень. США та ЄС посилили санкції проти російських криптобірж та міксер-сервісів. Російські структури створюють трасти у Дубаї, Сейшелах, Кіпрі для приховування активів. ЄС та США розробляють реєстр бенефіціарних власників активів росіян. РФ користується системами переказів, такими як QIWI, криптогаманці, а також локальними сервісами в Азії.

Таким чином, росія продовжує шукати альтернативні шляхи для збереження своїх фінансових операцій на міжнародній арені на фоні жорстких західних санкцій. Відкриття рахунків у рублях та використання цифрових фінансових активів, прив'язаних до зерна або золота, є спробою подолати обмеження SWIFT і СПФС. Проте навіть дружні країни, такі як Китай, ОАЕ та Туреччина, стають обережнішими у співпраці з російськими банками через побоювання санкцій США. Відмова багатьох банків працювати з російською платіжною системою Мир і закриття рахунків російських олігархів у Перській затоці демонструють посилення глобального фінансового тиску. Зниження прибутків найбільших російських банків у 2024 році свідчить про ефективність санкційного тиску, що змушує росію шукати нові, часто менш ефективні, фінансові рішення.

3.6. Розвиток міжнародних санкцій проти російських банків

7 лютого 2024 р. головний для російських імпортерів банк Китаю Chouzhou Commercial зупинив усі розрахунки з рф. Навіть відмова від використання SWIFT не вберегла його від ризику санкцій.⁴⁵

8 квітня 2024 р. США виключило з-під дії санкцій колишній європейський підрозділ одного з найбільших російських банків ВТБ. Про це повідомили у Міністерстві фінансів країни. Так, зі списку санкцій виключили Ost-West Handelsbank, а також його колишні назви – VTB Bank Europe і VTB Bank Deutschland.⁴⁶

17 квітня 2024 р. Найбільший банк Китаю ICBC та ще чотири – China Citic Bank, Industrial Bank, Bank of Taizhou та Bank of China – зупинили прийом платежів з росії в юанях.⁴⁷

19 квітня 2024 р. Європейський центральний банк (ЄЦБ) готовий наказати італійському банку UniCredit кардинально скоротити свій бізнес з росією. Вимоги до другого за величиною європейського банку в росії будуть схожі на вимоги ЄЦБ до австрійського Raiffeisen Bank International – найбільшого західного банку, що працює в країні. Raiffeisen Bank International напередодні заявляв, що ЄЦБ хоче, щоб банк скоротив кредитування й платежі в росії у встановлені терміни. Після місяців обговорень ЄЦБ має намір направити UniCredit відповідне юридично обов'язкове розпорядження. Це передостанній крок перед тим, як ЄЦБ зможе накласти санкції, такі як штрафи. Офіційне попередження ЄЦБ на адресу UniCredit дасть банку останню можливість запобігти процедурі примусового стягнення з боку наглядового органу.⁴⁸

30 квітня 2024 р. Міністерство фінансів США дозволило здійснювати операції з російськими банками для розрахунків у сфері енергетики. Йдеться про «ВТБ», «Центробанк», «Сбербанк» та «Альфа-банк». Про це йдеться у ліцензії, виданій американським міністерством. Ліцензія Мінфіну згадує також банки «Открытие», «Совкомбанк», «Росбанк», «ВЭБ.РФ», «Банк Zenit» і «Банк Санкт-Петербург». Заборону на операції знято до 1 листопада 2024 року, однак можливе продовження дозволу. Пов'язаними з енергетикою будуть вважати трансакції, які стосуються таких питань як видобуток, виробництво, переробка, зрідження, транспортування або купівля нафти та інших енергоресурсів, включаючи зріджений природний газ, деревину, вугілля та уран. Згідно з ліцензією, дозволяються трансакції з банками рф, пов'язаними з виробництвом, постачанням або обміном енергією за допомогою будь-яких способів.⁴⁹

20 травня 2024 р. Міністр закордонних справ Італії Антоніо Таяні висловив стурбованість у зв'язку з рішенням російського суду арештувати цінні папери, рахунки та майно на суму 5% банку UniCredit ([CRDI.MI](#)). У зустрічі взяли участь представники UniCredit і різних міністерств Італії, а також італійських компаній, які працюють в росії.⁵⁰

Джанет Еллен заявила, що європейські банки стикаються з зростаючими ризиками, які працюють у росії, і США розглядають можливість посилення своїх вторинних санкцій проти банків, які, як виявилось, допомагають транзакціям у військових діях росії. Виступаючи в кулуарах зустрічі фінансових лідерів G7 у північній Італії, Еллен сказала, що санкції, пов'язані з операціями банків у росії, будуть запроваджені лише «якщо для цього буде причина, але діяльність у росії створює дуже великий ризик», – додала вона. Відповідаючи на запитання, чи хотіла б вона, щоб австрійський Raiffeisen Bank International та італійський банк UniCredit вийшли з росії, Еллен сказала: «Я вважаю, що їхні наглядачі порадили їм бути надзвичайно обережними щодо того, що вони там роблять».

Політик Європейського центрального банку Фабіо Панетта дав чіткі інструкції для італійських банків, що кредитори повинні «забратися» з росії, оскільки перебування в країні створює «проблему з репутацією». Raiffeisen є найбільшим європейським кредитором, який веде бізнес у росії, за ним йде UniCredit. Інший великий італійський кредитор Intesa Sanpaolo працює над продажем російського бізнесу.

Нові вторинні санкції Джо Байдена дають Міністерству фінансів повноваження відключати банки від фінансової системи США, якщо буде виявлено, що вони допомагають в обхід первинних санкцій проти росії та інших організацій через війну Москви в Україні. Еллен та інші посадові особи Міністерства фінансів США заявили, що економіка росії все більше стає «економікою війни», що ускладнює розрізнення між цивільними та військовими операціями чи операціями подвійного призначення. Існування вторинних санкцій уже призвело до охолодження взаємодії банків з росією, але Еллен висловила стурбованість тим, що росії вдається знайти шляхи придбання товарів, необхідних для збільшення її військового виробництва, посилаючись на операції через Китай, Об'єднані Арабські Емірати та Туреччину.⁵¹

Джанет Еллен закликала керівників німецьких банків активізувати зусилля з дотримання санкцій проти росії і припинити спроби їх обійти. Інакше вони самі можуть потрапити під вторинні санкції, які перекриють доступ до долара, заявила голова Мінфіну США на зустрічі з представниками банківського сектору у Франкфурті 21 травня 2024 р. Західні банки, серед них німецькі Deutsche Bank і Commerzbank, не поспішають залишати російський ринок. Минулого року найбільші західні банки, які залишилися у рф, сплатили там понад €800 млн податків.⁵²

Інвестиційна компанія ICU отримала близько 949 мільйонів гривень прибутку від арештованих облігацій Сбербанку. Мін'юст подав позов, щоб стягнути з компанії 2 млрд грн.⁵³ Інвестиційна група ABN Holdings SA (ABNH) розглядає можливість подання позову до кіпрської влади через втрату своїх фінансових активів, зокрема Альфа-Банку росії, на суму понад 7 млрд доларів.⁵⁴

15 січня 2025 р. Міністерство фінансів США вводить проти росії нові санкції і поси-

лює відповідальність за обхід уже наявних. Вашингтон хоче вплинути на схему між компаніями в росії та Китаї, яка полегшує Москві проводити платежі за підсанкційні товари. Під вторинні санкції потраплять ще понад 150 іноземців і компаній, які продовжують працювати з військово-промисловим комплексом росії. Китай і росія створили схему, за якою вони працюють над створенням регіональних клірингових платформ в обох країнах, які виступають контрагентами для платежів за підсанкційні товари. Учасниками схеми є російські фінансові установи, які входять до санкційного списку США: «Сбербанк Росії», «Альфа-Банк», «Совкомбанк», «Т-Банк» і «Банк Точка». А також юридичні – «Гербаріум Офіс Менеджмент», «Сігма Партнерс», «Акціонерне Товариство Арктур і Пейлінк Лімітед» та інші. Ще понад десяток компаній зі схеми – китайські. Тим часом з літа 2024 року посадовці «Керемет Банк» у Киргизькій Республіці координували дії з російськими чиновниками і банком «Промсвязьбанк», щоб ухилитися від санкцій. Росія використовує «Промсвязьбанк», аби фінансувати оборонну промисловість і обслуговувати великі контракти. Однією з ключових фігур у схемах між Москвою і Бішкеком є російсько-молдовський олігарх Ілан Шор – він теж під санкціями. У 2024 році Міністерство фінансів Киргизстану продало контрольний пакет акцій Keremet Bank фірмі, яка тісно пов'язана з російським олігархом із зв'язками з російським урядом. Це дозволило росії створити так званий хаб, який дозволив їй обходити санкції. У російському секторі фінансових послуг під нові санкції потрапили «Банк Санкт-Петербург», «Ексімбанк Росії», «Газпромбанк», «Почта Банк», «Державна транспортна лізингова компанія», Московська біржа, «Росбанк», «Т-Банк» та ще кілька.⁵⁵

13 березня 2025 р. Адміністрація Дональда Трампа накладає додаткові обмеження на російський нафтовий, газовий і банківський сектори шляхом подальшого обмеження доступу росії до платіжних систем США. Міністерство фінансів 13 березня скасувало 60-денний виняток, запроваджений адміністрацією Байдена в січні, який дозволяв продовжувати певні енергетичні транзакції за участю підсанкційних російських банків. Тепер банки більше не зможуть отримати доступ до платіжних систем США для проведення великих енергетичних операцій. Серед таких банків: Совкомбанк, Сбербанк, ВТБ Банк, Альфа-Банк, Росбанк, Банк Zenit, Центробанк росії та інші. Це рішення ускладнює для інших країн купівлю російської нафти. Це може призвести до стрибка ціни ще на 5 доларів за барель, помітного стрибка після зниження цін в останні тижні.⁵⁶

18 липня 2025 р. ЄС ухвалив 18-й пакет санкцій проти росії. Заходи у сфері фінансів. Перетворення заборони на надання спеціалізованих послуг з обміну фінансовими повідомленнями з певними російськими банками на повну заборону трансакцій. Розширення заборони трансакцій на фінансових операторів третіх країн, разом із постачальниками криптоактивів, які допомагають обійти санкції, підтримують агресивну війну росії проти України або пов'язані з російськими послугами з обміну фінансовими повідомленнями. Нова заборона трансакцій щодо російського фонду

прямих інвестицій (РФПІ), його дочірніх компаній, інвестицій і фінансових установ, що їх підтримують. Заборона на надання певного банківського програмного забезпечення: заборона на надання уряду росії і російським компаніям послуг і програмного забезпечення охоплюватиме тепер основні види банківського програмного забезпечення.⁵⁷

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну у лютому 2022 року, міжнародна спільнота відповіла економічними санкціями, політичним тиском та масовим відходом іноземного бізнесу з російського ринку. Особливо помітною стала реакція компаній фінансового сектору, зокрема платіжних систем, банків, інвестиційних установ і фінтех-компаній. Вихід цих структур не лише обмежив можливості росії у сфері міжнародних транзакцій, а й став важливим сигналом про втрату довіри до російського ринку. У цьому контексті розглянуто ключові компанії індустрії «Фінанси та платежі», які ухвалили рішення про вихід з РФ або повне припинення своєї діяльності на її території та динаміку чистого прибутку основних банків росії за останні роки (рис. 1-12).

До відомих міжнародних компаній індустрії «Фінанси та платежі», які вийшли з російського ринку або призупинили діяльність у відповідь на повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році належать: платіжні системи (Visa, Mastercard, American Express, PayPal, Western Union, Wise (ex-TransferWise), Remitly), банки, інвесткомпанії, фінансові сервіси (Goldman Sachs, JPMorgan Chase, Citigroup, Deutsche Bank, UBS і Credit Suisse, Bloomberg), інші пов'язані сервіси (Revolut, Adyen, Worldline).

3.7. Міжнародні судові спори та арешти активів

У росії суд наклав арешт на російські активи найбільшого банку США JP Morgan Chase за позовом місцевого банку ВТБ на \$439,5 млн. Відповідне рішення Арбітражного суду Санкт-Петербурга і Ленінградської області датоване 22 квітня 2024 р. Суд заявив, що постановив арештувати всі кошти на банківських рахунках JP Morgan в росії, включно з кореспондентськими рахунками та рахунками, відкритими на ім'я дочірньої компанії. Також суд заарештував частки статутному капіталі російського комерційного банку «Дж.П. Морган Банк Інтернешнл», що належать JP Morgan, і заборонив розпоряджатися частками у капіталі російської «дочки». Суд також наклав арешт на низку товарних знаків JP Morgan та будь-які цінні папери, що належать американському банку та іншим відповідачам. 17 квітня 2024 р. ВТБ подав позов до восьми іноземних компаній JP Morgan та російської дочки банку про стягнення коштів, заблокованих після введення санкцій. Одночасно ВТБ направив заяву про вжиття забезпечувальних заходів у вигляді накладення арешту на кошти, рухоме та нерухоме майно, права вимоги, що належать відповідачам. У відповідь 18 квітня JP Morgan Chase подав позов до ВТБ до суду Нью-Йорка із вимогою припинити

спроби повернути \$439,5 млн, назвавши спробу ВТБ повернути гроші в росії «явним порушенням» угоди про розгляд суперечок у Нью-Йорку. JP Morgan Chase заблокував \$439,5 млн на рахунках російського ВТБ після запровадження антиросійських санкцій у відповідь на повномасштабне вторгнення в Україну у 2022 році. Раніше представники JP Morgan наголошували, що законодавство США забороняє повертати ВТБ кошти із замороженого рахунку. Разом з тим, в американському банку побоювалися, що якщо ВТБ виграє суд у росії, то спробує заарештувати активи JP Morgan за кордоном.⁵⁸

17 травня 2024 р. Арбітражний суд Санкт-Петербурга та Ленінградської області (росія) наклав арешт на російські активи італійського банку UniCredit за позовом компанії «Русхімальянс» – оператора комплексу з переробки та скраплення природного газу в Усть-Лузі. Під відповідні заходи потрапили майно «Юнікредитбанку» в межах суми 462,7 млн євро: цінні папери, нерухоме майно та рахунки, що належать Unicredit Bank (за винятком рахунків типу «С» та «І»), а також 100% часток у «Юнікредит Лізинг», 100% часток у «Юнікредит Гарант». Unicredit Bank був одним із банків-гарантів за контрактом на будівництво газопереробного заводу з німецькою Linde, який був розірваний через західні санкції.⁵⁹

18 травня 2024 р. Арбітражний суд Санкт-Петербурга постановив заарештувати активи, рахунки, майно та акції Deutsche Bank в росії в рамках судового процесу за участю німецького банку. Про це йдеться у судовому реєстрі. Позов проти Deutsche Bank був поданий петербурзькою компанією «РусХимАльянс», спільним підприємством, що на 50% належить російському газовому гіганту «Газпром». Арбітражний суд Санкт-Петербурга заборонив Дойче Банку розпоряджатися своєю 100% часткою в статутному капіталі російської дочірньої компанії, а також ТОВ «Технологічний центр Дойче Банку». Суд також наклав арешт на цінні папери, нерухомість і банківські рахунки Дойче Банку, його російської дочірньої компанії та ТОВ «Дойче Банк Технологічний центр» на суму до 238,6 млн євро 259 млн дол. Deutsche Bank заявив, що вже виділив значні кошти на цю справу.⁶⁰

У квітні 2025 року французький суд дозволив Нафтогазу України вимагати компенсації в розмірі \$5 млрд, пов'язаної з незаконним захопленням активів у Криму. Справа ґрунтувалась на арбітражному рішенні 2023 року Нафтогаз уже наклав застави на російські активи у Франції (понад €120 млн) та планує аналогічні кроки в Британії і Фінляндії.⁶¹

У липні 2025 року нідерландський суд скасував арешт акцій Gazprom у Нідерландах на підставі принципу імунітету держави, що унеможливило зовнішню примусову реалізацію права для стягнення компенсацій через юридичні рішення. Це створює значні правові перешкоди на шляху конфіскації російської власності за межами рф.⁶¹

Таким чином, міжнародні судові протистояння та арешти активів у росії свідчать

про загострення глобальних фінансових конфліктів через санкції та претензії між банками та компаніями різних країн. Наприклад, конфлікт між ВТБ і JP Morgan показує, що антиросійські санкції викликають не лише політичні, а й юридичні протистояння, де сторони застосовують усі доступні юридичні засоби для захисту своїх інтересів. Арешти активів UniCredit та Deutsche Bank також ілюструють, що судові рішення у росії можуть мати значний вплив на фінансові інтереси міжнародних фінансових установ. Отже, глобальний фінансовий ландшафт украї чутливий до політичних ризиків, що можуть впливати на міжнародну фінансову стабільність і взаємодію між країнами.

3.8. Рекомендовані заходи для послаблення російської банківської системи

Виходячи з проведеного дослідження можна стверджувати, що санкції проти росії у фінансовому секторі введені багатьма країнами та організаціями, такими як США, ЄС, Великобританія, Канада, Японія та інші, у відповідь на агресію росії проти України. Ці санкції включають такі заходи:

- замороження активів: банки (санкції включають замороження активів ключових російських банків, таких як Сбербанк, ВТБ, Газпромбанк та інші); особи (замороження активів високопосадовців, олігархів та інших осіб, які підтримують режим);
- відключення від SWIFT: відключення банків (декілька російських банків були відключені від міжнародної платіжної системи SWIFT, що ускладнює їм проведення міжнародних транзакцій);
- заборона на інвестиції: нові інвестиції (заборона на нові інвестиції в росію або російські компанії для іноземних інвесторів); фінансові інструменти (заборона на купівлю та торгівлю російськими державними та корпоративними облігаціями на вторинних ринках);
- обмеження на операції з валютою: рубль (санкції спрямовані на обмеження можливостей росії отримувати іноземну валюту); валютні резерви (обмеження на доступ росії до своїх валютних резервів, розміщених у західних банках);
- заборона на надання фінансових послуг: кредитування (заборона на надання кредитів російським банкам та компаніям); страхування та перестраховування (обмеження на надання страхових та перестраховальних послуг російським компаніям);
- експортні обмеження: технології (заборона на експорт фінансових технологій та програмного забезпечення, що використовується у фінансовому секторі); послуги (обмеження на надання консалтингових, аудиторських та інших фінансових послуг).

Ці заходи суттєво впливають на російську економіку, обмежуючи її доступ до міжнародних ринків капіталу та сучасних фінансових технологій, що ускладнює економічне зростання та розвиток країни.

Таким чином, впроваджені міжнародні санкції проти росії в фінансовому секторі значно обмежили її можливості на міжнародних ринках капіталу та сучасних фінансових технологій. Замороження активів ключових російських банків, відключення від SWIFT, заборона на нові інвестиції та торгівлю російськими облигаціями, а також обмеження на операції з валютою серйозно ускладнили фінансові операції в країні. Ці заходи призвели до зменшення доступу до іноземних капіталів і технологій, що негативно позначилося на російській економіці, утруднило її економічне зростання та розвиток.

Санкційні рішення, які можуть догатово послабити російську банківську систему, з урахуванням міжнародної практики, останніх звітів OFAC, FinCEN, Transparency International та Basel AML Index (табл. 3.2):

Посилення санкцій проти банків-посередників і транзитних юрисдикцій. Вторинні санкції для банків та фінансових установ у країнах, які використовуються росією для обходу обмежень (Туреччина, ОАЕ, Киргизстан, Казахстан, Китай, Сербія). Заборона доступу таких установ до доларової та єврової ліквідності. Публічні “чорні списки” для клієнтів цих банків. Обмеження для СПФС (російської альтернативи SWIFT): під санкції мають потрапити іноземні банки, що підключилися до СПФС, з ризиком відключення від міжнародних систем розрахунків.

Повне відключення залишкових російських банків від SWIFT. Підключення до SWIFT мають втратити всі банки рф без винятків, які досі обслуговують міжнародні розрахунки. Криміналізація обходу SWIFT-обмежень для іноземних фінансових установ (як у випадках транзиту через СПФС або банки-проксі).

Розширене заморожування і конфіскація активів. Заморожені активи ЦБ рф (\$300+ млрд) та інших банків не лише блокувати, а й конфіскувати на користь України. Замороження всіх активів підсанкційних банків у третіх країнах (включаючи кореспондентські рахунки в юрисдикціях «вісі зла»). Примусове розкриття бенефіціарних власників активів у банках третіх країн із можливістю їх арешту.

Санкції на валютні операції та обмеження ліквідності. Заборона на будь-які розрахунки в доларах і євро для всіх банків рф через іноземні коррахунки. Блокування торгівлі юанями, дирхамами, рупіями через міжнародні клірингові центри для підсанкційних банків. Посилення контролю за операціями з цифровими валютами (криптовалюти, стейблкоїни), які використовуються для обходу санкцій.

Посилення відповідальності для “енейблерів”. Притягнення до відповідальності юридичних, бухгалтерських і консалтингових фірм, які створюють офшорні структури

або полегшують обходи санкцій. Зобов'язання для міжнародних банків та брокерів звітувати про будь-які операції з російськими клієнтами, навіть через проксі-компанії.

Закриття лазівок у “сірих” експортно-імпортних схемах. Санкції на компанії-постачальники подвійного призначення у країнах Центральної Азії, Китаї, Туреччині, що допомагають фінансовим потокам рф. Введення списку «червоних HS-кодів» (як у FinCEN/BIS) із обов'язковим додатковим контролем транзакцій.

Удар по стійкості банківської системи через ліміти капіталу. Введення капітальних обмежень: заборона купівлі державних облигацій рф іноземними фондами (включно з країнами BRICS). Санкції проти російського фонду прямих інвестицій (РФПИ) та інших державних фінансових резервуарів, що наповнюють ліквідність банків. Підтримка заходів щодо зниження кредитного рейтингу російських банків у міжнародних агентствах, що ускладнить доступ до капіталу.

Таблиця 3.2. Санкції для послаблення російської банківської системи

Санкційний інструмент	Очікуваний ефект	Приклад міжнародної практики
Вторинні санкції для банків-посередників у третій країнах (Туреччина, ОАЕ, Киргизстан, Китай, Сербія)	Блокування каналів обходу санкцій, ізоляція рф від світової фінансової системи	США (OFAC) вже застосовує вторинні санкції до іранських схем через банки-посередники
Повне відключення всіх російських банків від SWIFT	Неможливість здійснення міжнародних розрахунків у звичних системах	Відключення іранських банків від SWIFT у 2012–2018 рр. призвело до різкого падіння зовнішньої торгівлі Ірану
Замороження та конфіскація активів ЦБ рф (\$300+ млрд) і банків у третій країнах	Послаблення валютних резервів, дефіцит ліквідності в рф	G7 у 2025 році ухвалив рішення конфіскувати доходи з заморожених активів рф на користь України
Обмеження доступу до долара, євро та розрахунків у юанях/дирхамах/рупіях для підсанкційних банків	Зниження можливостей для фінансування імпорту й експортних розрахунків	Санкції проти венесуельського Центробанку (2019), які заблокували доступ до валюти
Санкції проти СПФС (російської альтернативи SWIFT) і банків, що до неї підключаються	Унеможливлення обходу SWIFT через внутрішню російську систему	OFAC у 2024 р. попередив банки про ризик приєднання до СПФС як обходу санкцій

Притягнення до відповідальності “енейблерів” (юридичні, бухгалтерські фірми, консультанти, які створюють офшорні структури)	Скорочення схем приховування активів і бенефіціарів	США у 2025 р. наклали рекордний штраф (\$215 млн) на GVA Capital Ltd за управління активами підсанкційних осіб
Санкції на криптовалютні біржі, міксер-сервіси і платіжні системи	Ліквідація “сірих” каналів фінансування	Санкції проти Tornado Cash (США, 2022) і Blender.io за відмивання коштів КНДР
Списки “червоних HS-кодів” для товарів подвійного призначення + контроль експорту	Блокування фінансування імпорту високотехнологічних товарів	FinCEN/BIS у 2023-2024 рр. розширили контроль на товари, що могли потрапити до рф через треті країни
Заборона іноземним фондам купувати російські державні й корпоративні облігації	Обмеження притоку капіталу і зростання витрат на обслуговування боргу рф	Подібні санкції застосовувалися до білоруських держоблігацій у 2022 р.
Санкції проти російського фонду прямих інвестицій (РФПІ) та інших держфондів	Блокування джерел капіталу для підтримки банківської системи	РФПІ вже під санкціями, але потрібна повна заборона транзакцій із пов'язаними фондами в Азії та на Близькому Сході

Комплексне застосування цих інструментів призведе до: подальшої ізоляції рф від світової фінансової системи, різкого скорочення валютних надходжень, зниження стійкості банківського сектору, особливо при обмеженні ліквідності у валюті та посиленні відповідальності для посередників.

Таким чином, максимальний ефект дасть комплексна стратегія, що поєднує: вторинні санкції для банків і країн-посередників, повне відключення від міжнародних платіжних систем (SWIFT, коррахунки), конфіскацію заморожених активів та посилений контроль за цифровими валютами, притягнення до відповідальності “енейблерів” і контроль за офшорами.

Станом на серпень 2025 року, тиск санкцій на фінансову систему росії продовжує посилюватися. Сполучені Штати та Європейський Союз розширили список осіб і установ, що підпадають під санкції, додавши до нього нові фінансові структури, зокрема низку компаній-фінансових посередників у країнах Центральної Азії та Близького Сходу, які підозрюються у сприянні обходу санкцій. Європейський центральний банк видав нові інструкції для банків-членів щодо повного припинення будь-якої співпраці з російськими фінансовими установами. У відповідь росія активізувала переговори щодо створення альтернативної міжнародної розрахункової

системи з Бразилією, Індією та Іраном. Також спостерігається нова хвиля виходу міжнародних консалтингових компаній і сервісів з ринку рф через посилення обмежень на передачу технологій і даних у сфері фінансових послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лише кілька десятків із 330 російських банків заблоковані - Маркарова у Давосі <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3813777-lise-kilka-desatkiv-iz-330-rosijskih-bankiv-zablokovani-markarova-u-davosi.html>
2. Minister Joly announces additional sanctions in response to Russia's full-scale invasion of Ukraine <https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2024/02/minister-joly-announces-additional-sanctions-in-response-to-russias-full-scale-invasion-of-ukraine.html>
3. Japan Adds Sanctions Against Russia in Line with G-7 Allies <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-03-01/japan-adds-sanctions-against-russia-in-line-with-g-7-allies>
4. China Banks Tighten Curbs on Russia After US Sanctions Order <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-01-16/china-banks-tighten-curbs-on-russia-after-us-sanctions-order?leadSource=verify%20wall>
5. Yellen warns of sanctions against Chinese banks that aid Russia <https://thehill.com/business/4580850-yellen-warns-of-sanctions-against-chinese-banks-that-aid-russia/>
6. Angola força saída da multinacional russa Alrosa da Sociedade de Catoca <https://expansao.co.ao/empresas/interior/angola-forca-saida-da-multinacional-russa-alrosa-da-sociedade-de-catoca-116545.html>
7. Крупнейший банк Кипра ушел из России [Russiahttps://www.moscowtimes.ru/2024/01/23/krupneishii-bank-kipra-ushel-iz-rossii-a119270](https://www.moscowtimes.ru/2024/01/23/krupneishii-bank-kipra-ushel-iz-rossii-a119270)
8. Росія знайшла спосіб відновити розрахунки з Туреччиною https://mbiz.censor.net/news/3469398/rosiya_znayishla_sposib_vidnovyty_rozrahunky_z_turechchynoyu
9. Банкоматы в Австрии перестали работать с картами Газпромбанка <https://www.svoboda.org/a/bankomaty-v-avstrii-perestali-rabotatj-s-kartami-gazprombanka/32803902.html>
10. Uzbekistan turns against old ally Russia, approving banking curbs for sanctioned persons, entities <https://english.nv.ua/business/uzbekistan-joins-western-financial-sanctions-against-russia-to-comply-with-international-regulations-50393345.html>
11. Banks Urge UK to Tighten Laws Around Seizing Russian Assets <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-02-24/ukraine-bankers-call-for-tighter-laws-over-seized-russian-assets>

12. Russia warns Western banks of 'catastrophic consequences' over asset confiscation <https://www.reuters.com/world/europe/russia-warns-western-banks-catastrophic-consequences-over-asset-confiscation-2024-03-22/>
13. Банки Швейцарії почали закривати рахунки громадян <https://forbes.ua/news/banki-shveysarii-pochali-zakrivati-rakhunki-gromadyanam-rosii-27032024-20164>
14. Russian banks post record profits despite western sanctions <https://www.ft.com/content/4b29452c-fb4c-44f4-8de7-8877886c9add>
15. G-7 to Target Banks Helping Russia Evade Ukraine War Sanctions https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-05-31/g-7-to-target-banks-helping-russia-evade-ukraine-war-sanctions?utm_source=website&utm_medium=share&utm_campaign=copy
16. Російський банк ВТБ поскаржився на відмову Бельгії розблокувати активи його клієнтів https://mbiz.censor.net/news/3490824/belgiya_vidmovylasya_rozblokuvaty_kliyentski_aktyvy_rosiyiskogo_banku_vtb
17. As Russia Completes Transition to a Full War Economy, Treasury Takes Sweeping Aim at Foundational Financial Infrastructure and Access to Third Country Support <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy2404>
18. Банки ОАЕ почали масово блокувати счета російських компаній <https://www.moscowtimes.ru/2025/08/01/banki-oe-nachali-massovo-blokirovat-scheta-rossiiskih-kompanii-a170598>
19. ЄС ухвалив 18-й пакет санкцій проти Росії Russia https://europa.eu/newsroom/ercp-failover/pdf/ip-25-1840_uk.pdf
20. ГРЕФ Герман Оскарівич <https://war-sanctions.gur.gov.ua/sanctions/persons/286>
21. СОЛОВЙОВ Юрій Олексійович <https://war-sanctions.gur.gov.ua/sanctions/persons/937>
22. БОРТНИКОВ Денис Олександрович <https://war-sanctions.gur.gov.ua/sanctions/persons/156>
23. ФРАДКОВ Петро Михайлович <https://war-sanctions.gur.gov.ua/sanctions/persons/593>
24. ПАТРУШЕВ Дмитро Миколайович <https://war-sanctions.gur.gov.ua/sanctions/persons/199>
25. АКІМОВ Андрій Ігорович <https://war-sanctions.gur.gov.ua/sanctions/persons/1010>
26. UN opened Russian bank account to enable climate payments amid sanctions

<https://www.reuters.com/business/environment/un-opened-russian-bank-account-enable-climate-payments-amid-sanctions-2024-01-25/>

27. Україна закликає FATF внести росію до чорного списку на фоні посилення зв'язків з Північною Кореєю та Іраном <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-zaklykaie-fatf-vnesty-rosiiu-do-chornoho-spySKU-na-foni-posylennia-zv'iazkiv-z-pivnichnoiu-koreieiu-ta-iranom>
28. Office of Foreign Assets Control <https://ofac.treasury.gov/>
29. Treasury Disrupts Russia's Sanctions Evasion Schemes <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy2785>
30. Related Sanctions and - Office of Foreign Assets Control <https://ofac.treasury.gov/media/934366/download?inline>
31. Treasury Sanctions Gazprombank and Takes Additional Steps to Curtail Russia's Use of the International Financial System <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy2725>
32. With Over 300 Sanctions, U.S. Targets Russia's Circumvention and Evasion, Military-Industrial Supply Chains, and Future Energy Revenues <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1494>
33. FinCEN issues 'red flag' alert to help financial institutions identify efforts to evade latest sanctions on Russia <https://www.smartsearch.com/en-us/resources/blog/fincen-issues-red-flag-alert-to-help-financial-institutions-identify-efforts-to-evade-latest-sanctions-on-russia>
34. What's behind the Basel AML Index? https://index.baselgovernance.org/methodology?utm_source=chatgpt.com
35. Why can't Western governments tell us what they're actually doing to sanction Russian kleptocrats? https://www.transparency.org/en/news/right-to-information-progress-with-sanctioning-russian-kleptocrats-assets?utm_source=chatgpt.com
36. Congress Must Close Money Laundering and Sanctions Evasion Loopholes in Final Cryptocurrency Legislation https://us.transparency.org/news/congress-must-close-money-laundering-and-sanctions-evasion-loopholes-in-final-cryptocurrency-legislation/?utm_source=chatgpt.com
37. Russia to allow crypto payments in international trade to counter sanctions https://www.reuters.com/technology/russia-launch-international-payments-crypto-before-end-2024-2024-07-30/?utm_source=chatgpt.com
38. Росія планує використовувати цифрову валюту в міжнародній торгівлі <https://www.voicecrimea.com.ua/main/news/rosiya-planuye-vikoristovuvati-cifrovu->

[valyutu-v-mizhnarodnij-torgivli.html](#)

39. Armenia to stop servicing Russia's Mir payment cards by April <https://finance.yahoo.com/news/armenia-stop-servicing-russias-mir-151543318.html>
40. Exclusive: Russia struggles to collect oil payments as China, UAE, Turkey raise bank scrutiny <https://www.reuters.com/markets/commodities/russia-struggles-collect-oil-payments-china-uae-turkey-raise-bank-scrutiny-2024-03-27/>
41. Російський «Тінькофф банк» почне працювати в окупованому Криму <https://www.epravda.com.ua/news/2024/02/19/710106/>
42. Putin Allows Sanctioned Expobank to Buy HSBC's Russian Unit <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-02-19/putin-allows-sanctioned-expobank-to-buy-hsbc-s-russian-unit>
43. Прибутки великих російських банків обвалилися через санкції та «податок на війну» <https://forbes.ua/news/pributki-velikikh-rosiyskikh-bankiv-obvalilisya-cherez-sanktsii-ta-podatok-na-viynu-16052024-21190>
44. Russia's Backdoor to the Global Banking System Is Slamming Shut https://www.wsj.com/finance/banking/russias-backdoor-to-the-global-banking-system-is-slamming-shut-49bf5c53?mod=hp_lead_pos2
45. Росія визнала «проблеми» з операціями в китайських банках <https://www.dw.com/uk/rosia-viznala-problemi-z-operaciami-v-kitajskih-bankah/a-68195929>
46. США вивели з-під санкцій колишнє європейське відділення російського банку <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ssha-vyvely-z-pid-sankcij-kolyshnje-viddilennja-banku-vtb/32888475.html>
47. Найбільший банк Китаю відмовився приймати платежі з Росії в юанях <https://forbes.ua/news/naybilshiy-bank-kitayu-vidmovivsy-priymati-platezhi-z-rosii-v-yuanyakh-17042024-20589>
48. ECB set to order UniCredit to reduce Russia business <https://www.reuters.com/markets/europe/ecb-set-order-unicredit-reduce-russia-business-sources-say-2024-04-19/>
49. Минфин США временно разрешил операции с банками РФ с <https://www.dw.com/ru/minfin-ssa-vremenno-razresil-operacii-s-bankami-rf/a-68956075>
50. Italy's foreign minister concerned by seizure of UniCredit assets in Russia <https://www.reuters.com/markets/europe/italys-foreign-minister-concerned-by-seizure-unicredit-assets-russia-2024-05-20/>
51. European banks in Russia face 'awful lot of risk', Yellen says <https://www.reuters.com/business/finance/european-banks-russia-face-awful-lot-risk-yellen->

[says-2024-05-25/](#)

52. Yellen warns German banks to boost compliance with US sanctions on Russia <https://www.reuters.com/world/europe/yellen-urges-european-banks-boost-compliance-with-us-sanctions-russia-2024-05-21/>
53. ІСУ отримала близько 949 мільйонів прибутку від арештованих облігацій Сбербанку <https://minfin.com.ua/ua/2024/01/29/120549762/>
54. АВНН Фрідмана збирається подати позов на \$7 млрд проти Кіпру через втрату Альфа-Банку в росії <https://mind.ua/news/20274283-abhh-fridmana-zbiraetsya-podati-pozov-na-7-mlrd-proti-kipru-cherez-vtratu-alfa-banku-v-rosiyi>
55. Treasury Disrupts Russia's Sanctions Evasion Schemes <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy2785>
56. Trump administration toughens sanctions on Russian oil, gas and banking sectors <https://www.cbsnews.com/news/trump-administration-sanctions-russian-oil-gas-banking-sectors/>
57. Посли ЄС погодили 18-й пакет санкцій проти росії <https://forbes.ua/news/posli-es-pogodili-18-y-paket-sanktsiy-proti-rosii-18072025-31364>
58. Russian court orders seizure of \$440mn from JPMorgan <https://www.ft.com/content/c2fc7827-fdce-458b-8416-1476208c22da>
59. Russian court seizes 463 mln euros of UniCredit assets <https://www.reuters.com/world/europe/russian-court-seizes-unicredit-assets-accounts-part-lawsuit-documents-show-2024-05-17/>
60. Russian court seizes Deutsche Bank, Commerzbank assets as part of lawsuit <https://www.reuters.com/business/finance/russian-court-seizes-deutsche-bank-assets-part-lawsuit-2024-05-18/>
61. Paris court gives Ukraine's Naftogaz go-ahead to pursue Gazprom compensation https://www.reuters.com/business/energy/paris-court-gives-ukraines-naftogaz-go-ahead-pursue-gazprom-compensation-2025-04-17/?utm_source=chatgpt.com
62. Dutch court lifts seizure of Gazprom's local assets https://www.reuters.com/business/energy/dutch-court-lifts-seizure-gazproms-local-assets-2025-07-22/?utm_source=chatgpt.com

Розділ 4.

Зовнішня політична
та економічна
діяльність росії
за кордоном

З початку повномасштабного вторгнення у 2022 одним із найактуальніших завдань для росії окрім військових здобутків було і залишається посилення свого впливу та авторитету на світовій арені. З цією метою вона намагається розширювати та поглиблювати зв'язки із країнами Глобального Півдня, використовуючи різноманітні методи, від базових інвестицій до фінансування різноманітних політичних рухів і партій. Варто визнати, що такі методи, на даний момент, мають свої плоди для країни-агресора.

Так, за останні декілька років, росія збільшила кількість прихильних до себе країн Глобального Півдня, що дозволяє їй обходити західні санкції та отримувати дипломатичну підтримку. Таким чином, росія розпочала справжнє змагання із Заходом, метою якого є здобуття глобальної підтримки. Найбільш показовим є те, що під час голосування ООН щодо засудження російської анексії українських територій 35 націй, які представляють майже половину світового населення, утримались. Такі результати свідчать про обмежену ефективність дипломатії Заходу та наявність великої кількості країн, які перебувають в ролі спостерігаючих та в результаті хочуть отримати максимальну вигоду від ситуації, чим росія наразі і користується.

4.1. Політико-економічний вплив росії у країнах Глобального Півдня

Першим кроком росії на шляху до завоювання прихильності країн Глобального Півдня було створення певного ідеологічного підґрунтя. Саме на основі цього підґрунтя наразі відбувається експансія російських інтересів, наративів та цілей загалом. Мова йде про концепцію так званого «багатополярного світу». Його метою є повалення гегемонії Заходу на світовій арені та формування кількох провідних політичних сил у світі. Коріння цієї концепції сягають середини 1990-х років, коли колишній міністр закордонних справ рф Євген Примаков написав свою концепцію² багатополярного світу. А у 2007 році путін виступив зі своєю сумнозвісною «мюнхенською промовою»³, на якій розкритикував «однополярний порядок».

Для країн Глобального Півдня, які є досить прагматичними у виборі партнерів така концепція має багато позитивних аспектів, адже відповідно до неї кожна країна може обирати партнерів відповідно до того, хто може краще взаємодіяти з ними практичним та зрозумілим чином, на відміну від позиції Заходу, яка вимагає приймати бінарні рішення в стилі холодної війни.

Метою росії є беззаперечна регіональна гегемонія, яку, відповідно, найкраще гарантувати в багатополярному світі. Це вимагає ослаблення США та їхніх союзників шляхом одночасного тиску на них у багатьох напрямках. Руйнування існуючого порядку не вимагає узгодженого плану дій чи привабливої ідеології, достатньо просто зібрати невдоволення та переконати достатню кількість учасників приєднатися⁴ до боротьби.

Агресор також вдало маніпулює на просуванні себе як «антиколоніального лідера»⁵, який кидає виклик уявній несправедливості західноцентричного світового порядку. Для країн глобального Півдня, безумовно, антиколоніалізм є потужною ідеєю з огляду на історичні та законні скарги щодо нерівномірного розвитку країн Африки, Азії та Латинської Америки. І він глибоко резонує з країнами, які відчувають себе маргіналізованими в міжнародних інституціях, де домінують західні держави.

Таким чином, використовуючи даний наратив, росії вдається реабілітувати свій міжнародний імідж, дистанціюючись від власного колоніального минулого. Водночас він позиціонує росію як захисника консервативних цінностей від західного універсалізму.

Росія може й не мати міцних союзів, але вона не самотня.⁶ Чого б Росії не бракувало з точки зору пропозиції, Китай компенсує. Наразі ці дві країни доповнюють одна одну, а не конкурують на Глобальному Півдні. Інші, такі як Іран та Північна Корея, готові підтримати росію, щоб звести власні рахунки зі США та їхніми партнерами.

Проте, варто відзначити, що з початку повномасштабної війни проти України, можливості росії продовжувати діяти в дусі цієї концепції похитнулись, адже реальних можливостей підтримувати, інвестувати та «бути гарним партнером» для країн Глобального півдня поменшало, через великі витрати на війну. Саме тому, по суті найсильніша сторона концепції – протидія Заходу є її найслабшою стороною. Адже окрім дипломатичних обіцянок реальний потік коштів із росії в зазначені країни набагато менший ніж, наприклад, з ЄС та США.

Інструменти впливу на країни Глобального Півдня:

Дипломатія. Незважаючи на санкції Заходу, з початку повномасштабного вторгнення росії вдалось розвинути дипломатичне співробітництво з країнами Глобального Півдня. Можна виділити кілька основних методів, які використовує росія для досягнення своїх дипломатичних цілей – це саміти та дипломатичні візити.

Так, дипломатична наступальна кампанія почалась у 2022⁷. Основними цілями були представники Африканського континенту, тоді лавров відвідав Єгипет, Ефіопію, Уганду, Республіку Конго, М'янму (Бірма), Камбоджу. Також він здійснив візити до Монголії та В'єтнаму.

У 2023 році візити продовжились та набули більших масштабів і знову найбільшу кількість візитів було здійснено до країн Африки. Очільник мзс рф відвідав близько 14⁸ африканських держав, найчастіше це була ПАР. Також був підтверджений візит до Буркіна-Фасо стосовно зобов'язань щодо військової допомоги⁹.

Щодо країн Латинської Америки, то з 17 по 21 квітня 2023 року він зустрівся з главами держав Бразилії, Венесуели, Нікарагуа і Куби у своїх країнах, а також провів ще одну зустріч з болівійськими емісарами у Венесуелі.

Щодо глобальних міжнародних подій для росії варто відзначити проведення форуму «росія-Африка» та першої міністерської конференції форуму партнерства «росія-Африка». Цікавим є кількість представлених держав на цих двох заходах. Так, на форумі «росія-Африка», який проходив у липні 2023 року були присутні 49 делегацій і 17 голів держав. У свою чергу, вже за рік, 9-10 листопада 2024 року проходила перша міністерська конференція і вона була вже більш репрезентативною, адже на ній були присутні представники всіх 54 країн континенту, в тому числі 45 міністрів.

На фоні зруйнованих відносин¹⁰ із Заходом, важливість подібних заходів для росії помітно зростає. Зустрічі з представниками країн Глобального Півдня заважають спробам Заходу та Україні об'єднати їх навколо себе, заручившись якщо не підтримкою, то принаймні нейтральним ставленням до своєї політики. Дана ситуація дозволяє росії не лише обходити санкції, а й використовувати дипломатичну підтримку африканських країн, які складають найбільший регіональний блок голосів у Генеральній Асамблеї ООН.

Країни Латинської Америки та Карибського басейну також знаходиться в колі інтересів російської дипломатії. Проте, на відміну від Африки, тут росії працювати важче. Так, наприклад, ще до війни опитування *Latinobarometer*¹¹, проведене в 10 країнах, продемонструвало поганий імідж Москви: лише кожен п'ятий латиноамериканець симпатизує росії, тоді як 47% позитивно ставляться до США. З початком повномасштабного вторгнення росія почала активно залучати пропаганду, щоб збільшити кількість прихильників або хоча б нейтральних сторін.

Одну з найбільших ролей в цьому відіграють послы. Так, за рахунок різноманітних висловлювань в офіційних ЗМІ російські послы постійно транслюють кремлівські наративи¹² багатопольярного світу, звинувачуючи у війні Україну та країни Заходу.

Так, наприклад, у Колумбії, де на геополітичну динаміку¹³ вплинув історичний союз між Боготою та США, російський посол микола тавдумадзе опублікував 9 лютого в *El Tiempo* статтю, в якій він пояснював «різноманітні конфлікти та кризи» в міжнародній системі «впертою відмовою деяких західних країн на чолі з Вашингтоном усвідомлювати об'єктивні реалії багатопольярного світу, який зараз перебуває в процесі формування».

Такі висловлювання є непоодинокими, а зустрічаються майже в кожній країні Латинської Америки та Карибського Басейну. Таке використання офіційних осіб держави, а також пропагандистських каналів допомагає росії поширювати свої ідеї та здобувати прихильність.

Одним з найбільших союзників росії в дипломатичному аспекті серед країн Латинської Америки є Бразилія. Так, ця країна, окрім активної закупівлі російських енергоносіїв, сприяє її інтеграції в міжнародне середовище. Колишній президент Лула раніше висловлював бажання прийняти президента росії путіна на саміті G20

у листопаді 2023 року, незважаючи на ордер на арешт, виданий Міжнародним кримінальним судом. Тоді цей крок не був зроблений через побоювання можливої негативної реакції.

Хоча росія в першу чергу зосереджена на двосторонніх відносинах з країнами Латинської Америки та Карибського басейну, вона також докладає зусиль для зміцнення своїх зв'язків з регіоном в цілому, наприклад, через Постійний механізм політичного діалогу і співробітництва (Механізм росія - країни Латинської Америки та Карибського басейну), запущений у 2015 році. Хоча цей механізм не був дуже активним як платформа для координації політики, росія залишається відданою йому, оголосивши в 2023 році про плани відновити його діяльність

З 29 вересня по 2 жовтня 2023 року в росії вперше відбулася міжнародна парламентська конференція «росія - Латинська Америка», в якій взяли участь понад 200 делегатів з різних країн Латинської Америки. Перед учасниками виступив президент росії, який, серед іншого, підкреслив, що росія готова будувати двосторонні відносини, а також тісно співпрацювати з інтеграційними латиноамериканськими об'єднаннями. Зокрема, він зазначив, що росія сприятиме налагодженню практичних зв'язків цих об'єднань з Євразійським економічним союзом.¹⁴

Узагальнюючи, можна констатувати, що після початку повномасштабного вторгнення росія переорієнтувала свою дипломатичну активність на країни Глобального Півдня, компенсуючи втрату більшості контактів із Заходом. Систематичні візити високопосадовців, участь у міжнародних форумах, інформаційні кампанії стали ключовими інструментами для просування інтересів кремля. Таким чином, дипломатичний курс рф дедалі більше базується на пошуку союзників серед країн, які готові дистанціюватись від західного порядку денного, що формує нову геополітичну конфігурацію її зовнішньої політики.

Російські інвестиції. Ключовою метою здійснення російської активності в країнах Глобального Півдня є посилення економічного та комерційного співробітництва. Це виражається у збільшенні обсягів торгівлі, співпраці в енергетичній сфері, укладанні контрактів на розвідку та видобуток природних ресурсів (зокрема, дорогоцінних металів, мінералів і вуглеводнів) - і часто за участю підприємств, які повністю або частково належать російській державі.

У цих відносинах росія часто опиняється зведеною з ролі укладача угод до ролі учасника угод, змушеної погоджуватися на умови, встановлені її партнерами, через брак варіантів та важелів впливу.

Найбільше інвестицій та угод серед країн Глобального Півдня було укладено саме з країнами африканського континенту.

За останнє десятиліття росія значно розширила торгівлю в Африці. Обсяги торгів-

лі між Росією та Африкою подвоїлися з 2015 року і зараз становлять близько 20 мільярдів доларів на рік¹⁵. У той час як африканські країни експортують до росії сировину, мінерали та сільськогосподарську продукцію, вони імпортують продукти харчування, добрива, метали, нафту, готову продукцію та продукцію оборонного призначення. У найближчій перспективі через санкції, пов'язані з війною в Україні, росія може стати більш залежною від африканських партнерів у постачанні товарів, які вона раніше імпортувала з ЄС. Росія також здійснює і фінансує проекти, спрямовані на подальше збільшення торгівлі та сприяння економічному співробітництву в Африці, такі як російська промислова зона вартістю 7 мільярдів доларів поблизу Порт-Саїда вздовж Суецького каналу. Росія продовжує реалізацію проектів з розвитку енергетики, ведучи переговори щодо укладення угод про ядерну енергетику між державною корпорацією «Росатом» і щонайменше шістнадцятьма країнами Африки¹⁶.

Аналогічно, російські нафтогазові компанії «Газпром», «Роснефть» і «Лукойл» просуваються по всьому континенту з проектами експлуатації та розвитку щонайменше в десяти країнах. Поки що інтереси росії в африканській енергетиці не принесли значних прибутків або результатів з точки зору інфраструктури, розвитку виробничо-збутових ланцюжків або завершених проектів. Маючи власні внутрішні запаси нафти і газу, цілі росії в енергетичному секторі Африки можна охарактеризувати як оптимістичні¹⁷.

За певних обставин росія пропонує країнам¹⁸ недорогі послуги з безпеки в обмін на вигідні контракти в енергетиці чи видобувних галузях. Ці послуги, як правило, надаються густою мережею номінально приватних військових і охоронних компаній та комерційних структур, які діють паралельно з офіційними російськими військовими і розвідувальними організаціями і належать близьким соратникам Путіна. Російські ПВК працюють у дев'ятнадцяти країнах Африки, надаючи широкий спектр послуг – від навчання і консультування місцевих сил безпеки до пропаганди і передвиробчої агітації. Таке розгортання часто збігається з наданням концесій російським компаніям на видобуток дорогоцінних мінералів, розвідку і видобуток вуглеводнів, а також продаж російського озброєння і військової техніки - хоча останні часто відмиваються через продаж комерційним структурам. Непрозорість цих операцій відображає радянську військову доктрину маскування, яка передбачає використання «камуфляжу, заперечення, обману, дезорієнтації та оперативної спритності», що ускладнює їх розкриття та оцінку¹⁹.

У дослідженні, підготовленому експертами для Європейського Парламенту, напередодні саміту БРІКС у казані, констатовано, що економічна присутність росії в Латинській Америці дуже обмежена, особливо у порівнянні з Китаєм, США та ЄС. Наприклад, ЄС має угоди про асоціацію, торгівлю, інвестиції, політику і співробітництво з 27 з 33 країн Латинської Америки та Карибського басейну - важливі інструменти,

які виходять далеко за рамки свого початкового призначення. На противагу цьому, росія не має жодної угоди про асоціацію чи торгівлю з жодною країною. Аналітики сходяться на думці, що переговорні майданчики, на яких присутні росія та країни Латинської Америки та Карибського басейну, мають вкрай слабку економічну складову.

З 2020 року товарообіг між Росією та країнами Латинської Америки та Карибського басейну значно зріс. Тим не менш, російська торгівля товарами з Латинською Америкою становить менше 2% від глобальної торгівлі росії. У 2022 році лише 0,86 % латиноамериканського імпорту надійшло з росії, а 0,34 % експорту було спрямовано до росії. Для порівняння: У 2020 році США були провідним торговельним партнером країн Латинської Америки та Карибського басейну (38 %), за ними йшли Китай (18 %) і ЄС (11 %) ¹⁹.

Таким чином, російська інвестиційна та торговельна активність у країнах Глобального Півдня має виразну регіональну нерівномірність і стратегічну спрямованість. Африка стала ключовим напрямом, де росія поєднує економічні проекти з енергетики, видобутку ресурсів та інфраструктури з інструментами військово-політичного впливу, зокрема через ПВК та угоди безпекового характеру. Така модель дозволяє кремлю отримувати вигідні контракти та зміцнювати свої позиції на тлі міжнародної ізоляції, хоча результати в енергетичному секторі поки що обмежені. Латинська Америка навпаки залишається другорядним економічним партнером через відсутність розвиненої договірної бази та домінування на ринку США, Китаю та ЄС. Отже, інвестиційна присутність росії у Глобальному Півдні є переважно вибірковою, зосередженою на тих регіонах, де економічні інтереси можна поєднати з політичними та безпековим впливом, що відповідає довгостроковим геостратегічним цілям москви.

4.2. Механізми впливу росії на ЄС

Зрозумілим є той факт, що підхід до формування політичного та економічного впливу росії на країни Глобального Півдня та ЄС кардинально відрізняється. Якщо в першому випадку усі зусилля агресора спрямовані на встановлення дипломатичних контактів, розвиток співпраці та отримання вигоди, то в іншому випадку основна мета – ще більше дестабілізувати ситуацію.

До початку повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році росія успішно використовувала широкий спектр інструментів впливу на ЄС: від енергетичної залежності та економічних важелів до лобістської діяльності та інформаційних операцій. Російське корпоративне лобіювання в ЄС відбувалось майже виключно в тіні, досягаючи своїх цілей уникаючи громадського контролю.

Сьогодні росія змушена адаптувати свої механізми впливу до нових реалій санкцій-

ного режиму, зосереджуючись на залишкових можливостях та пошуку нових каналів проникнення в європейську політику. З огляду на це, головним методом такого проникнення є ведення гібридної війни, яка включає в себе формування проросійського лобі у середовищі європейських політиків і громадських лідерів, втручання у виборчі процеси, пропаганда в європейському інформаційному просторі тощо.

Формування проросійського лобі серед європейських політиків та громадських діячів.

Тактичними завданнями російської «гібридної» агресії є поступова дискредитація та розмивання базових європейських цінностей, об'єднуючих країни ЄС, дезорієнтація громадської думки, формування впливового проросійського лобі в європейському істеблішменті, сприяння поглибленню розбіжностей між європейськими державами та інституціями ЄС. Тобто йдеться вже про ведення масштабної «гібридної» експансії саме на теренах ЄС з метою максимального послаблення ЄС, мінімізації американської присутності на континенті та переформатування усталеного європейського політичного устрою за російським сценарієм.²⁰

Одним з головних аспектів впливу²¹ є формування масштабних мереж, які діють на території ЄС та підконтрольні кремлю. Метою таких мереж є за допомогою грошової винагороди стимулювати європейських політиків до внесення проросійських резолюцій в місцевих парламентах, підтримка публікацій у ЗМІ, які не засуджують військове вторгнення в Україну.

Прикладом такої діяльності є лобістська група Сєргієва Мірзаханяна, колишнього співробітника державної думи РФ, яка отримала назву «Міжнародне агентство з поточної політики». Завдяки витоку інформації про групу, стало відомо про широку мережу зв'язків по всій Європі. Ольга Лаутман, дослідниця дезінформації та гібридних загроз, пов'язаних з кремлем, у Центрі аналізу європейської політики, заявила, що такі групи, як Мірзаханяна, допомогли відкрити двері для триваючої агресії росії в решті України.

Організація, схоже, мала прямий зв'язок з кремлем: Мірзаханян обмінявся понад 1000 електронними листами між 2014 і 2017 роками з Іналом Ардзінбою, керівником департаменту в адміністрації президента росії, який працював під керівництвом Владислава Суркова, ключового радника президента путіна на той час.

Наслідками діяльності є значна кількість пролобійованих проросійських рішень в різних країнах Європи, а також намагання вплинути на рішення Європейського Парламенту. Так, наприклад, у 2016 році італійські місцеві ради в Лігурії та Ломбардії ухвалили власні резолюції про «визнання» Криму частиною росії.

Ще одним аспектом такої діяльності є діяльність пропагандистських інформаційних каналів, фінансованих кремлем, для просування російських наративів у Європі.

Прикладом такого впливу є діяльність сайту «Голос Європи»²².

Міністерство закордонних справ Чехії повідомило, що за фінансування медведчука, даний веб-сайт проводив операції впливу в Європі напередодні виборів до Європейського парламенту, включаючи фінансову підтримку європейських політиків. Міністерство заявило, що проросійська кампанія впливу була спрямована проти «територіальної цілісності, суверенітету та свободи України». Внаслідок цієї діяльності Чехією було запроваджено санкції на медведчука та даного новинного веб-сайту.

Європейський Парламент²³ ухвалив Резолюцію щодо нових звинувачень у втручанні росії в діяльність Європейського парламенту, майбутні вибори до ЄС та впливу на Європейський Союз. У документі йдеться, що шляхом розвитку контактів та відносин росія прагне здійснити політичний та економічний вплив для дестабілізації демократії в Європейському Союзі.

Завдяки дослідженню опублікованому Польським інститутом міжнародних відносин²⁴ стає відомо, що за діяльністю веб-сайту стоїть агентурна мережа, яка діяла відразу в кількох країнах Європи, а саме в Бельгії, Франції, Нідерландах, Німеччині, Польщі та Угорщині. Діяльність «Голосу Європи» включала підкуп політиків з цих країн для поширення російської пропаганди та лобіювання відповідних російських інтересів в обмін на фінансову вигоду. Згідно з оприлюдненою розвідувальною інформацією, політикам, яким платив «Голос Європи», було доручено вплинути на майбутні вибори до Європарламенту.

Отже, можна стверджувати, що агресія росії на теренах ЄС виходить за межі інформаційної війни, поєднуючи мережі політичного лобізму, пропагандистські ресурси та фінансові стимули для створення і підтримки проросійського впливу в європейських державах.

Втручання у виборчі процеси.

Як уже було зазначено вище, одним за найпоширенішим методом російського впливу є втручання в виборчі процеси країн ЄС, а також безпосередньо до інституцій ЄС. Така робота кремля – це комплексна стратегія, що охоплює кібератаки, дезінформацію, бот-активність та маніпуляції суспільною думкою. Важливою складовою цієї стратегії є створення мережі «агентів впливу», які сприяють поширенню російських наративів в політичних колах ЄС.

На сьогоднішній день, є підтверджена низка прикладів втручання росії в виборчий процес різних країн ЄС шляхом використання кібератаки на виборчу інфраструктуру. Так, мова йде про вибори в Румунії, де під час дня виборів російська хакерська група атакувала веб-сайти кількох урядових структур та кандидатів у президенти. Атака, здійснена групою під назвою DDOSIA/NoName057, вразила веб-сайт Конституційного суду Румунії, головний урядовий портал, сайт Міністерства закордонних

справ Румунії та веб-сайти чотирьох кандидатів у президенти.

Схожа ситуація була і в Польщі, коли під час нещодавніх президентських виборів²⁶ відбулась безпрецедентна спроба втручання з боку росії. Міністр цифрових технологій Польщі заявив, що «це робиться не проти однієї виборчої комісії, а проти всіх виборчих комісій». «Це робиться шляхом поєднання атак на польський інформаційний простір, тобто поширення дезінформації, з гібридними атаками на польську критичну інфраструктуру, щоб паралізувати нормальне функціонування держави».

Варто зауважити, що паралельно із кібератаками, під час проведення виборів в тій чи іншій країні Європи дуже часто можна помітити, що головна опозиційна сила в країні є проросійською. Рф активно використовує політичні сили в ЄС, що мають ідеологічну чи фінансову залежність від москви. Це відбувається, знову ж таки, для впливу на виборчі процеси та формування порядку денного, вигідного кремлю.

Прикладами є Франція та партія «Національне об'єднання», яка у 2014 році отримала кредит у розмірі 9 млн євро на проведення виборчої кампанії²⁷. І, як відомо, Марін Ле Пен публічно підтримувала відновлення дипломатичних відносин із росією. Німецька ультраправа партія «Альтернатива для Німеччини» також була звинувачена у поширенні російської пропаганди і підриві безпеки Німеччини. Під час розслідування, були знайдені зв'язки партії із платформою «Голос Європи», про яку зазначено вище та яка застосовувався росією для впливу на політичні кола Європи. Безумовно, варто згадати і про скандально відомі вибори²⁸ в Румунії, результати яких взагалі були скасовані через втручання росії.

Окрім впливу на вибори в країнах Європи, росія намагалась вплинути і на виборчих процес до Європейського Парламенту. Так, у Резолюції Європейського парламенту щодо нових звинувачень у втручанні росії в діяльність Європейського парламенту, майбутні вибори до ЄС та впливу на Союз. У ній Європейський Парламент закликав до дій та ефективних заходів для протидії будь-яким спробам втручання у майбутні вибори до Європейського парламенту, зокрема з боку російського авторитарного апарату.

Отже, можна зробити проміжний висновок про те, що втручання росії у виборчі процеси країн ЄС та інституцій Союзу є системним елементом її ширшої стратегії підриву європейської демократії. Поєднання кібератак, інформаційних операцій, мережі «агентів впливу» та підтримки політичних сил, лояльних до кремля, дозволяє москві впливати як на внутрішньополітичний порядок окремих країн, так і на ухвалення рішень на рівні ЄС.

Економічний вплив росії як інструмент політичного тиску на ЄС.

Одним з ключових важелів впливу росії на ЄС було і залишається енергетичне питання. Хоч, варто визнати той факт, що після 24 лютого 2022 року країнам ЄС вдалось стати більш енергонезалежними від кремля, проте позбутись впливу на 100%

поки не вдається.

Агресор свідомо використовує позицію ключового енергетичного постачальника як важіль політичного впливу. Хоча частка російського газу в поставках до ЄС суттєво скоротилась – з 45%²⁹ у 2021 році до приблизно 19% у 2024 – це обмеження здійснюється нерівномірно: деякі країни досі імпортують значні обсяги газу.

Незважаючи³⁰ на низку санкцій та загрозу, що виникає через залежність від російських енергоносіїв, на третьому році повномасштабного вторгнення Росії в Україну імпорт російського викопного палива, залишається практично незмінним, склавши 21,9 млрд євро, що на 6% менше, ніж минулого року, у вартості, але лише на 1% менше, ніж минулого року, в обсягах.

Примітно, що імпорт російського викопного палива до ЄС за третій рік вторгнення перевищив 18,7 млрд євро³¹ фінансової допомоги, яку вони надіслали Україні у 2024 році.

Після початку війни росії проти України та перетворення енергетики на зброю, Європейський Союз у 2022 році започаткував програму REPowerEU³² – план поступової відмови від імпорту викопного палива з росії до 2027 року. План спрямований на економію енергії, диверсифікацію постачання енергії та виробництво чистої енергії. Він є частиною зусиль, спрямованих на захист громадян та підприємств ЄС від високих цін на енергоносії та забезпечення доступного енергопостачання³³.

Обмеження на постачання енергоресурсів має політичний ефект у країнах ЄС: для деяких, зокрема найбільших соратників росії, Угорщини, Словаччини чи Сербії, це означає високі ризики для внутрішньої стабільності й економічного добробуту. У результаті, росія використовує цю нестійкість як важіль, щоб вплинути на політичні рішення на рівні ЄС і окремих держав (наприклад, блокування санкцій або повільний перегляд політики).

4.3. Обхід санкцій через транснаціональні схеми

Використання «тіньового флоту». Одним з «найуспішніших» для росії кейсів обходу західних санкцій є використання «тіньового флоту». «Тіньовий флот» – це мережа танкерів, офіційно зареєстрованих у третіх юрисдикціях із сумнівним страхуванням.

Продаж сирової нафти та продуктів її переробки до 2022 року становив близько 40% вартості загального експорту росії та забезпечував близько 30% доходів бюджету. Більшість вуглеводнів спрямовувалася до ЄС. У відповідь на вторгнення росії в Україну держави-члени ЄС запровадили ембарго на постачання деяких енергоносіїв. Також санкції наклали Велика Британія, США, Японія, Канада та інші західні країни. Було запроваджене безпрецедентне глобальне обмеження ціни на російську сирову нафту у розмірі 60 доларів за барель. Спочатку цей механізм мав ефект, зменшивши загальний дохід від продажу сирової нафти та продуктів її переробки

приблизно на 30%. Однак ефективність санкцій була поставлена під сумнів лише використанням «тіньового флоту», який, транспортуючи нафту за ціною, вищою за обмеження, призвів до практично повного обходу санкцій. У лютому 2023 року на нього припадало 40% поставок нафти, а через рік – майже 80%³⁴.

За різними оцінками, у 2025 року³⁵ цей флот налічує від 650 до 1000 суден. Це понад 17 відсотків світового флоту нафтових танкерів, на який припадає до 70 відсотків поставок російської сирої нафти морем.

Кремль застосував різні стратегії, щоб уникнути міжнародного контролю³⁶ та забезпечити безперервність операцій свого тіньового флоту. Однією з найпоширеніших тактик є реєстрація нафтових танкерів під зручними прапорами, головним чином Панами, Ліберії, Маршаллових Островів, Островів Кука та Габону. Ці судна не підпадають під ті ж правила, що застосовуються в країнах, що дотримуються санкцій, що дозволяє їм працювати без ризику захоплення або заборони портів.

Значна частина флоту складається з танкерів, що раніше належали російській державній компанії «совкомфлот», які згодом були передані компаніям, що базуються в Об'єднаних Арабських Еміратах. Цей крок мав на меті приховати російську власність, що сприяло їх подальшому використанню на міжнародних ринках. Такі підставні компанії, часто просто офіс у зоні вільної торгівлі в Дубаї або адреса на Сейшельських островах, як правило, приховують зв'язки з російською державою³⁷.

Ще однією популярною тактикою є маніпулювання або приховування даних про судна: танкери вимикають свої транспондери AIS (систему автоматичної ідентифікації) та вимикають світло в морі, що робить їх невидимими для супутників та систем стеження. Крім того, існує техніка перевантаження з судна на судно, яка полягає в переміщенні вантажів між двома суднами у відкритому морі, приховуючи фактичне походження вантажу³⁸.

На жаль, варто констатувати той факт, що росія вдало обходить санкції, використовуючи даний метод. Згідно зі звітом KSE³⁹, тіньовий флот дозволив росії успішно обійти систему цінового обмеження, отримавши близько 9,4 мільярда доларів⁴⁰ додаткового доходу у 2024 році. Оскільки судна не пов'язані безпосередньо з Москвою, цінове обмеження не може бути застосоване, що дозволяє продавати нафту за цінами вище 60 доларів за барель⁴¹. Російські експортери отримували в середньому близько 65 доларів за свою сиру нафту, збільшуючи військовий бюджет Кремля. Незважаючи на режим санкцій, запроваджений ЄС, США та G7, у 2024 році доходи Москви від нафти фактично зросли приблизно на 5% порівняно з 2023 роком, досягнувши приблизно 16,4 мільярда доларів.

Критичні та «подвійного призначення» товари. Російська економіка виробила певний рівень стійкості до західних санкцій. Хоча експортні ембарго вплинули на пересічних росіян, це не призвело до зміни режиму в росії. Еліти змогли обійти обмежен-

ня на товари завдяки збільшенню «чорного ходу» або непрямого експорту через треті держави. Найчастіше такими державами є країни Центральної Азії.

Агресор стимулює реекспорт електроніки, ЧПК-обладнання, підшипників, хімії та інших матеріалів через юрисдикції із м'яким контролем. В основному це відбувається через проміжні закупівлі ЄС/США – Туреччина/ОАЕ/Китай/Гонконг – рф. За даними більшості експертів, центром для ухилення від санкцій є Гонконг.

Незважаючи на запроваджені експортний контроль, потік передової електроніки та технологій, що надходить до росії через треті країни, зупинити не вдалось. Розслідування Nikkei Asia⁴² виявило десятикратне збільшення експорту напівпровідників з Китаю до росії одразу після початку повномасштабної війни, більшість з яких надходили від американських виробників.

Ще одним доказом того, що західні обмеження не працюють є той факт, що фактично 95% усіх критично важливих компонентів, знайдених у російській високоточній зброї, походять з країн, які надають військову допомогу Україні. Крім того, 72% іноземних компонентів надходять від компаній, що базуються у Сполучених Штатах, згідно зі звітом, підготовленим Київською школою економіки та Міжнародною робочою групою з питань санкцій проти росії. Однак компоненти з Китаю становлять лише 4% від майже 2800 важливих деталей⁴³.

Головна лазівка росії полягає в тому, що чіпи, напівпровідники, програмне забезпечення, друковані плати та інші компоненти можуть використовуватися як у цивільному, так і у військовому секторах. Це означає, що регулювати їхній імпорт непросто.

Так, до прикладу, дані, викладені у новому звіті, підготовленому Комітетом свободи в Гонконзі (CFHK) та переглянutoму агентством Reuters, показав, що в період з серпня по грудень 2023 року через Гонконг було відправлено товарів CHPL (Common High Priority) на суму 750 мільйонів доларів, починаючи від високоякісних чіпів Nvidia та французької Vectrawave і закінчуючи менш якісними чіпами від Texas Instruments та Intel. За словами CFHK, деякі з цих товарів були відправлені російським фірмам, на які поширюються санкції.⁴⁴

Митні дані C4ADS (The Center for Advanced Defense Studies) за 2023 рік показали, що дві партії Nvidia вартістю 1,58 мільйона доларів та 1,21 мільйона доларів були відправлені московській фірмі під назвою «Lotos» вантажовідправником під назвою Malachor Electronics, адреса якої знаходилася в офісній будівлі в центральному діловому районі Гонконгу.

У січні-жовтні 2023 року росія імпортувала товарів для поля бою на суму 8,77 мільярда доларів, тоді як імпорт критично важливих компонентів досяг 22,23 мільярда доларів. Очевидно, що росія продовжує мати можливість купувати велику кількість товарів, які є особливо важливими для її військової промисловості. Це свідчить про

те, що забезпечення експортного контролю стикається з серйозними труднощами.

Варто згадати і про товари, що мають більш «цивільне» призначення. Основна частина товарів, заборонених до експорту, також надходить з Німеччини та Бельгії. Серед ключових постачальників – німецька Boning Automations technologies GmbH & Co. KG (електронні модулі), Centa Antriebe Kirschev GmbH (сталеві муфти), Officine Minelli SRL (пневматичні циліндри, трансмісійні вали, гідродвигуни, електродвигуни/генератори), DEUTZ AG (реле) та бельгійська Anglo Belgian Corporation (сталеві муфти), а також іспанська GALI GROUP (підшипники). Серед основних постачальників – TTSON LIMITED з Гонконгу (241 тис. доларів США) та FELIT DIS TICARET LIMITED SIRKETI з Туреччини.

Незважаючи на їхнє офіційне «цивільне» позначення, ці компоненти прямо чи опосередковано використовуються у військовій справі. Сталеві муфти є ключовими елементами рухових систем військових кораблів та бронетехніки. Пневматичні циліндри використовуються в різноманітних військових механізмах, електродвигуни та генератори – в силових агрегатах та системах живлення військової техніки, а підшипники є незамінними компонентами будь-якої рухомої військової техніки⁴⁵.

«Зернова та енергетична дипломатія». Для росії перетворення продовольчих запасів на зброю є ключовим елементом воєнної стратегії росії, оскільки Москва зараз прагне замінити українські поставки продовольства в країни з низьким та нижчим середнім рівнем доходу на вирощені в росії альтернативи. Санкції, запроваджені Європейським Союзом, Сполученими Штатами, Канадою та іншими країнами проти росії та білорусі після вторгнення росії в 2022 році, включали обмеження на банківську діяльність, торгівлю, передачу технологій та щодо конкретних осіб. Але ці санкції виключили сільськогосподарський сектор, включаючи такі ресурси, як добрива, щоб уникнути побічних наслідків для глобальної продовольчої безпеки.⁴⁶

Такий підхід дозволяє росії проектувати силу, водночас впливаючи на динаміку світової торгівлі продовольством. Як найбільший світовий експортер пшениці та контролюючи майже 25% світової торгівлі зерном, росія має значний вплив на світові ринки зерна та, в цілому, на динаміку сільськогосподарської торгівлі.⁴⁷

Росія використовує зернові угоди як засіб політичного тиску та логістичної переваги. У рамках «Чорноморської зернової ініціативи» Кремль неодноразово застосовував механізми шантажу: від вимог скасувати санкції щодо банків (наприклад, Россельхозбанку й доступу до SWIFT), страхування суден і розбракуння рахунків, до затягування інспекцій і скорочення термінів дії угоди⁴⁸ – що призводило до логістичних зривів і зниження обсягів експорту України.

Також, як було зазначено вище, Кремль активно застосовує зерно як привілей для країн Глобального Півдня, особливо африканських. Москва надає зерно й добрива безкоштовно або за вигідними умовами тим, хто демонструє лояльність та підтрим-

ку на міжнародній арені. Такі дії спрямовані на формування сфер впливу й збереження голосів у міжнародних організаціях⁴⁹.

Енергетика для росії залишається не менш важливим важелем впливу у процесі налагодження політичних взаємовідносин. Росія системно використовує енергетичні постачання як гібридну зброю, особливо проти ЄС та сусідніх держав. Через обмеження обсягів постачання і транзитних маніпуляцій кремль створює високі ціни, економічну нестабільність і політичне напруження в ЄС.

Хоча ЄС, Велика Британія, США та Канада відмовляються від російських енергоносіїв, безпрецедентне зростання їхніх цін, а також вигідна для Москви політика, яку проводять азійські держави, такі як Китай, Індія та Туреччина, та штрейкбрехерська позиція Угорщини в ЄС, приносять росії додаткові доходи⁵⁰.

Для багатьох європейських країн, особливо Угорщини, Словаччини та Австрії, залежність від газу використовується росією на свою користь. Таким чином їм вдається мати «союзників» при прийнятті рішень в ЄС. Угорщина та Словаччина, лідери яких вважаються найближчими союзниками путіна в Європі, заблокували військову допомогу ЄС Україні та, безсумнівно, виступатимуть проти газових планів комісії.⁵¹

Однак виконавча гілка влади ЄС, схоже, рішуче налаштована не дозволити їм накласти вето на план і готова запропонувати систему, яку мають схвалити лише близько двох третин 27 країн-членів, а можливо, і Європейський парламент.

Проте, незважаючи на це, стратегічні закупівлі російських енергоносіїв, особливо через дочірні структури або канали обходу все ще приносять кремлю значні доходи, підживлюючи воєнну машину і підриваючи цілі європейської стратегії енергетичної незалежності.

Роль ОАЕ в обході санкцій. З початку повномасштабного вторгнення росії, ОАЕ стали одним з головних дипломатичних та інвестиційних партнерів кремля. З тих пір Дубай виконує одну з ключових ролей у схемах обходу санкцій РФ, виступаючи в ролі фінансового та логістичного хабу. Така допомога має багато складових, від реекспорту важливих товарів до можливості базування «тіньового флоту».

Одним з прикладів підтримки є потік готівки з ОАЕ до росії. Згідно з даними митниці, з моменту заборони експорту своїх готівки до росії у березні 2022 року після вторгнення в Україну, до неї було відправлено близько 2,3 мільярда доларів та євро. Готівку до росії перевозили з таких країн, як ОАЕ та Туреччина, які не запровадили обмежень на торгівлю з Росією⁵².

Ще одним важливим аспектом допомоги є постачання критично важливих товарів. Експорт електронних компонентів з ОАЕ до росії у 2022 році зріс більш ніж усемеро і, за даними російської митниці, сягнув майже 283 мільйонів доларів. Також ОАЕ за рік експортували до росії в 15 разів більше мікрочипів, ніж роком раніше, а обсяг

торгівлі цією продукцією зріс до 24,3 мільйона доларів порівняно з 1,6 мільйона доларів у 2021 році. Проте, після низки зустрічей із представниками ЄС та США ОАЕ вирішили обмежити експорт і реекспорт товарів подвійного призначення до зон конфліктів.⁵³

Один з найбільш відчутних впливів для Кремля має підтримка, яку надають ОАЕ їх «тіньового флоту». Так, за даними фінської газети *Yle* росіяни перевели значну частину компаній, що керують операціями російського тіньового флоту, за кордон. Зокрема, центром тіньового флоту став Дубай. Було встановлено, що близько 60 компаній, що експлуатують російський «тіньовий флот» нафтових танкерів, перенесли свою реєстрацію до Дубая⁵⁴. Компанії мають одну й ту саму адресу – елітний готель *Meudan* у Дубаї, який слугує «віртуальним офісом» для тисяч зареєстрованих компаній. Одна з компаній пов'язана з танкером *Eagle S*, який підозрювали у пошкодженні підводних комунікаційних кабелів у Фінській затоці 25 грудня.⁵⁵

Не менш важливу роль відіграє і торгівля золотом. Так, з'ясувалося, що протягом 2022 року ОАЕ імпортували 96,4 тони золота з росії. Більше того, російські митні записи свідчать про те, що між 24 лютого 2022 року та 3 березня 2023 року було перевезено майже тисячу вантажів золота. У 2023 році Кремль став другим за величиною виробником золота у світі та очікується, що до 2026 року він збільшуватиме виробництво на 4% на рік. Торгівля золотом стала не таким вже й секретним інструментом Кремля для ухилення від санкцій.

Туреччина як місток для обходу санкцій. Економічна інтеграція Туреччини з росією значно зросла після вторгнення в Україну, навіть попри те, що Анкара намагалася стати посередником між Москвою та Заходом. Проте, оскільки Європа прагне посилити тиск на Кремль, Туреччині може бути дедалі складніше підтримувати цей баланс. Туреччина є однією з тих країн, яка, незважаючи на загальну напруженість в регіоні, хоче зберегти дипломатичні відносини з двома сторонами конфлікту. Так, з одного боку, країна засудила військове вторгнення в Україну та співпрацює для врегулювання конфлікту, проте з іншого боку Анкара є одним із головних партнерів Москви в аспекті допомоги із обходом санкцій.

Туреччина не приєдналася до своїх колег-членів НАТО у запровадженні санкцій проти росії, і з початку вторгнення в Україну турецькі компанії самі стали об'єктом санкцій Заходу за нібито постачання росії товарів, які сприяли її військовим зусиллям.⁵⁶

З моменту повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році двосторонній товарообіг між Анкарою та Москвою зріс більш ніж удвічі, досягнувши піку трохи вище 68 мільярдів доларів у 2022 році, перш ніж стабілізуватися на рівні 46 мільярдів доларів у 2024 році. За цей період Туреччина піднялася з 14-го за величиною покупця російської сирої нафти на третє місце, причому 70% її імпорту морської сирої нафти у 2024 році надходило з росії. Вона також стала найбільшим у світі ім-

портером російських нафтопродуктів, поглинаючи 21% світового експорту палива москви.⁵⁷

Більше того, згідно з нещодавнім аналізом⁵⁸, Туреччина зараз відіграє ключову роль у переробці російської енергії для продажу в Європі. Турецькі нафтопереробні заводи, зокрема STAR та Turgas, переробили російську сиру нафту на мільярди євро, реекспортуючи продукти переробки до країн, які наразі мають санкції проти росії. Цей реекспорт приніс кремлю понад 11,3 мільярда євро (12,85 мільярда доларів США) податкових надходжень з моменту набрання чинності заборони на нафтопродукти країнами Великої сімки у лютому 2023 року, що становить приблизно 5% річного доходу москви від енергетики.

Інвестиційні зв'язки також поглибилися. З 2022 року до Туреччини надійшло від 4 до 6 мільярдів доларів російського капіталу, при цьому зареєстровано понад 13 000 російських фірм або фірм, що належать росії. Багато з них працюють у сфері логістики, нерухомості та фінансів, згідно з аналізом даних Центрального банку Туреччини та Турецького статистичного інституту (Turkstat). Хоча ці потоки капіталу становлять невелику частку від загального обсягу прямих іноземних інвестицій у Туреччину, багато російських компаній, які тут розмістилися, є частиною стратегічних галузей, таких як енергетика, металургія, логістика та електроніка.

Згідно з даними Євростату, експорт Туреччини до росії так званих товарів подвійного використання, таких як сталерізальне обладнання, електроніка, гума та пластмаси, компоненти, критично важливі для виробництва боєприпасів та ракетних систем, зріс більш ніж утричі між 2019 і 2023 роками, досягнувши понад 3 мільярдів євро. Цей сплеск експорту відображає паралельне збільшення імпорту Туреччиною тих самих товарів з ЄС та США. У відповідь США запровадили санкції проти 200 турецьких організацій та 72 фізичних осіб у 2024 році, а торгівля Туреччини товарами подвійного використання з росією з того часу скорочується. Однак цей епізод підкреслює ризик економічної інтеграції з москвою.⁵⁷

Для Туреччини короткострокові економічні переваги цих відносин очевидні: дешева енергія, збільшення експортних доходів та збільшення інвестицій. Туреччина досить успішно пододала розрив між своїми союзниками по НАТО та росією з моменту вторгнення в Україну і, можливо, зможе продовжувати робити це, особливо зараз, коли адміністрація США навряд чи тиснутиме на Анкару, щоб вона дистанціювалася від москви.

Сербія як енергетичний та промисловий плацдарм росії. Одним з найбільш яскравих та відкритих прихильником росії на теренах Європи є Сербія. Ці дві країни мають давні економічні зв'язки в енергетичній сфері. Так, наприклад, донедавна мажоритарний пакет акцій найбільшої енергетичної компанії Сербії NIS належав «Газпром нафта» (50%) та «Газпром» (6,15%) – тоді як 29,87% - уряду Сербії.⁵⁹

10 січня 2025 року Управління з контролю за іноземними активами (OFAC) Міністерства фінансів США запровадило пакет санкцій проти російського енергетичного сектору. До переліку компаній потрапила і NIS. Сербія майже повністю залежить від російського газу, який вона отримує трубопроводами в сусідніх державах. Потім газ розподіляється Нафтовою промисловістю Сербії (NIS).

Саме ця компанія, яка фактично є контрольованим рф активом, стала для кремля потужним геополітичним інструментом. Після введення зазначених санкцій сербський уряд, прагнучи зберегти операційність NIS як гарантію енергетичної стабільності, домігся кількох відстрочок застосування санкцій та зміни акціонерної структури.

Окрім енергетики, Сербія також допомагає росії з постачанням товарів військового або подвійного призначення. Так, Міністерство фінансів США у жовтні 2024 року запровадило санкції проти 275 осіб та організацій, причетних до постачання росії передових технологій та обладнання для військового використання. Серед них опинилась і сербська компанія Ventrade DOO. Повідомляється, що Ventrade експортувала військові радіостанції російській фірмі «Промзв'язрадіо», яка виробляє радіомовне обладнання та імпортує до росії високопріоритетні технології подвійного призначення.

Сербська компанія була позначена під санкціями на підставі виконавчого розпорядження уряду США, оскільки вона надавала фінансову, матеріальну та технологічну підтримку російській компанії «Промзв'язрадіо» або відправляла їй товари та послуги.⁶⁰

4.4. Аналіз ефективності існуючих обмежень

Дипломатична ізоляція. Варто констатувати той факт, що після 2022 року рф опинилась в ситуації значної дипломатичної ізоляції. Даний фактор певною мірою вдарив по можливостям кремля розвивати свою геополітичну стратегію.

Так, рф було виключено з ключових міжнародних організацій. У 2022 році було виключено з Ради Європи, обмежено її участь у Парламентській асамблеї ОБСЄ, а також заблоковано у більшості ініціатив Європейського Союзу. Це позбавило рф можливості впливати на ухвалення рішень та формувати порядок денний у європейських інституціях.

Більшість держав ЄС, США, Канада, Австралія та інші країни прозахідного блоку призупинили політичні візити до москви, а також суттєво скоротили присутність російських дипломатів у своїх країнах. Наприклад, у 2022-2023 роках було вислано сотні російських дипломатів із європейських столиць, внаслідок звинувачення їх у шпигунській діяльності. Такі рішення значно знизили можливості росії вести приховану агентурну роботу під дипломатичним прикриттям.

На тлі цієї міжнародної ізоляції багато регіональних організацій також розірвали зв'язки з Росією. У 2022 році її членство було призупинено в Раді держав Балтійсько-

го моря та Євроарктичній раді Баренцева моря – платформах, які раніше використовувалися для обговорення питань екології, сталого розвитку та транскордонного співробітництва.

Помітним кроком стало виключення росії з Дунайської комісії, однієї з найстаріших міжнародних організацій, що регулює судноплавство на Дунаї та забезпечує доступ російських суден до ключового європейського транспортного маршруту. Комісія також слугувала унікальною платформою для регулярної взаємодії з широким колом європейських держав, від Німеччини та Австрії до Балкан, сприяючи діалогу з транспортних, технічних та політичних питань.

Росія зберегла формальне членство в ОБСЄ, головній європейській платформі безпеки, але її участь була фактично паралізована. Через прийняття рішень в організації на основі консенсусу її діяльність була заблокована у 2022-2023 роках, а головування та прийняття бюджету стали неможливими. Хоча офіційного виключення не відбулося, вплив росії в ОБСЄ значно зменшився на тлі зростаючої міжнародної критики.⁶¹

Реакцією росії на західні санкції став стратегічний поворот до альтернативних партнерств, використання її величезних енергетичних ресурсів, військового потенціалу та політичних альянсів для налагодження нових відносин. Хоча європейський ринок колись був основним економічним ринком росії, війна в Україні прискорила пошук москвою альтернативних економічних коридорів. В результаті торгівля з Китаєм різко зросла, дипломатичні зв'язки з Латинською Америкою та Африкою поглибилися, а оборонне партнерство з країнами Азії та Близького Сходу зміцнилося. Ця переорієнтація підкреслює зростаючу важливість східної дипломатії в глобальній стратегії росії.⁶²

Прикладами налагодження співпраці є візит лідера країни-агресора до Саудівської Аравії та ОАЕ у 2023 році⁶³. Участь країни у саміті БРІКС у Південній Африці, а також безпосередньо його проведення у російській казані у 2024. Китай став найважливішим партнером росії на Сході. Відносини між москвою та Пекіном більше не обмежуються економічними операціями; тепер вони охоплюють військову співпрацю, спільні енергетичні проекти та спільне бачення багатопольярного світового порядку. Трубопровід «Сила сибіру», зростання торгівлі юанем-рублем та посилення військових навчань у Тихому океані ілюструють глибину їхньої взаємодії. Хоча обидві країни зберігають свою стратегічну автономію, їхнє об'єднання проти західного впливу сприяло прагматичним та дедалі більш взаємозалежним відносинам.

Таким чином, дипломатична переорієнтація росії на Схід – це не просто реакція на ізоляцію Заходу, а продуманий крок для забезпечення свого економічного та стратегічного майбутнього. Цей зсув – більше, ніж тимчасове коригування, він являє собою фундаментальну трансформацію глобальної позиції росії.

Заходи щодо російського бізнесу та інвестицій за кордоном: вимоги до продажу активів, обмеження співпраці. З початком повномасштабного вторгнення багатьма країнами була запроваджена низка заходів щодо обмеження діяльності російського бізнесу та інвестицій. Так, наприклад, санкції ЄС охоплюють близько 70% активів російської банківської системи. Обмеження доступу росії до ринків капіталу ЄС збільшує витрати на позики та транзакції для суб'єктів, що перебувають під санкціями, та поступово руйнує промислову базу росії. **Такі заходи включають заборону:**

- будь-яка форма позики та купівлі цінних паперів, випущених певними російськими банками та урядом (включаючи Центральний банк)
- усі операції з певними російськими державними підприємствами в різних секторах – військово-промисловим комплексом Кремля
- експорт банкнот та продаж переказних цінних паперів у всіх офіційних валютах ЄС
- рейтингування росії та російських компаній кредитними рейтинговими агентствами ЄС та надання рейтингових послуг російським клієнтам
- надання росії високоцінних послуг з криптоактивами та всім криптоактивним гаманцям, незалежно від суми
- бізнес-послуги, прямі чи опосередковані, такі як бухгалтерський облік, аудит, обов'язковий аудит, послуги з бухгалтерського обліку та податкового консультування, ІТ-консалтинг, юридичні консультації, архітектурні та інженерні послуги, управлінський консалтинг, зв'язки з громадськістю, дослідження ринку та опитування громадської думки, технічне тестування та аналіз, реклама та рейтингові послуги;
- тощо.⁶⁴

У свою чергу, США також ввели ряд обмежувальних заходів. Так, санкції передбачають:

- повну заборону на нові інвестиції в російську федерацію громадянами Сполучених Штатів;
- повні блокуючі санкції проти двох великих фінансових установ рф, ощадбанку та альфа-банку, заморожуючи всі активи обох установ, що взаємодіють з фінансовою системою США;
- заборону на експорт, реекспорт, продаж або постачання, прямо чи опосередковано, з території Сполучених Штатів або громадянами Сполучених Штатів, будь-якої категорії послуг, яка може бути визначена Міністром фінансів у консультації з Державним секретарем, будь-якій особі, що знаходиться в рф.
- заборону на будь-яке схвалення, фінансування, сприяння або гарантування

транзакції іноземної особи громадянином Сполучених Штатів у тих випадках, коли така транзакція заборонена чинним пакетом санкцій.⁶⁵

За інформацією Єльського університету, з початку повномасштабного вторгнення понад 1000 компаній публічно оголосили про скорочення діяльності в росії.

Серед іншого, варто відзначити і санкції Великої Британії, які окрім замороження активів, стосуються обмеження постачання/імпорту широкого спектру товарів або технологій до/з росії. **Загалом, санкції забороняють:**

- пряме або непряме надання (транзакційних) юридичних консультативних послуг;
- надання трастових послуг;
- операції з цінними паперами або інструментами грошового ринку, випущеними певними російськими компаніями, а також позики та кредитні угоди, надані певним російським компаніям;
- пряме та непряме забезпечення:
 - аудиторські послуги
 - рекламні послуги
 - архітектурні послуги
 - інженерні послуги
 - IT-консалтинг та дизайнерські послуги.⁶⁶

Загалом, санкції проти російських компаній та інвестиційних потоків мали значний вплив на низку стратегічних секторів – енергетику, фінанси та військово-промисловий комплекс. Більшість провідних банків відключено від SWIFT, активи центрального банку рф заморожено, а ключові енергетичні корпорації втратили частину ринків. Проте, російські інвестиції не зникли повністю, а були переорієнтовано на «зручні юрисдикції» - Туреччину, ОАЕ, Сербію, Казахстан, Китай тощо. Через ці країни продовжує функціонувати «прихований імпорт» технологій і фінансових потоків, про який писалось вище. Ефективність обмежень проявляється у скороченні масштабів інвестицій рф у ЄС та США, але їхня дієвість знижується через слабку координацію з третіми країнами. Наприклад, у 2022-2023 роках торгівля із Туреччиною та Китаєм досягла рекордних обсягів, що нівелює частину обмежувального ефекту.

Інструменти протидії корупції та лобіюванню. Одним з основних аспектів стримування росії є протидія її корупційним схемам та лобістській діяльності. Як вже згадувалось раніше, одним з найрезонансніших напрямів протидії російському політичному впливу стали санкції проти медійних платформ і їхніх організаторів, що діяли в інтересах кремля. Так, у березні 2024 року⁶⁷ чеські спецслужби викрили мережу навколо сайту «Голос Європи», яка за твердженням уряду Чехії, фінансувала

європейських політиків для просування російської пропаганди. 27 травня 2024 року Рада ЄС включила до санкційного списку «Голос Європи» та його організаторів – Віктора Медведчука і Артема Марчевського. Це є одним з позитивних прикладів ефективного використання ЄС адресних санкцій проти мереж російського впливу.

Бельгія одразу розпочала розслідування щодо впливу рф у виборах до Європарламенту, зокрема через зазначену мережу. У відповідь на загрози дезінформації, ЄП ухвалив Резолюцію⁶⁸ про іноземне втручання в усі демократичні процеси в Європейському Союзі, включаючи дезінформацію, яка стала основою для запуску проекту «ЄС проти дезінформації»⁶⁹ – флагманський проект Європейської служби зовнішніх дій, спрямований на вирішення проблем, пов'язаних з маніпуляціями інформацією, що тривають у росії та впливають на Європейський Союз, держави-члени ЄС, країни сусідства з ЄС, країни Африки на південь від Сахари та інших глобальних партнерів.

На інституційному рівні, Європейський парламент на ЕРРО (Європейська прокуратура) у листопаді 2024 року підписали угоду, яка надає ЕРРО доступ до внутрішніх розслідувань ЄП у разі підозр в корупції або зовнішньому впливі. Такий інструмент розширює можливості для оперативного розслідування фактів лобізму з російським слідом.⁷⁰

Керівництво росії визнає свої обмеження, усвідомлюючи, що їй бракує необхідних можливостей та вона відстає у впровадженні технологічних інновацій, зокрема у військовій сфері, щоб безпосередньо протистояти своїй найсуттєвішій загрозі – колективному Заходу – шляхом фізичної агресії. Як наслідок, відбувся стратегічний зсув, і вони розробили інший підхід: експорт корупції. Ця нетрадиційна тактика спрямована на проникнення та руйнування зсередини, завдаючи якомога більше шкоди, використовуючи вразливості, а не покладаючись на традиційні військові засоби. Експорт корупції набуває різних форм, охоплюючи такі дії, як втручання у вибори, кіберзлом, поширення дезінформації та навіть сумнівне використання фінансових важелів.

Росія активно намагається використовувати корупційні схеми та приховане лобіювання для просування своїх інтересів за межами Європи. Водночас, низка країн розробила механізми для виявлення та блокування таких дій.

Наприклад, розслідування щодо впливу на політичні групи у США та ухвалення за його результатами обвинувального акту проти олександра іонова. Згідно з обвинувальним актом, іонов, був засновником і президентом Антиглобалізаційного руху росії (АГРР), організації зі штаб-квартирою в москві та фінансованої російським урядом. Іонов використовував АГРР для здійснення зловмисної кампанії впливу в росії. Зусилля іонова щодо впливу керувалися та контролювалися співробітниками фсб⁷².

Таким чином, бачимо, що центрами протидії російським корупційним і лобістським схемам залишають ЄС та США. Тоді як Африка, Латинська Америка та країни Сходу демонструють, наскільки важливо виявляти «обхідні» канали фінансування рф. Ці

регіони залишаються найбільш вразливими, де через слабший контроль росія знаходить нові й нові можливості обходити санкції та здійснювати свій вплив.

4.5. Рекомендації щодо посилення санкційного режиму

Отже, з огляду на все вищенаведене, можна помітити, що головним чинником, який допомагає росії обходити санкції – це розширення співпраці із країнами Глобального Півдня, Китаю, Індії тощо. Саме через небажання таких країн ставати на одну сторону конфлікту, як цього вимагає Захід, і дає можливість росії балансувати та втримуватись «на плаву», незважаючи на ту кількість санкцій, які проти неї запровадили.

Тому, першим і найбільш глобальним аспектом, який може вплинути на ситуацію, є зміна підходу країн Заходу в аспекті ведення співпраці із «нейтральними» країнами Глобального Півдня. Фактом є те, що росія перехоплює ініціативу співпраці із даними країнами не через вражаючі показники торгівлі чи потужні інвестиції, а через те, що вдало маніпулює на зростаючому розчаруванні Заходом та його минулою колоніальною політикою.

З огляду на це країнам Заходу, в першу чергу, варто акцентувати увагу саме на позитивних сторонах співпраці з ними. Так, посилюючи економічну взаємодію з цими країнами, користуючись обмежим потенціалом росії через війну, варто вирішуючи прагматичні виклики, такі як доступ до інфраструктури, освіти та охорони здоров'я. Таким чином, країни Заходу зможуть продемонструвати прихильність до справедливого розвитку, з яким росія не може зрівнятися. У цій взаємодії важливо наголосувати на позитивних наративах, визнаючи, що глобальний порядок не відображає належним чином інтереси країн, що розвиваються, і сприяючи реформуванню ООН.

Важливим є також і точкові зміни, які будуть протидіяти технічній та логістичній можливості росії обходити санкції. По-перше, головним викликом для ефективності санкцій залишається існування «тіньового флоту». До заходів, які можуть посилити заходи проти реалізації цієї схеми є: підвищення застосування дипломатичного та економічного тиску проти держав, що знаходяться під «зручними прапорами», розширення санкційного переліку суден, які використовуються флотом, підвищення штрафів та, загалом, покращення технологій відстеження та моніторингу таких суден.

По-друге, критично важливим є обмеження доступу росії до товарів подвійного призначення. Досвід показує, що навіть після запровадження експортного контролю до РФ продовжують надходити мікрочипи, електроніка та інші критично важливі компоненти через ланцюжки постачання. Для мінімізації цього ризику найважливішим є вжиття заходів для запобігання обходу експортного контролю через треті

країни. Це можна забезпечити вводячи штрафи для компаній, які допомагають реалізовувати цей механізм, а також введення проти них персональних санкцій.

По-третє, необхідно більш активно протидіяти гібридним метод війни, які використовує росія. Йдеться про боротьбу з дезінформаційними кампаніями, втручанням у виборчі процеси, фінансуванням проросійських політичних сил та корупційними схемами. Для цього Заходу варто розвивати спільні механізми моніторингу та швидкого реагування на інформаційні атаки, а також посилювати прозорість політичного фінансування в країнах ЄС та партнерських державах. Дієвим методом є розширення застосування адресних санкцій проти медійних структур, посередників та організацій, які виступають інструментами російського впливу.

Узагальнюючи, слід констатувати, що санкційна політика Заходу проти росії, попри свою безпрецедентність за масштабом, стикається з численними викликами, зумовленими здатністю кремля адаптуватись та використовувати гібридні інструменти впливу. Енергетичні та зернові угоди, різноманітні схеми, «тіньовий флот», а також розбудова партнерств із країнами Глобального Півдня створюють для москви канали обходу обмежень ті підриву їхньої ефективності. Водночас, практика показує, що саме комплексна відповідь, це посилення тиску на використання «тіньового флоту», заручення підтримкою країн Глобального Півдня, розширення контролю за обігом товарів подвійного призначення тощо – здатна зменшити можливості для обходу санкцій. Важливим є перехід від реактивної політики до проактивної, пропонуючи партнерам альтернативи економічної співпраці з росією, підвищуючи рівень глобальної відповідальності та демонструючи, що допомога з обходом санкцій тягне за собою не лише репутаційні, але й економічні та політичні ризики. Саме такий підхід допоможе забезпечити перемогу над росією не лише на полі бою, а й геополітичному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. https://therussiaprogram.org/gs_mystery
2. https://carnegieendowment.org/files/Rumer_PrimakovDoctrine_final.pdf
3. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>
4. <https://www.chathamhouse.org/2024/05/russia-using-soviet-playbook-global-south-challenge-west-and-it-working>
5. <https://ecfr.eu/article/deconstructing-russias-anti-colonial-posturing-in-the-global-south/>
6. <https://www.chathamhouse.org/2024/05/russia-using-soviet-playbook-global-south-challenge-west-and-it-working>
7. https://www.usip.org/publications/2022/08/amid-war-ukraine-russias-lavrov-goes-diplomatic-offensive?utm_source=chatgpt.com
8. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-65965889>
9. <https://apnews.com/article/russia-burkina-faso-lavrov-wagner-791c091023146413ea99f66f1ed48081>
10. <https://novayagazeta.eu/articles/2024/11/11/dvizhenie-ne-prisoedineniia>
11. <https://www.lanacion.com.ar/el-mundo/una-encuesta-revela-cual-es-la-imagen-de-rusia-en-america-latina-nid28032022/>
12. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/in-latin-america-russias-ambassadors-and-state-media-tailor-anti-ukraine-content-to-the-local-context/>
13. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/moscows-other-offensive-russian-public-diplomacy-latin-america>
14. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762473/EPRS_BRI\(2024\)762473_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762473/EPRS_BRI(2024)762473_EN.pdf)
15. <https://english.elpais.com/international/2022-05-05/weapons-mercenaries-and-trade-deals-russia-grows-stronger-in-africa.html>
16. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/russias-influence-in-africa-a-security-perspective/>
17. <https://c4ads.org/commentary/2019-6-13-paper-trails/>
18. <https://www.politico.com/f/?id=0000016b-a5a1-d241-adff-fdf908e00001>

19. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762473/EPRS_BRI\(2024\)762473_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762473/EPRS_BRI(2024)762473_EN.pdf)
20. https://www.researchgate.net/publication/325029271_The_Mechanism_of_International_Economic_Sanctions_Influence_on_the_National_Economy_Example_of_Russian_Federation
21. <https://www.occrp.org/en/investigation/kremlin-linked-group-arranged-payments-to-european-politicians-to-support-russias-annexation-of-crimea>
22. <https://www.reuters.com/world/europe/czechs-sanction-medvedchuk-website-over-pro-russian-eu-political-influence-2024-03-27/>
23. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-9-2024-0262_EN.html?utm_source=chatgpt.com
24. <https://www.pism.pl/publications/unravelling-russias-network-of-influence-agents-in-europe>
25. <https://www.politico.eu/article/russia-hacker-group-romania-election-day-constitutional-court-vote/>
26. <https://www.pap.pl/aktualnosc/gawkowski-mierzymy-sie-z-bezprecedensowa-proba-ingerencji-rosji-w-polskie-wybory>
27. https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/11/141124_russia_front_national_loan_france_dk
28. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c23v8j2kpy7o>
29. https://www.reuters.com/sustainability/boards-policy-regulation/how-eu-plans-ban-russian-gas-2025-06-17/?utm_source=chatgpt.com
30. <https://energyandcleanair.org/publication/eu-imports-of-russian-fossil-fuels-in-third-year-of-invasion-surpass-financial-aid-sent-to-ukraine/>
31. <https://www.kielinstitut.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>
32. https://commission.europa.eu/topics/energy/repowereu_en
33. <https://strategicperspectives.eu/russian-fossil-fuel-phase-out/>
34. <https://pism.pl/publications/russias-shadow-fleet-on-course-to-circumvent-western-sanctions>
35. <https://zn.ua/eng/how-russian-oil-tankers-circumnavigate-sanctions.html>
36. <https://www.youtube.com/watch?v=oEuH9QuBRKg>
37. <https://www.geopoliticalmonitor.com/russias-shadow-fleet-a-masterclass-in->

[sanctions-evasion/](#)

38. <https://www.geopoliticalmonitor.com/russias-shadow-fleet-a-masterclass-in-sanctions-evasion/>
39. <https://kse.ua/about-the-school/news/targeted-sanctions-on-shadow-fleet-are-working-but-russia-seeks-ways-to-bypass/>
40. <https://apnews.com/article/russia-sanctions-shadow-fleet-oil-baltic-ukraine-76b66900d599d6e49692643674907fc0>
41. <https://www.friendsofeurope.org/insights/criticalthinking-tanker-wars-russias-new-strategy-against-europe/#:~:text=allowed%20Russia%20to%20earn%20an,Given>
42. <https://asia.nikkei.com/business/tech/semiconductors/special-report-how-u.s.-made-chips-are-flowing-into-russia>
43. <https://hromadske.ua/en/war/221550-are-sanctions-not-working-how-russia-gets-western-components-for-its-weapons>
44. <https://www.reuters.com/technology/illicit-chip-flows-russia-seen-slowing-china-hong-kong-remain-transshipment-hubs-2024-07-21/>
45. <https://trap.org.ua/en/publications/hundreds-of-thousands-of-dollars-for-fleet-engines-how-russia-circumvents-sanctions-through-turkey-and-hong-kong/>
46. <https://www.csis.org/analysis/food-silent-weapon-russias-gains-and-ukraines-losses#:~:text=The%20USDA%20estimates%20that%20Russian,United%20Nations%20in%20early%202022.>
47. <https://asiasociety.org/australia/food-fight-russias-grain-diplomacy-reshaping-global-markets>
48. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c72ve44j72qo>
49. <https://bizagro.com.ua/hroniki-zernovogo-shantazhu-abo-yak-rosiya-vikoristovuye-zernovu-ugodu-shhob-znyati-sanktsiyi/>
50. <https://analytics.intsecurity.org/en/russia-energy-war/>
51. <https://apnews.com/article/europe-russia-gas-contracts-2027-hungary-slovakia-64a06c9062832ff92047cb736b896f78>
52. https://lb.ua/society/2023/03/02/547622_kraini_zahodu_zaklikali_oae.html
53. <https://finclub.net/news/oae-vyrishyly-obmezhyty-postachannia-tovariv-iz-yes-dorosi.html>
54. [96](https://english.nv.ua/business/sanctions-loophole-russian-oil-tankers-hide-under-</div><div data-bbox=)

uae-registration-50494582.html

55. <https://yle.fi/a/74-20146422>
56. <https://www.petersandpeters.com/2023/10/05/turkey-a-hub-for-russa-sanctions-violations/>
57. <https://www.reuters.com/default/turkeys-economic-alignment-with-russia-is-risky-bet-2025-06-18/>
58. <https://csd.eu/publications/publication/the-kremlin-playbook-in-tuerkiye/>
59. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2025-01-15/us-sanctions-targeting-russian-energy-assets-serbia>
60. <https://balkaninsight.com/2024/10/31/us-sanctions-companies-from-serbia-montenegro-for-military-exports-to-russia/>
61. <https://platformraam.nl/uit-andere-media-geselecteerd/2862-russia-and-the-limits-of-international-isolation>
62. <https://moderndiplomacy.eu/2025/03/16/is-russia-really-isolated-the-increasing-importance-of-east-and-south-diplomacy/>
63. https://www.ft.com/content/e2c1b3d8-4626-49fd-bcdc-5596856e9cbb?accessToKen=zwAGDHdQDMpokdPiwbPYRiZJ_d083FWWhW6cuw.MEQCIGcOdiLExPmj7NpAL15J5cJOtuNdvQf_yuvNk5loSP3MAiB4jRYDxjEjLEK-FGnJakCxNllnahDQQPTwalhWg8cU5A&sharetype=gift&token=ede7983b-1c31-4bae-8874-050d08a5bd75
64. https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine/financial-and-business-service-measures_en
65. <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-policy-monitor/measures/3882/united-states-of-america-enacts-a-full-prohibition-on-new-investments-by-us-nationals-in-the-russian-federation-and-other-economic-sanctions>
66. <https://www.lawsociety.org.uk/topics/anti-money-laundering/sanctions-guide>
67. <https://www.brusselstimes.com/eu-affairs/986774/european-parliament-growing-calls-for-full-investigation-into-exposed-russian-influence-network>
68. <https://eur-lex.europa.eu/eli/C/2023/1226/oj/eng>
69. https://www.eeas.europa.eu/eeas/information-integrity-and-countering-foreign-information-manipulation-interference-fimi_en

70. <https://www.politico.eu/article/european-parliament-internal-investigation-fraud-roberta-metsola/>
71. <https://www.justice.gov/archives/opa/pr/us-citizens-and-russian-intelligence-officers-charged-conspiring-use-us-citizens-illegal>

Розділ 5.

Висновки
та рекомендації

Після повномасштабного вторгнення в Україну у лютому 2022 року міжнародна спільнота запровадила проти російської федерації безпрецедентні за своїм масштабом економічні та фінансові санкції. Цей звіт проводить глибокий аналіз ефективності існуючого санкційного режиму, виявляє ключові механізми адаптації та обходу обмежень, розроблені Кремлем, та пропонує комплексну, багатовимірну стратегію для подальшого посилення економічного тиску.

Початковий ефект санкцій був відчутним: на початку 2023 року доходи федерального бюджету рф від нафтогазового сектору впали на понад 40%, а профіцит поточного рахунку скоротився в рази, що свідчило про шоківий вплив на російську економіку.¹ Однак цей успіх виявився тимчасовим. Москва продемонструвала високу здатність до адаптації, швидко переорієнтувавши експортні потоки, створивши паралельну тіньову торговельну екосистему та використовуючи прогалини в архітектурі санкцій. В результаті, санкційний режим перетворився на «діряву блокаду», що дозволило російській економіці стабілізуватися на воєнних рейках і продовжувати фінансування агресії.¹

Ефективність майбутніх санкцій залежить від фундаментального перегляду підходу: переходу від фрагментарних, секторальних обмежень до інтегрованої стратегії, що націлена на герметизацію існуючих лазівок, використання нефінансових важелів тиску та системне руйнування мереж, які забезпечують обхід санкцій. Мета цього звіту – надати політикам та аналітикам вичерпну картину для ухвалення обґрунтованих рішень щодо подальшої економічної ізоляції агресора та позбавлення його ресурсів для ведення війни.

5.1. Оцінка поточного стану російської економіки і бюджету

На перший погляд, російська економіка демонструє стійкість. Зростання ВВП, зумовлене колосальними державними вливаннями у військово-промисловий комплекс (ВПК), створює ілюзію стабільності. Однак глибший аналіз показує, що ця модель є нестійкою та несе в собі значні системні ризики. Прогнози провідних міжнародних фінансових інституцій вказують на неминуче і різке сповільнення. Зокрема, Міжнародний валютний фонд (МВФ) прогнозує падіння темпів зростання реального ВВП рф з 4,1% у 2024 році до 1,5% у 2025 році та до 0,9% у 2026 році. Це прогнозоване зниження є одним з найстрімкіших серед усіх основних економік світу, що свідчить про вичерпання моделі зростання, заснованої на мілітаризації.² Світовий банк також прогнозує уповільнення до 1,6% у 2025 році та 1,1% у 2026 році.⁴

Ключовим індикатором внутрішньої напруги є монетарна політика. Центральний банк рф змушений утримувати надзвичайно високу ключову ставку – 18% станом на вересень 2025 року – для стримування інфляції, яка розганяється масованими бюджетними витратами на війну.⁵ Така жорстка монетарна політика пригнічує не-військові сектори економіки, обмежуючи доступ до кредитування для приватного бізнесу та споживачів, що підтверджується падінням прибутків комерційних банків.¹ Це

створює ризик переходу економіки в технічну рецесію, якщо політика не буде пом'якшена, що, в свою чергу, неможливо без ризику подальшого розгону інфляції.⁸

Таким чином, офіційні показники зростання ВВП маскують глибокі структурні дисбаланси. Економіка, за визнанням самої голови ЦБ рф Ельвіри Набіулліної, досягла межі своїх виробничих можливостей і швидко «перегрівается».² Зростання, керване виключно державними замовленнями для ВПК, не є стійким і не створює основи для довгострокового розвитку. Поєднання високої інфляції (прогноз на 2025 рік підвищено урядом рф до 7,6%⁹) з прогнозованим різким сповільненням ВВП вказує на високий ризик стагфляції – небезпечного стану, коли економічне зростання зупиняється, а ціни продовжують неконтрольовано зростати. Російська економіка потрапила в пастку: для фінансування війни потрібні високі бюджетні витрати, що генерують інфляцію; для боротьби з інфляцією потрібна висока ключова ставка, що вбиває невійськове економічне зростання. Це класична передумова для стагфляції, яка є набагато небезпечнішою за просту рецесію і може призвести до глибокої системної кризи.

Структура федерального бюджету рф зазнала радикальної трансформації, повністю підпорядкувавшись потребам ведення війни. У 2025 році сукупні видатки на статті «національна оборона» та «національна безпека і правоохоронна діяльність» сягають рекордних 41% від усіх видатків бюджету. Ця сума перевищує сукупні витрати на освіту, охорону здоров'я, соціальну політику та підтримку національної економіки разом узяті, що свідчить про повну мілітаризацію державних фінансів.¹⁰

Така структура видатків у поєднанні з нестабільними доходами призводить до неконтрольованого зростання бюджетного дефіциту. За перші сім місяців 2025 року дефіцит федерального бюджету сягнув 4,9 трлн рублів, що значно перевищило річний план, закладений на рівні 3,8 трлн рублів.¹³ Це змусило Міністерство фінансів рф офіційно підвищити прогноз дефіциту на 2025 рік з 0,5% ВВП до 1,7% ВВП.⁹

Основним джерелом фінансування цього дефіциту є Фонд національного добробуту (ФНД) – ключовий стабілізаційний інструмент Кремля, який накопичувався роками за рахунок надприбутків від експорту енергоносіїв. Зараз цей фонд зазнає системного та прискореного скорочення. Обсяг ліквідної (тобто доступної для використання) частини ФНД впав з \$145 млрд у липні 2022 року до лише \$39 млрд станом на 1 травня 2025 року – падіння майже вчетверо з початку повномасштабної війни.¹⁵

Це свідчить про те, що російський бюджет потрапив у фіскальну пастку. З одного боку, військові видатки є негнучкими і не можуть бути скорочені без серйозних політичних та військових наслідків для режиму. З іншого боку, дохідна база, особливо нафтогазова, є вкрай волатильною та вразливою до санкційного тиску. Це змушує уряд «проїдати» резерви, які вичерпуються значно швидше, ніж очіувалося. Коли ліквідна частина ФНД буде вичерпана, уряд постане перед вибором: або скорочувати військові чи соціальні програми (що загрожує внутрішньою стабільністю), або вда-

ватися до масштабної емісії рубля, що неминуче призведе до гіперінфляції та повного розбалансування економіки. Саме ця фіскальна пастка робить бюджет головною вразливістю режиму.

Ключовою вразливістю російського бюджету залишається його висока залежність від експорту енергоносіїв. У січні-липні 2025 року надходження до бюджету від нафтогазового сектору скоротилися на 19% порівняно з аналогічним періодом минулого року, склавши \$69,2 млрд.¹⁷ Це падіння зумовлене комплексом факторів: зниженням середньої ціни на російську нафту марки Urals (до \$60,37 за барель), що є прямим наслідком санкцій, а також зміцненням рубля, яке зменшує рублевий еквівалент валютних доходів.¹³

Ця тенденція створює фундаментальну загрозу для виконання бюджетних планів. Бюджет РФ на 2025 рік верстався з розрахунку середньої ціни на нафту вище \$70 за барель. Водночас МВФ прогнозує зниження середньої ціни Brent до \$68,18, а сам Мінфін РФ був змушений скоригувати свій прогноз ціни Urals до \$56 за барель.² Такий розрив між запланованими та очікуваними доходами означає, що дефіцит бюджету, ймовірно, буде ще більшим, ніж прогнозується, що прискорить вичерпання резервів ФНД.

Таблиця 5.1. Ключові макроекономічні показники Російської Федерації (2023-2026 рр., прогноз)

Показник	2023	2024	2025 (прогноз)	2026 (прогноз)	Джерела
Зростання реального ВВП (%)	3,6	4,1	1,5	0,9	3
Інфляція (річна, %)	7,4	7,8	7,6	4,0	9
Ключова ставка ЦБ РФ (на кінець періоду, %)	16,0	16,0	18,0 (станом на 09/2025)	н/д	5
Дефіцит федерального бюджету (% ВВП)	1,9	0,9	1,7	0,8	9
Нафтогазові доходи (млрд \$)	99,3	129,6	104,4	101,0	4

Ліквідна частина ФНД (млрд \$)	78,0	55,0	39,0 (станом на 05/2025)	н/д	15
--------------------------------	------	------	--------------------------	-----	----

Аналіз поточного стану російської економіки виявляє кілька критичних вразливостей, які можуть бути використані для посилення санкційного тиску:

Залежність від нафтогазових доходів: Бюджет залишається надзвичайно чутливим до будь-яких коливань цін на енергоносії та обсягів їх експорту. Подальше зниження цих доходів є найшвидшим шляхом до поглиблення фіскальної кризи.

Вичерпання резервів: Стрімке скорочення Фонду національного добробуту обмежує здатність уряду фінансувати дефіцит. Повна витрата ліквідної частини ФНД стане точкою неповернення, що змусить Кремль вдаватися до болючих та дестабілізуючих економічних заходів.

Структурна деградація економіки: Модель зростання, заснована на ВПК, не є стійкою. Вона призводить до «перегріву», витіснення приватних інвестицій та технологічного відставання в цивільних секторах. Довгостроковий тиск на цю модель поглибить структурну деградацію.

Монетарна дилема: Центральний банк змушений обирати між стримуванням інфляції та підтримкою економічного зростання. Посилення зовнішнього тиску загорить цю дилему, обмежуючи простір для маневру регулятора.

5.2. Посилення санкцій щодо експорту росії

Нафтове ембарго та цінова стеля: від «дірвявої блокади» до герметичного контролю. Запровадження у грудні 2022 року ембарго на морські поставки російської нафти та встановлення цінової стелі (price cap) на рівні \$60 за барель були спрямовані на підриг фінансової основи російської воєнної машини. Початковий ефект був значним, однак росія швидко адаптувалася, створивши складну систему обходу санкцій, що дозволило їй стабілізувати доходи. У 2024 році доходи РФ від експорту нафти й газу сягнули \$235 млрд, що майже зрівнялося з доковідними показниками, демонструючи неефективність статичної цінової стелі.¹

Визнаючи ці недоліки, 18-й пакет санкцій ЄС, що набуває чинності з 3 вересня 2025 року, вводить новий, значно більш досконалий механізм — «динамічну» цінову стелю.²⁰ Вона встановлюватиметься на рівні, що на 15% нижчий за середню ринкову ціну російської нафти за попередні місяці, і буде регулярно переглядатися.¹ Очікується, що початковий рівень стелі становитиме близько \$47,60 за барель.²⁰

Цей крок знаменує фундаментальну зміну в стратегії Заходу. Це перехід від спроби встановити статичний бар'єр, який легко обійти, до створення постійного, керованого механізму тиску. Статична стеля в \$60 провалилася, оскільки ринок динамічний: коли ціни були нижчими, вона була непотрібною; коли вищими – її масово обходили.¹ Нова динамічна стеля, навпаки, прив'язана до ринку, що робить її релевантною за будь-яких цінових умов. Це змушує покупців, які хочуть користуватися західними послугами (страхування, фінансування, фрахт), вимагати від росії нижчу ціну, навіть якщо вони не є частиною санкційної коаліції. Таким чином, Захід не просто встановлює ліміт, а вбудовує механізм зниження російських доходів у саму структуру глобальної торгівлі нафтою. Мета – інституціоналізувати постійний дисконт на російську нафту, гарантуючи, що росія структурно зароблятиме менше за своїх конкурентів. За прогнозами, новий механізм може скоротити валютні надходження росії на \$10-20 млрд на рік.¹

«Тіньовий флот»: комплексна стратегія нейтралізації ключового інструменту обходу санкцій. Для нейтралізації ефекту цінової стелі росія створила масштабну паралельну логістичну інфраструктуру – так званий «тіньовий флот». Його розмір оцінюється в 600-1400 суден, і він забезпечує до 82% морського експорту російської нафти.¹ Цей флот складається переважно зі старих танкерів, середній вік яких сягає 17-20 років і більше, що значно перевищує галузеві норми безпеки.¹ Для обходу обмежень використовуються різноманітні обманні практики: відключення або підміна даних Автоматичної ідентифікаційної системи (AIS), перевалка нафти з судна на судно (ship-to-ship) у відкритому морі, часта зміна «зручних прапорів» та використання складних офшорних структур для приховування реальних власників.¹

Найбільшою вразливістю «тіньового флоту» є не фінансова, а екологічна та безпекова складова. Більшість цих суден не мають належного страхового покриття від надійних міжнародних клубів P&I, покладаючись на сумнівні поліси від російських компаній, які не здатні покрити багатомільярдні збитки від великої аварії.¹ Загроза розливу нафти зі старих, незастрахованих танкерів у вузьких та екологічно чутливих морських протоках (наприклад, Данських) створює потужний легальний важіль тиску.

Прибережні держави можуть використовувати норми міжнародного морського права (UNCLOS, MARPOL) щодо безпеки судноплавства для затримки або заборони проходу небезпечних суден. Це дозволяє реформувати протидію з «виконання санкцій», що може викликати опір третіх країн, на «захист довкілля» – загальноприйнятну глобальну норму. Данія, яка контролює ключові проходи з Балтійського моря, вже розпочала програму посилення інспекцій танкерів на предмет наявності належного страхування та технічної справності.²³ Такий підхід створює величезні логістичні проблеми для росії, зриває графіки поставок і збільшує витрати, ефективно підриваючи роботу «тіньового флоту». Це перетворює рішення росії (створення флоту) на її нову величезну проблему.

Газовий парадокс: закриття лазівки для російського ЗПГ та блокування майбутніх проєктів. Газовий сектор демонструє найбільш різку суперечність у санкційній політиці Заходу. З одного боку, ЄС досяг значного успіху у зменшенні залежності від російського трубопровідного газу: його частка в імпорті ЄС впала з 48% у 2021 році до 11-12% у першій половині 2025 року.¹

З іншого боку, на тлі цього падіння спостерігається парадоксальне зростання імпорту російського зрідженого природного газу (ЗПГ). У 2024 році поставки російського ЗПГ до ЄС зросли на 18%.¹ Росія залишається другим за величиною постачальником ЗПГ до Євросоюзу (після США), контролюючи 17% ринку в першому кварталі 2025 року.²⁶ Найбільшими покупцями є Іспанія, Франція та Бельгія.¹ У першій половині 2025 року країни ЄС заплатили за російський ЗПГ 4,48 млрд євро.²⁸

Відсутність санкцій проти російського ЗПГ є найбільшою прогалиною в енергетичній політиці ЄС. Росія, втрачаючи ринок трубопровідного газу, просто перенаправила фінансові потоки через інший канал, продовжуючи отримувати мільярди євро від тих самих країн, які фінансують оборону України. Це не просто економічна невідповідність, а стратегічний провал, який підриває всю логіку санкцій. Єврокомісія запропонувала план повної відмови від усього російського газу (включно з ЗПГ) до 2027 року, однак його реалізація досі блокується окремими країнами-членами, що захищають свої короткострокові комерційні інтереси.¹

Стратегічні товари (уран, добрива, метали, алмази): зменшення залежності Заходу та обмеження доходів рф. Ситуація в ядерному секторі є наслідком багаторічної стратегічної помилки Заходу. США та ЄС опинилися в критичній залежності від російської державної корпорації «Росатом», яка контролює близько 46% світових потужностей зі збагачення урану.¹ Росія постачає близько 25% збагаченого урану для американських реакторів та до 30% послуг зі збагачення для європейських АЕС.¹ У 2024 році США імпортували російський уран на суму \$624 млн, а ЄС – на понад 700 млн євро.³³ Ця самотворена залежність надала росії фактичний «санкційний щит» у критично важливому високотехнологічному секторі. Хоча Україна ввела санкції проти «Росатому» та його мережі у серпні 2025 року, повноцінні західні обмеження досі відсутні.³⁶

Схожа ситуація спостерігається і в інших секторах. Виведення російського зерна та добрив з-під прямих санкцій з гуманітарних міркувань було перетворено Кремлем на інструмент геополітичного впливу. Росія позиціонує себе як «гаранта продовольчої безпеки» для країн Глобального Півдня, посилюючи їхню економічну залежність та політичну лояльність.¹ Санкції G7 проти російських алмазів, які приносять рф до \$4,5 млрд доходу щорічно, ефективно обходяться через змішування сировини в торгових хабах Індії та Бельгії.¹ Залежність західної аерокосмічної та автомобільної промисловості від російського титану, паладію та нікелю також продовжує стримувати введення повних ембарго.¹

5.3. Посилення санкцій щодо імпорту в росію та оцінки їх наслідків

Технологічна блокада ВПК: аналіз потоків товарів подвійного призначення та їх кінцевих споживачів. Незважаючи на значні зусилля, повністю перекрити доступ російського ВПК до західних технологій не вдалося. Російська військова промисловість залишається критично залежною від імпортних компонентів, особливо в таких сферах, як мікроелектроніка, оптичні системи, високоточні верстати та авіаційні двигуни. Аналіз захопленої російської військової техніки показує, що фактично 95% усіх критично важливих іноземних компонентів, знайдених у високоточній зброї, походять з країн, які надають військову допомогу Україні, причому 72% з них – від компаній, що базуються у США.¹

Прямі поставки підсанкційних товарів з країн коаліції (ЄС, США, Велика Британія, Японія, Південна Корея та ін.) практично припинилися. У 2024 році їх обсяг скоротився до менш ніж \$200 млн.¹ Однак цей прямий імпорт був заміщений значно складнішими та дорожчими схемами «паралельного імпорту» через треті країни. Поставки високотехнологічної продукції від провідних західних брендів (наприклад, Intel, Analog Devices, Texas Instruments) різко впали, але їхнє місце на російському ринку зайняли менш відомі китайські та гонконзькі фірми-посередники, такі як Nekom Limited та Fineline Asia Ltd, які часто не перебувають під санкціями і спеціалізуються на реекспорті західних компонентів.¹

Нейтралізація «паралельного імпорту»: тиск на транзитні юрисдикції та компанії-посередники. Основними країнами-хабами, через які росія реалізує схеми «паралельного імпорту», є Китай (включно з Гонконгом), Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати, Сербія та країни Центральної Азії (Казахстан, Киргизстан, Вірменія, Узбекистан).¹ Механізми обходу включають створення мережі підставних компаній, фальсифікацію митних документів та сертифікатів кінцевого споживача, зміну товарних кодів для маскуванню продукції (наприклад, як «запчастини» чи «будівельне обладнання»), а також роздрібнення великих партій на менші для уникнення посиленого контролю.¹

Яскравим прикладом є схема постачання обладнання німецької компанії Siemens на Бійський олеумний завод – російське підприємство з виробництва вибухівки. Обладнання було закуплено через російського посередника, який, у свою чергу, отримав його від китайського постачальника Huizhou Funn Tek, що дозволило приховати кінцевого військового споживача.¹ Аналогічні схеми використовуються для постачання верстатів. Наприклад, продукція японської компанії Tsugami, незамінна для російського ВПК, масово постачається до рф через китайських посередників, а обсяги поставок з початку війни зросли більш ніж у 20 разів.¹

Росія залежить від складних, багатоланкових і дорогих схем обходу. Кожна ланка в цьому ланцюгу – банк-посередник, логістична компанія, фіктивна фірма в третій

країні – є потенційною точкою для удару. Західним спецслужбам та фінансовим розвідкам не потрібно блокувати абсолютно всі канали; достатньо системно руйнувати найбільш ефективні з них. Санкції, націлені на конкретні компанії-посередники в Туреччині, ОАЕ, Сербії та інших юрисдикціях, змушують росію постійно шукати нові, ще менш ефективні та більш дорогі маршрути.¹ Таким чином, мета полягає не в досягненні повної блокади, що є майже неможливим, а у створенні постійного «тертя» в системі постачання, яке робить логістику настільки дорогою, повільною та ненадійною, що ВПК не може підтримувати високі темпи виробництва.

Уніфікація та координація: подолання асиметрії в експортному контролі та створення єдиного санкційного механізму G7+. Однією з найголовніших причин, чому існують шляхи обходу санкційного режиму, є відсутність повної синхронізації та координації між країнами-партнерами. Санкційні списки США, ЄС, Великої Британії та інших союзників не є ідентичними, що створює «сірі зони». Компанії, що перебувають під санкціями в одній юрисдикції, можуть продовжувати вільно працювати в іншій. Наочним прикладом є державна корпорація «Ростех»: США та Україна наклали на неї обмеження ще до повномасштабного вторгнення, тоді як ЄС та інші партнери – лише після нього, а Швейцарія – аж у середині 2023 року. Більше того, часто під санкції потрапляють лише холдингові компанії, тоді як їхні численні дочірні підприємства, що безпосередньо залучені до виробництва, залишаються поза списками.¹

Також існують розбіжності в правових підходах до експортного контролю. США використовують екстериторіальний механізм ECCN (Export Control Classification Number), який має глобальний радіус дії і вимагає ліцензії на експорт чутливих товарів до будь-якої країни, якщо існує ризик їх потрапляння до РФ. ЄС, навпаки, здебільшого реагує на порушення постфактум, що є менш ефективним для запобігання обходу.¹

Ця відсутність єдиного, синхронізованого санкційного режиму є головною слабкістю, «ахіллесовою п'ятою», якою активно користується росія. Створення постійного «санкційного штабу» при G7+ для уніфікації списків, гармонізації правових підходів та координації розвідувальної інформації могло б кардинально підвищити ефективність тиску та закрити більшість існуючих лазівок.

Таблиця 5.2: Ключові юрисдикції та механізми «паралельного імпорту» товарів подвійного призначення

Юрисдикція	Ключові товари	Механізм обходу	Приклади компаній/схем
Китай / Гонконг	Мікроелектроніка, напівпровідники, верстати, компоненти для дронів	Реекспорт західних товарів, постачання власних аналогів, використання фірм-посередників	Постачання обладнання Siemens через Huizhou Funn Tek; експорт верстатів Tsugami через Ele Technology. ¹

Туреччина	Верстати, електроніка, компоненти для ВПК	Реекспорт товарів з ЄС, США, Тайваню; фінансове посередництво	Реекспорт тайванських верстатів; діяльність компанії FELIT DIS TICARET LIMITED SIRKETI.1
OAE	Мікročипи, електроніка, фінансові послуги	Логістичний та фінансовий хаб, реекспорт, створення підставних компаній	Зростання експорту мікročипів у 15 разів у 2022 році; базування компаній "тіньового флоту".1
Сербія	Військове радіообладнання, товари подвійного призначення	Прямі поставки російським компаніям ВПК, відмова від приєднання до санкцій ЄС	Експорт радіостанцій компанією Ventrade DOO російській фірмі "Промзв'язрадіо".1
Центральна Азія (Казахстан, Киргизстан, Вірменія)	Електроніка, автозапчастини, промислове обладнання	Використання слабкого митного контролю в межах ЄАЕС, створення фіктивних маршрутів	Іспанська мережа з фіктивними компаніями у Вірменії та Киргизстані для експорту верстатів.1

5.4. Посилення санкцій щодо банківського сектору росії та оцінки їх наслідків

Фінансова ізоляція: завершення відключення від SWIFT та протидія альтернативним платіжним системам (СПФС). Попри поширену думку, фінансова ізоляція росії не є повною. З понад 330 російських банків лише кілька десятків перебувають під повними блокуючими санкціями та відключені від міжнародної системи обміну фінансовими повідомленнями SWIFT.¹ Це залишає значні канали для проведення міжнародних транзакцій, особливо з країнами, що не приєдналися до санкцій.

У відповідь на обмеження росія активно розвиває власну альтернативу SWIFT – Систему передачі фінансових повідомлень (СПФС). Станом на початок 2025 року до неї підключилося 159 нерезидентів з 20 країн, переважно з ЄАЕС, Китаю та Близького Сходу.⁴⁴ Хоча обсяг транзакцій через СПФС залишається обмеженим порівняно зі SWIFT, ця система є важливим інструментом для обходу санкцій. Усвідомлюючи цю загрозу, США та ЄС почали вводити санкції проти іноземних банків, що використовують СПФС для допомоги росії.¹

Підключення іноземного банку до СПФС є чітким «червоним прапорцем», що свідчить про його готовність свідомо обслуговувати російські інтереси в обхід санкцій.

Це дає західним регуляторам пряму і обґрунтовану підставу для застосування вторинних санкцій, перетворюючи СПФС з інструменту обходу на інструмент ідентифікації та покарання порушників.

Вторинні санкції: посилення тиску на банки-посередники в третій країнах. Застосування вторинних санкцій, або навіть погроза їх застосування, виявилось одним з найефективніших інструментів тиску. Указ Президента США від грудня 2023 року, що дозволив накладати санкції на іноземні фінансові установи за допомогу російському ВПК, мав значний охолоджуючий ефект. Банки в Китаї, Туреччині та ОАЕ, побоюючись втратити доступ до доларової системи, різко посилили процедури комплаєнсу. Це призвело до багатомісячних затримок або навіть повної відмови у проведенні платежів за російську нафту та інші товари, що створює серйозні проблеми для російських експортерів.¹

У червні 2024 року Міністерство фінансів США зробило наступний крок, розширивши визначення «військово-промислової бази росії». Тепер під нього підпадають усі особи та компанії, що перебувають під санкціями відповідно до Указу 14024, включаючи такі системоутворюючі банки, як Сбербанк та ВТБ.¹ Це означає, що будь-яка значна транзакція з цими банками, навіть якщо вона формально не пов'язана з ВПК, наражає іноземну фінансову установу на ризик вторинних санкцій. Такий підхід значно підвищує токсичність будь-якої співпраці з російською фінансовою системою.

Боротьба з «економічними пособниками»: санкції проти «енейблерів» та крипто-платформ. Ефективний обхід санкцій був би неможливим без участі так званих «енейблерів» – юридичних, аудиторських, консалтингових та інвестиційних компаній, які допомагають створювати складні офшорні структури, приховувати реальних бенефіціарів та управляти активами підсанкційних осіб.¹ Законодавство багатьох західних країн, зокрема США, досі має значні лазівки, які звільняють юристів від зобов'язань щодо боротьби з відмиванням грошей (AML), посилаючись на адвокатську таємницю. Це дозволяє їм безперешкодно обслуговувати інтереси російських олігархів.⁵⁰

Водночас росія все активніше використовує криптовалюти, стейблкоїни та анонімізуючі сервіси (міксери) для проведення транскордонних платежів та фінансування імпорту товарів подвійного призначення.¹ Протидія цим схемам вимагає посилення регулювання крипто-ринку, запровадження санкцій проти бірж та міксерів, які обслуговують російські інтереси, та усунення юридичних лазівок для «енейблерів».

5.5. Посилення санкцій щодо зовнішньої діяльності росії та оцінки їх наслідків

Протидія російському впливу в Глобальному Півдні. В умовах дипломатичної ізоляції з боку Заходу росія переорієнтувала свою зовнішню політику на країни Гло-

бального Півдня, намагаючись сформувати коаліцію «незадоволених» існуючим світовим порядком. Ідеологічною основою цієї стратегії є просування концепції «багатопольярного світу» та маніпулятивне використання «антиколоніальних» наративів. Росія позиціонує себе як лідера, що кидає виклик гегемонії Заходу, що знаходить відгук у країнах з історичними образами на колоніальне минуле.¹

Для реалізації цієї стратегії використовуються різноманітні інструменти:

- **Дипломатія:** Активізація візитів високопосадовців (зокрема, міністра закордонних справ Лаврова) до країн Африки та Латинської Америки.¹
- **Саміти:** Проведення масштабних форумів, таких як «росія-Африка», для демонстрації політичної підтримки та укладання угод.¹
- **Економічний вплив:** Інвестиції та торговельні угоди, особливо в Африці, часто пов'язані з доступом до природних ресурсів (нафта, газ, дорогоцінні метали) в обмін на послуги з безпеки, що надаються російськими ПВК.¹
- **Пропаганда:** Використання послів та державних ЗМІ (RT, Sputnik) для поширення кремлівських наративів та дискредитації Заходу.¹

Росія конкурує із Заходом у Глобальному Півдні не стільки економічною потужністю (її інвестиції та обсяги торгівлі мізерні порівняно з ЄС, США та Китаєм), скільки ідеологічно та політично.¹ Вона успішно експлуатує розчарування існуючим світовим порядком, пропонуючи не економічну альтернативу, а політичний союз проти Заходу. Ефективна протидія цьому вимагає від західних країн не лише збільшення фінансової допомоги та інвестицій, а й фундаментальної зміни власного підходу – переходу від менторського тону до рівноправного партнерства, визнання законних інтересів країн, що розвиваються, та допомоги у вирішенні їхніх прагматичних проблем, таких як доступ до інфраструктури, освіти та охорони здоров'я.

Гібридна війна в Європі: викриття та нейтралізація мереж політичного впливу, пропаганди та втручання у вибори. Паралельно з дипломатичним наступом на Глобальному Півдні, росія веде масштабну гібридну війну на території ЄС з метою дестабілізації, поглиблення розбіжностей та підризу європейської єдності. Основними методами є:

- **Формування проросійського лобі:** Створення та фінансування мереж, які здійснюють підкуп європейських політиків для просування проросійських ініціатив та наративів.¹
- **Пропаганда та дезінформація:** Використання контрольованих медіа-платформ, таких як «Голос Європи», пов'язаний з Віктором Медведчуком, для поширення дезінформації та впливу на громадську думку напередодні виборів.¹
- **Втручання у вибори:** Здійснення кібератак на виборчу інфраструктуру (як це

було в Румунії та Польщі), поширення дезінформації та фінансова підтримка лояльних політичних сил, таких як «Національне об'єднання» у Франції та «Альтернатива для Німеччини».¹

- **Енергетичний шантаж:** Використання залишків енергетичної залежності окремих країн ЄС (наприклад, Угорщини та Словаччини) як важеля для блокування санкцій та інших рішень на рівні ЄС.¹

У відповідь на ці загрози ЄС та його члени посилюють контррозвідувальну діяльність, запроваджують санкції проти пропагандистських ресурсів та їхніх організаторів, а Європейський Парламент ухвалює резолюції, що закликають до посилення боротьби з іноземним втручанням.¹

Заморожені активи: правові та політичні шляхи від блокування до конфіскації на користь України. Одним з найпотужніших фінансових ударів по росії стало замороження близько \$300 млрд активів її Центрального банку в юрисдикціях країн G7.¹ Ці кошти є значним потенційним ресурсом для фінансування відновлення України. Однак існують серйозні юридичні перешкоди для їх повної конфіскації, пов'язані з міжнародно-правовим принципом суверенного імунітету держав.¹

Побоювання щодо можливих контрзаходів з боку росії (наприклад, конфіскації активів західних компаній) та потенційної дестабілізації світової фінансової системи (якщо інші країни почнуть виводити свої резерви з долара та євро) стримують західні уряди від рішучих кроків. Тим не менш, у 2024-2025 роках було досягнуто політичного консенсусу щодо використання доходів, які генерують заморожені активи, для надання фінансової допомоги Україні. Це є важливим першим кроком, але подальша робота має бути спрямована на розробку міжнародно-правового механізму, який дозволить здійснити повну конфіскацію самих активів як справедливую компенсацію за збитки, завдані агресією.

5.6. Висновки та пріоритетні рекомендації

Санкційна політика проти росії, попри свою безпрецедентність, досягла межі ефективності у своєму поточному форматі. Здатність Кремля адаптуватися, створювати тіньові торговельні та фінансові екосистеми, а також використовувати стратегічні залежності Заходу та прогалини в координації, вимагає переходу від реактивних заходів до проактивної, комплексної стратегії економічного виснаження. Подальший успіх залежить від герметизації існуючих лазівок, посилення вторинних санкцій та системного руйнування мереж обходу.

Пріоритетні рекомендації згруповані за терміновістю та потенційним ефектом, що представлено у підсумковій матриці.

Таблиця 5.3: Матриця рекомендованих санкцій та їх очікуваного впливу

Рекомендована дія	Цільовий сектор/ суб'єкт	Очікуваний вплив на економіку РФ	Термін реалізації	Ключові виконавці
Короткострокові (до 6 місяців)				
Агресивне зниження динамічної цінової стелі на нафту до рівня \$30-35/барель	Експорт нафти, нафтогазові доходи бюджету	Різне скорочення валютних надходжень (на \$30-40 млрд/рік), поглиблення дефіциту бюджету.	1-3 місяці	G7+, ЄС
Повне ембарго на імпорт російського ЗПГ до ЄС	Експорт газу, "Газпром", "Новатек"	Втрата преміального ринку, скорочення доходів на \$8-10 млрд/рік, підрич стратегії переорієнтації експорту.	3-6 місяців	ЄС
Розширення санкцій проти "тінювого флоту" та портів, що його обслуговують	Морська логістика, експорт нафти	Зрив графіків поставок, значне здорожчання фрахту та страхування, зниження обсягів експорту.	Постійно	США, ЄС, Велика Британія, Данія
Середньострокові (6-18 місяців)				
Створення єдиного санкційного механізму G7+ з уніфікованими списками	Всі сектори економіки, ВПК, фінансовий сектор	Закриття лазівок, пов'язаних з асиметрією списків, підвищення ефективності експортного контролю.	12-18 місяців	G7+
Вторинні санкції проти всіх іноземних банків, підключених до СПФС	Банківський сектор, міжнародні розрахунки	Повна фінансова ізоляція, унеможливлення використання альтернативних платіжних систем.	6-12 місяців	США (ОФАС)

Розробка та фінансування програм зменшення залежності від "Росатому"	Ядерна енергетика, високотехнологічний експорт	Створення умов для запровадження повноцінних санкцій проти "Росатому" в майбутньому.	12-18 місяців	США, ЄС
Довгострокові (18+ місяців)				
Розробка конкурентної економічної пропозиції для країн Глобального Півдня	Зовнішня політика, дипломатія	Ослаблення геополітичного впливу рф, формування прозахідної коаліції.	Постійно	США, ЄС, G7+
Створення міжнародного правового механізму для конфіскації заморожених активів рф	Суверенні активи ЦБ рф	Забезпечення джерела фінансування для відновлення України, створення прецеденту відповідальності агресора.	24+ місяців	G7+, ООН

Лише комплексний та скоординований підхід, що поєднує посилення існуючих обмежень із новими, асиметричними заходами, допоможе забезпечити перемогу над агресором не лише на полі бою, а й у геополітичному та економічному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прогноз МВФ: економіка росії різко сповільниться після двох років зростання | [Mind.ua](https://mind.ua/news/20292603-prognoz-mvf-ekonomika-rosiyi-rizko-spovilnitsya-pislya-dvoh-rokiv-zrostannya), доступ отримано вересня 2, 2025, <https://mind.ua/news/20292603-prognoz-mvf-ekonomika-rosiyi-rizko-spovilnitsya-pislya-dvoh-rokiv-zrostannya>
2. Прогноз МВФ щодо перспектив світової економіки на 2025-2026 роки, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/prohnoz-mvf-shchodo-perspektyv-svitovoyi-ekonomiky-na-2025-2026>
3. Економіка росії: дослідження ресурсів ворога для ведення війни проти України - ILI, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.libertyinstitute.org/articles/ekonomika-agresora>
4. Ключевая ставка Банка России | Банк России, доступ отримано вересня 2, 2025, https://www.cbr.ru/hd_base/keyrate/
5. Банк России снизил ключевую ставку до уровня 18% годовых | Новости - Garant.ru, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.garant.ru/news/1823877/>
6. Банк России принял решение снизить ключевую ставку на 200 б.п., до 18,00% годовых, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.cbr.ru/press/keypr/>
7. Ключевая ставка Банка России. Перспективы снижения в 2025 году, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://roscongress.org/materials/klyuchevaya-stavka-banka-rossii-perspektivy-snizheniya-v-2025-godu/>
8. Росія підвищила більш ніж втричі очікуваний дефіцит бюджету. - Збруч, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://zbruc.eu/node/121304>
9. У 2025 році росія планує збільшити витрати на оборонні потреби – ISW - Букви, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://bukvy.org/u-2025-roczy-rosiya-planuye-zbilshyty-vytratyty-na-oboronni-potreby-isw/>
10. У РФ схвалили трирічний бюджет із рекордними витратами на війну в 2025 році, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rf-derzhduma-bjudzhet-na-vijnu/33210916.html>
11. У росії затвердили нереалістичний бюджет на 2025 рік, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.szru.gov.ua/news-media/news/u-rosii-zatverdily-nerealistychnyi-byudzhet-na-2025-rik>
12. Дефіцит бюджету росії перевищив річний план - [Korrespondent.net](https://ua.korrespondent.net/business/economics/4805836-defitsyt-buidzhetu-rosii-perevyschiv-richnyi-plan), доступ отримано вересня 2, 2025, <https://ua.korrespondent.net/business/economics/4805836-defitsyt-buidzhetu-rosii-perevyschiv-richnyi-plan>

13. Дефіцит бюджету РФ за сім місяців суттєво перевищив річний план - Слово і Діло, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.slovoidilo.ua/2025/08/08/novyna/finansy/deficyt-byudzhetu-rf-sim-misyacziv-suttyevo-perevyshhyv-richnyj-plan>
14. Дефіцит бюджету РФ уже досягнув річного прогнозу - Букви, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://bukvy.org/deficyt-byudzhetu-rf-uzhe-dosyagnuv-richnogo-prognuzy/>
15. Військові витрати Росії у 2025 році встановили рекорд - Букви, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://bukvy.org/ponad-580-mln-na-den-vijskovi-vytraty-rosiyi-vstanovyly-novyj-rekord/>
16. Росія втратила мільярди: нафтогазові доходи обвалилися майже на \$17 млрд - Мінфін, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://minfin.com.ua/ua/2025/08/08/156236014/>
17. Зовнішня розвідка: нафтогазові доходи бюджету Росії скоротилися на \$17 млрд - LB.ua, доступ отримано вересня 2, 2025, https://lb.ua/society/2025/08/07/690320_zovnishnya_rozvidka_naftogazovi.html
18. Бюджет Росії через обвал цін на нафту втратив майже \$17 мільярдів - розвідка, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/4023257-budzet-rosii-cerez-obval-cin-na-naftu-vtrativ-majze-17-milardiv-rozvidka.html>
19. Динамічне обмеження ціни на російську нафту запрацює 3 вересня – ЄП, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.nefterynok.info/novosti/dinamichne-obmejjennya-cini-na-rosiysku-naftu-zapracuju-3-veresnya--p>
20. Нова цінова стеля на російську нафту набуде чинності 3 вересня, - Єврокомісія, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://novynarnia.com/2025/08/06/novaczinova-stelya-na-rosijsku-naftu-nabude-chynnosti-3-veresnya-yevrokomisiya/>
21. У Єврокомісії розповіли, коли запрацює нова стеля ціни на російську нафту, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.euointegration.com.ua/news/2025/08/6/7217427/>
22. Протидія тіншовому флоту РФ та нові заборони: що чекати від головування Данії у ЄС, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.euointegration.com.ua/experts/2025/07/2/7215035/>
23. Данія посилює контроль за танкерами тіншового флоту РФ - Укрінформ, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3956884-dania-posilue-kontrol-za-tankerami-tinovogo-flotu-rf.html>
24. EU trade with Russia - latest developments - Statistics Explained ..., доступ отримано

мано вересня 2, 2025, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_trade_with_Russia_-_latest_developments

25. EU imports of energy products - latest developments - Statistics Explained - Eurostat, доступ отримано вересня 2, 2025, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_imports_of_energy_products_-_latest_developments
26. Increase in imports of liquefied gas, drop in petroleum - News articles - Eurostat, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250626-2>
27. EU increases its imports of Russian liquefied natural gas in six months - Euromaidan Press, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://euromaidanpress.com/2025/08/18/eu-increases-its-imports-of-russian-liquefied-natural-gas-in-six-months/>
28. www.brusselstimes.com, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.brusselstimes.com/1707644/eu-imported-e4-4-billion-worth-of-russian-lng-in-first-half-of-2025#:~:text=The%20European%20Union%20imported%20%E2%82%AC,Eurostat%20data%20released%20on%20Monday.>
29. EU's Russian LNG Imports Surge by €1 Billion in 2025 - AgroReview, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://agroreview.com/en/news/en/increased-imports-russian-lng-billion/>
30. EU imported €4.4 billion worth of Russian gas in first half of 2025 - The Brussels Times, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.brusselstimes.com/1707644/eu-imported-e4-4-billion-worth-of-russian-lng-in-first-half-of-2025>
31. Roadmap to fully end EU dependency on Russian energy - European Commission, доступ отримано вересня 2, 2025, https://commission.europa.eu/news-and-media/news/roadmap-fully-end-eu-dependency-russian-energy-2025-05-06_en
32. Double Standards or Principles? Why the US & EU Trade with Russia While Criticizing India, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.tradeimex.in/blogs/double-standards-us-russia-trade-eu-russia-trade>
33. Ending European Union imports of Russian uranium - Bruegel, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.bruegel.org/analysis/ending-european-union-imports-russian-uranium>
34. Enriched Uranium Fuels Russia's War Machine. But the US Still Imports It - Bellona.org, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://bellona.org/news/nuclear-issues/2025-03-enriched-uranium-fuels-russias-war-machine-but-the-u-s-still-imports-it>

35. Україна ввела санкції проти «Росатому» та його глобальної інфраструктури, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Dialnist/7258.html>
36. Введіть санкції проти “Росатома” та надішліть чіткий сигнал про неприпустимість окупації атомних станцій – Дзвінка Качур і Володимир Лакомов - Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://dif.org.ua/article/vvedit-sanktsii-proti-rosatoma-ta-nadishlit-chitkiy-signal-pro-nepripustimist-okupatsii-atomnikh-stantsiy-dzvinka-kachur-i-volodimir-lakomov>
37. Зеленський запровадив нові санкції проти «Росатома» та енергоструктур рф - Мінфін, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://minfin.com.ua/ua/2025/08/10/156361022/>
38. EU Adopts 17th Sanctions Package Against the Russian Federation: Further Targets the “Shadow Fleet” and Expands Export Controls - Squire Patton Boggs, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.squirepattonboggs.com/en/insights/publications/2025/05/eu-adopts-17th-sanctions-package-against-the-russian-federation-further-targets-the-shadow-fleet-and-expands-export-controls>
39. UK’s OTSI Publishes New Russia Evasion and Diversion Guidance, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.cmtradelaw.com/2025/01/uks-otsi-publishes-new-russia-evasion-and-diversion-guidance/>
40. Sanctions against countries supporting Russia’s invasion of Ukraine - Commons Library, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-10048/>
41. Yen don’t stink: Japanese firm’s Russia machine sales surge 2,000% during war, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://theins.ru/en/inv/283879>
42. EU adopts 17th sanctions package against Russia - European Commission, доступ отримано вересня 2, 2025, https://enlargement.ec.europa.eu/news/eu-adopts-17th-sanctions-package-against-russia-2025-05-20_en
43. SPFS - Wikipedia, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://en.wikipedia.org/wiki/SPFS>
44. EU sanctions three foreign banks for using Central Bank of Russia’s Financial Messaging System to circumvent restrictions - Interfax, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://interfax.com/newsroom/top-stories/109991/>
45. The OFAC SPFS Alert and Its Implications for Global Financial Compliance - Sanctions.io, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.sanctions.io/blog/the-ofac-spfs-alert>
46. Китай, ОАЕ, Туреччина посилюють контроль за банками, які ведуть операції з РФ – Reuters - Суспільне, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://suspijne.com>

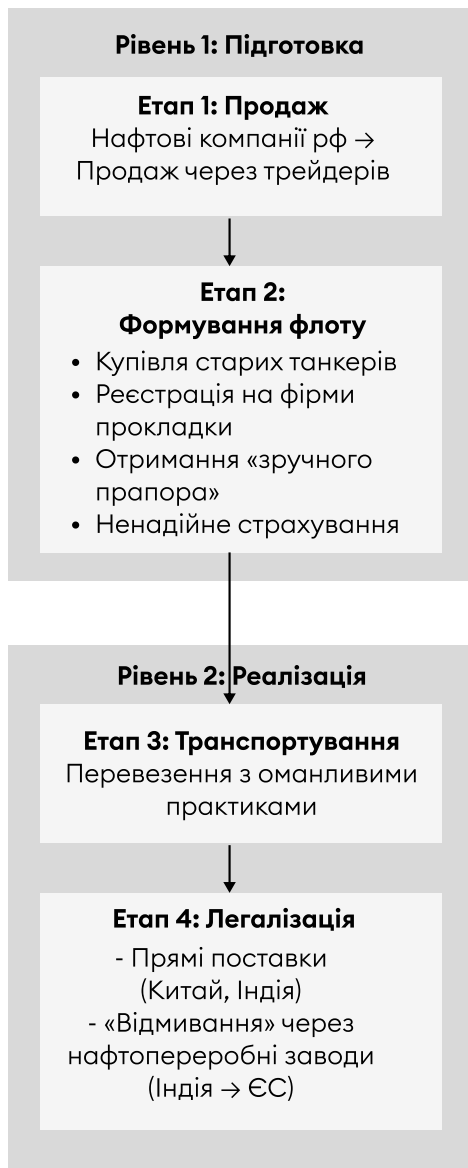
media/714800-kitaj-oe-tureccina-posiluut-kontrol-za-bankami-aki-vedut-operacii-z-rf-reuters/

47. В РФ труднощі з отриманням грошей за нафту від Китаю, Туреччини та ОАЕ – Reuters, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://fakty.com.ua/ua/svit/20240327-v-rf-trudnoshhi-z-otrymannyam-groshej-za-naftu-vid-kytayu-turechchyny-ta-oe-reuters/>
48. Розвідка: Банки Еміратів відмежуються від російських компаній, реагуючи на санкції, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://news.liga.net/ua/politics/news/rozvidka-banky-emirativ-vidmezhovuiutsia-vid-rosiyskykh-kompaniy-reahuiuchy-na-sanktsii>
49. How Western lawyers are helping Russian oligarchs evade sanctions | Stanford Report, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://news.stanford.edu/stories/2024/05/sls-report-analyzes-how-lawyers-enable-sanctions-evasion-and-how-to-address-the-problem>
50. Lavrov Visits Latin America to Try to Lure It to Russia's Side - PISM, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://pism.pl/publications/lavrov-visits-latin-america-to-try-to-lure-it-to-russias-side>
51. Russian foreign minister tours Latin America as leaders demand “profound reform” of global institutions - Peoples Dispatch, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://peoplesdispatch.org/2024/02/22/russian-foreign-minister-tours-latin-america-as-leaders-demand-profound-reform-of-global-institutions/>
52. Briefing by Foreign Ministry Spokeswoman Maria Zakharova, Moscow, April 24, 2025 - The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, доступ отримано вересня 2, 2025, https://mid.ru/en/press_service/spokesman/briefings/2011317/
53. Results of the IV Forum «Russia-Africa: What's Next?, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.pressenza.com/2025/04/results-of-the-iv-forum-russia-africa-whats-next/>
54. Russia's Economic Influence in Africa Lags Behind Its Geopolitical Rhetoric, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://indepthnews.net/russias-economic-influence-in-africa-lags-behind-its-geopolitical-rhetoric/>
55. Foreign Minister Sergey Lavrov's remarks at the reception on Africa Day, Moscow, May 26, 2025, доступ отримано вересня 2, 2025, https://mid.ru/en/foreign_policy/russia_africa/2020041/
56. Russia-Africa: Balancing Bilateral Trade - Modern Diplomacy, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://moderndiplomacy.eu/2025/06/23/russia-africa-balancing-bilateral-trade/>

57. Російське втручання у вибори до Європарламенту: як і навіщо Кремль це робить, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://www.ukrinform.ua/rubric-factcheck/3872470-rosijske-vtrucanna-u-vibori-do-evroparlamentu-ak-i-naviso-kreml-ce-robit.html>
58. Президентка Молдови звинуватила росію в безпрецедентному втручанні у вибори, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://hromadske.ua/polityka/248854-prezydentka-moldovy-zvynuvatyla-rosiiu-u-bezpretsedentnomu-vtruchanni-u-vybory>
59. Втручання у вибори - Сторінка 2 з 5 - Центр стратегічних комунікацій, доступ отримано вересня 2, 2025, <https://spravdi.gov.ua/vtruchannia-u-vybory/page/2/>

Додатки

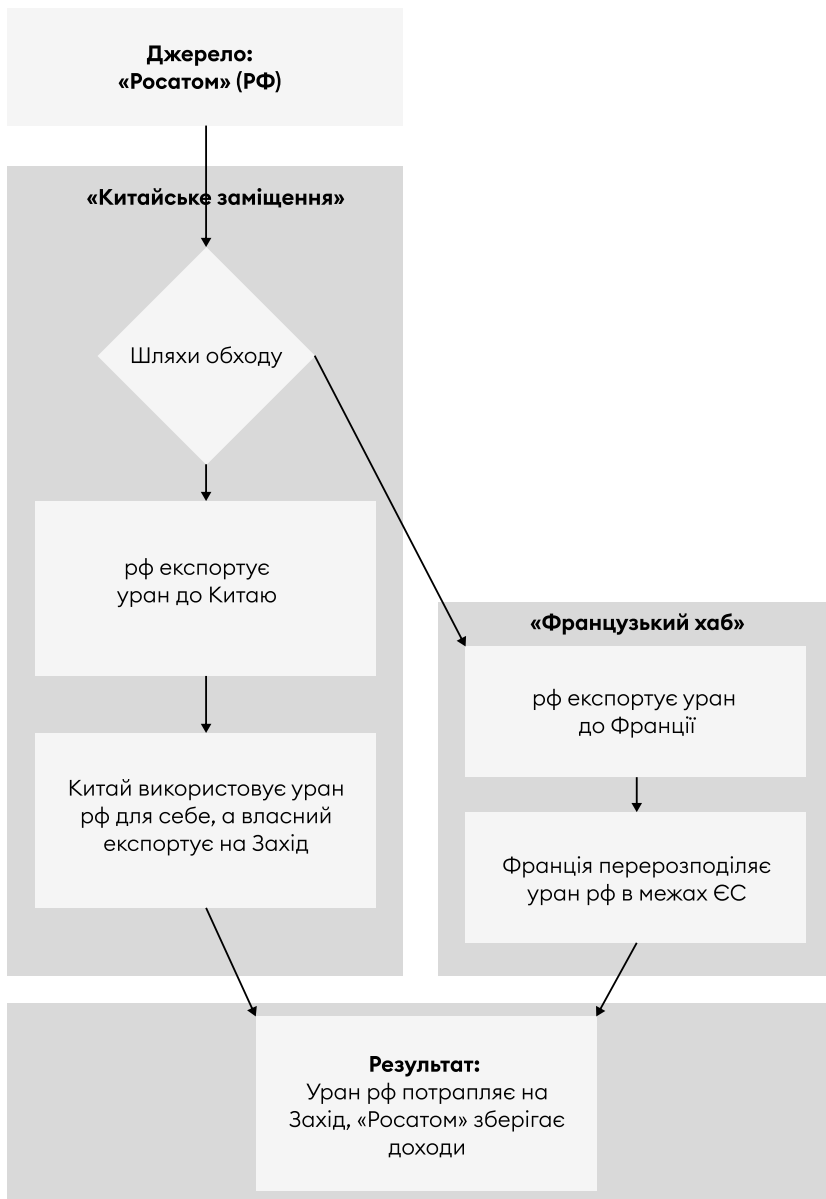
ДОДАТОК 1. СХЕМА ЕКОСИСТЕМИ «ТІНЬОВОГО ФЛОТУ»

ДОДАТОК 2. СХЕМА МЕХАНІЗМУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ВИКРАДЕНОГО ЗЕРНА

ДОДАТОК 3. СХЕМА ШЛЯХІВ ОБХОДУ САНКЦІЙ НА УРАН

 @ANTSngo

 @ants.ngo

 ants.org.ua

 info@ants.org.ua

This publication was produced with the support of the Prague Civil Society Centre. Its contents are the sole responsibility of the authors and do not necessarily reflect the views of the Prague Civil Society Centre